

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLÂM EDEBİYATI BİLİM DALI

BÎÇÂRE DÎVÂNİ
İNCELEME-METİN

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mehtap AYDIN

BURSA 2007

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLÂM EDEBİYATI BİLİM DALI

BÎÇÂRE DÎVÂNİ
İNCELEME-METİN

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mehtap AYDIN

Danışman
Doç. Dr. Bilâl KEMİKLİ

BURSA 2007

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslâm Tarihi ve Sanatları AnaBilim Dalı Türk-İslâm Edebiyatı Dalı 700522002.numaralı Mehtap AYDIN'ın hazırladığı “Bîçâre Dîvânı İnceleme-Metin” konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı,/...../ 20.... günü -saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının(başarılı/başarısız) olduğuna(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Sınav Komisyonu Başkanı
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye (Tez Danışmanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Ana Bilim Dalı Başkanı
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

...../...../ 20....

Enstitü Müdürü
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

ÖZET

Yazar	: Mehtap AYDIN
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölümü	: İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Türk İslâm Edebiyatı Bilim Dalı
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: xiii + 192
Mezuniyet Tarihi	:
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Bilâl Kemikli

BÎÇÂRE DÎVÂNİ İNCELEME –METİN

Çalışmada, Onyedinci yüzyıl sûfi şâirlerinden Abdullâh Bîçâre'nin Dîvân'ı günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Dîvân üzerinde tetkikler yapılabilmesi için müellifin edebî kişiliğini oluşturan faktörlerin incelenmesi gerekmiştir. Bu gereklilik sebebiyle Bîçâre'nin yaşadığı yıllardaki ictimâî, siyâsî ve kültürel ortam ortaya konulmuştur. Kaynaklarda hakkında çelişkili ve yüzeysel bilgiler bulunan Bîçâre'nin hayatı uzun araştırmalar sonucunda bir intizam içinde sunulmuştur. Sûfi kimliği ön planda olan Bîçâre'nin hayatı, bu yönüne ağırlık verilerek aktarılmıştır.

Metin, şekil ve muhteva açısından incelenmiştir. Bîçâre'nin edebî yönüyle ilgili hiçbir kaynakta hiçbir bir bilgiye tesadüf edilmediğinden Sûfi'nin şiiri üzerinde derinlemesine tetkiklerde bulunulmuştur.

Çalışmanın sonucunda Bîçâre'nin fikrî ve edebî yönüyle Türk Tasavvuf Kültüründeki yeri ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler

Bîçâre Derviş

Dîvân

Biyografi

Metin İnceleme

ABSTRACT

Author : Mehtap AYDIN
University : Uludağ Üniversitesi
Main Discipline : Türk İslâm Edebiyatı
Attribute of Thesis : Master Thesis
Page Count : xiii + 192
Graduation Date :
Thesis Supervisor : Doç. Dr. Bilâl KEMİKLİ

BÎÇÂRE'S DÎVÂN RESEARCH AND TEXT

Abdulâh Bîçâre's who is the one of the sûfies of seventeenth century Dîvân (poems) has translated from the Turkish with Ottoman Alphabet to the Turkish with Latin Alphabet and the text has analysed. Before analysing the text , effects of social, political, cultural background on Bîçâre's poem has exposed.

There are contractions in sources about Bîçâre's biography and there are superficial knowledges about him. Because of this exposing his biography has needed hard work. His mystical side has insisted when His biography has exposed .

The text (Dîvân)'s contents and structure have researched. There are no knowledge about Bîçâre's poetical side, so his this side has examined in detail along the research.

In consequence Bîçâre's position in Culture of Turkish Sufism has presented.

Key Words

Bîçâre Derwish Dîvân Biography Research of Text

ÖNSÖZ

Onyedinci yüzyıl Tasavvuf Kültürü açısından çok farklı tezâhürlerin ortaya çıktığı bir yüzyıldır. Artan tekkelerle halkın hemen her kesiminin bir yönüyle tasavvuf kültürüyle ilişkili olduğu bu yüzyılda Kadızâde-Sivâsî çekişmelerinin de alevlenmesi dönemin üzerinde dikkatle durulmasını gerekli kılmıştır. Bîçâre, bu yüzyılda sûfî kültürün kalbinin attığı yerlerden olan Üsküdar'da doğup büyüyen, Fâtih civarlarında irşâda memur olan ve *Dîvân* teşkil edecek kadar eserler vücûda getiren bir dervîştir. Bîçâre, dönemindeki tasavvufî hareketlere muhalif tutum sergileyen kimseler üzerinde vaazlarıyla tesir etmiş, bu yüzyıldaki tasavvufî yükselişin sâiklerinden olmuştur. Bunlara rağmen Bîçâre yeterince tanınmamış, *Dîvânı* üzerinde ilmî bir çalışma yapılmamıştır. Halbuki *Dîvân*, deyiş ve muhteva bakımından edebiyat tarihi için kaynak teşkil edecek mahiyettedir.

Başlangıçta *Dîvân*'ı temel alan bir çalışma hazırlanması planlanmışsa da Bîçâre hakkında etraflı bir çalışmanın yapılmamış olması daha kapsamlı bir araştırmanın yapılması gerektiği fikrini doğurmuştur. Çalışmada, evvelâ şâirin muhitinden bağımsız değerlendirilemeyeceği ilkesinden hareketle Bîçâre'nin yaşadığı dönemin siyâsî, ictimâî, kültürel yapısı ortaya konulmuştur

Çalışmanın birinci bölümünde; kaynaklarda, hakkında çelişkili, dağınık ve sınırlı bilgiler bulunan Bîçâre'nin hayatı uzun tetkikler sonucunda ortaya koyulmuştur. Hemen her kaynakta Bîçâre'yle ilgili farklı malumatın yer alması doğru sonuçlara ulaşmak noktasında özel bir dikkati gerekli kılmıştır. Ansiklopedik mahiyetteki eserler dışında hiçbir kaynakta kendisine ilişkin bilgiler bulunmayan Bîçâre'nin hayatı, tasavvufî bir gelenek içinde yer alan ailesinin, mürîdlerinin ve halîfelerinin tanıtılması suretiyle ortaya konulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde edebiyat kaynaklarında edebî kişiliği ile ilgili hiçbir bilgi bulunmayan Bîçâre'nin edebî yönü Dîvânı'nın şekil ve muhteva yönüyle tetkikinden sonra ortaya koyulmuştur. Eserdeki şekil ve dil özellikleri ayrıntılarıyla incelenmiş, dinî- tasavvufî muhteva kısmen aktarılmıştır. Zirâ eserin tahlili başlı başına bir araştırma konusu olabilecek mahiyettedir. Bu çalışmada ancak belli başlı mefhumlar tahlil edilmiştir.

Üçüncü bölümde Dîvânın metni sunulmuştur. Metin, diğer nüshalara ulaşılamadığından tek nüsha kullanılarak ortaya konulmuştur. Eserin diğer nüshalarına araştırmalar sonucunda ulaşılamamıştır. Bu durum pek çok müstensih hatasının bulunduğu nüshada metin tamiri cihetine gidilmesine sebep olmuştur. Eserin diğer nüshalarına ulaşılması halinde daha iyi sonuçlar elde edilebileceği umulmaktadır.

Bîçâre'nin fikrî ve edebî yönüyle Tasavvuf Edebiyatı içindeki yeri; etkilendiği ve etkilediği kişiler tesbit edilmiş ve sonuç bölümünde arz edilmiştir.

Çalışmanın ortaya çıkmasında yardım ve desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Bilâl Kemikli'ye, manevi destekleri ve çalışma ortamımı oluşturmaları sebebiyle Aileme hususen ağabeyim Erol Aydın'a, çok değerli önerilerini aldığım Prof. Dr. Mustafa Kara'ya, Prof. Dr. Zeki Özcan'a, Prof. Dr. Hasan Kâmil Yılmaz'a, metin okuma aşamasındaki katkıları sebebiyle Yrd. Doç. Ahmet İmamoğlu'a, Bîçâre Dervîş'in irşâda memur olduğu yerleri tanımamı sağlayan Müslüm Yılmaz'a, yazma aşamasında yardımlarını esirgemeyen Hüseyin Karabey'e, baskı aşamasındaki destekleri sebebiyle Emin Özdamar'a ve her an beni yüreklendiren başta Neslihan Öksüz olmak üzere tüm dostlarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Trabzon, 2007

Mehtap AYDIN

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xi
BİBLİYOGRAFİK KISALTMALAR	xii
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ	xiii
GİRİŞ BÎÇÂRE’NİN YAŞADIĞI DÖNEMDE OSMANLI	1

BİRİNCİ BÖLÜM BÎÇÂRE’NİN HAYATI

1 Mahlası ve Adı	14
2. Doğumu	17
3. Ailesi	17
3.1. Babası	17
3.2. Oğlu	18
3.3. Torunu	19

4. Tarîkati	19
4.1. Mürşîdi	21
4.2. İrşâd Faaliyetleri	23
4.2.1 Halîfeleri	24
4.2.1.1. Atpazârî Osmân Fazlî	25
4.2.1.2. Selâmî Alî Efendi	27
5. Ölümü	27

İKİNCİ BÖLÜM METİN İNCELEME

1. Vezin	29
2. Kafiye	30
2.1 Yarım Kafiye	31
2.2. Tam Kafiye	32
2.3. Zengin Kafiye	33
2.4. Tunç Kafiye	34
2.5. Cinâslı Kafiye	35
3. Redif	36
3.1. Ek redif	36
3.2. Ek grubu redif	36
3.3. Kelime redif	36
3.4. Kelime grubu redif	37
3.5. Ek-kelime redif	37
4. Nazım Şekilleri	37
5. Nazım Türleri	39
6. Dil ve Üslûb	40
6.1 Dil Bilgisi Özellikleri	40
6.2. Edebî Sanatlar	47
6.2.1. Mecaz	47

6.2.2. Teşbih	48
6.2.3. İstiâre	48
6.2.4. Teşhîs	49
6.2.5. Tecrîd	49
6.2.6. Tekrîr	50
6.2.7. Telmîh	50
6.2.8. Hüsni Ta'lîl	51
6.2.9. Mübalağa	51
6.2.10. Tenâsüb	52
6.2.11. İstifhâm	52
6.2.12. Nidâ	52
6.2.14. Tezât	53
6.2.15. İştikâk	53
6.3. Deyimler	53
7. Şiirlerin Muhtevası	58
7.1. Allâh	58
7.2. Melekler	60
7.3. Kitaplar	60
7.3.1. Kur'ân	61
7.4. Âyetler	61
7.5. Hadisler	67
7.6. Peygamberler	68
7.6.1. Muhammed	68
7.6.2. İbrâhim	70
7.6.3. Eyyûb	71
7.6.4. Âdem	71
7.6.5. Lokmân	72
7.7. Sahabeler	72
7.8. Sûfiler	72
7.8.1. Hallâc-ı Mansur	72
7.8.2. Hüdâyî	73

7.9. Mitolojik Şahıslar	74
7.9.1. Rüstem	74
7.10. Tarihî Şahıslar	74
7.10.1. Mecnûn ve Leylâ	74
7.11. Tasavvufî Unsurlar	74
7.11.1. Dört kapı	75
7.11.2. Tevhîd Zikri	77
7.11.3. Tezkiye	79
7.11.4. Tasfiye	80
7.11.5. Tecliye	81
7.12. Günlük Olaylar	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	183
FOTOĞRAFLAR	187
KAYNAKLAR	188

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Bkz, bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
ev.	: Çeviren
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
k.s.	: Kaddesa'llâhu sırrahu
r.a	: Radya'llâhu anh.
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
sdl.	: Sadeleştiren
terc.	: Tercüme
ts.	: Tarihsiz
.	: lümü
vb.	: ve benzeri
vs.	: vesaire

BİBLİYOGRAFİK KISALTMALAR

- Deyimler : Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri
- DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
- Lâihât : Kitâbu'l- Lâihâtü'l- Berkiyyât fi Keşfi'l- Hucûb ve'l Estâ'an
Vucûhi Esrâri Ba'dı'l-Ehâdis ve'l Âyât
- Nâimâ : Târih-i Naîmâ Ravzate'l-Hüseyn fi Hulâsati Ahbar el-
Hafıkayn
- Osmanlı Asırları : Türk Tarihinde Osmanlı Asırları
- Osmanlı'da Çözülme : Osmanlı'da Çözülme Ve Gelenekçi Yorumcuları (XVI.
Yüzyıldan XVIII. Yüzyıl Başlarına)
- Sefîne : Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr
- Seyahatname : Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi
- Silsile : Silsilenâme-i Celvetiyye (Haydarpaşa Hastanesi Matbaası).
- Türk Klasikleri : Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri
Tarih Antoloji Ansiklopedi
- Tuhfe-i Nâilî : Tuhfe-i Nâilî Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ء	: ʾ
ا	: Ā, ā
ث	: Ṣ, ṣ
ح	: Ḥ, ḥ
خ	: Ḫ, ḫ
ذ	: Ḍ, ḏ
ط	: Ṭ, ṭ
ظ	: Ḍ̣, ḏ̣
ع	: ʿ
غ	: Ġ, ġ
گ	: ñ
ق	: Q, q
ص	: Ṣ̣, ṣ̣
ض	: Ḍ̣̣, ḏ̣̣
و	: Ū, ū
ى	: Ī, ī

GİRİŞ

BÎÇÂRE’NİN YAŞADIĞI DÖNEMDE OSMANLI

Zâkirzâde Abdullah Bîçâre, 1008/1600 yılında doğmuştur. Babası Zâkirî Şabân Efendi, Celvetilik’in kurucusu kabul edilen Azîz Mahmûd Hüdâyî(ö. 1038/1628)’nin şeyhliği döneminde Üsküdar’daki Celvetî Dergâhı’nın zâkirbaşısıdır. Dolayısıyla Bîçâre tasavvuf kültürünün içine doğmuş, içinde büyümüştür. Hüdâyî’yi görmüş olmakla birlikte hilafetini Hüdâyî’nin halîfesi Muk‘ad Ahmet Efendi’den almıştır.

Dîvân’ı dışında herhangi bir eseri bulunmayan Bîçâre’nin hayatını ve eserine dair değerlendirmeleri aktarmadan önce yaşadığı dönemin ictimâî, siyâsî, kültürel ve edebî yapısı ortaya koyulacaktır. Ancak burada teferruatlı bir değerlendirme söz konusu olmayacak şâirin hayatına tesir etmesi olası unsurlar göz önünde bulundurularak kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

Siyasî ve İctimaî Hayat

Bîçâre’nin yaşadığı 1600-1657 yılları arasında; III. Mehmed (1595-1603), I. Ahmed (1603-1617), I. Mustafa (1617-1618,1622-1623), II. Osman (1618-1622) IV. Murad (1623-1640), İbrahim (1640-1648) IV. Mehmed (1648-1687) padişahlık yapmışlardır.

Bu dönem onsekizinci yüzyıla değin; son zamanlarda ortaya çıkan “buhran”, “dönüşüm”, “değişim” kavramlarından başka genel temayülle “çözülme” veya “duraklama” dönemi olarak telakki edilir.¹ Onaltıncı yüzyılın sonlarına doğru gelişen olaylarla ilgili olarak değerlendirmede bulunan B.Lewis ve İnalçık, Osmanlı’nın bu

¹ Konuyla ilgili geniş bir değerlendirme için bkz: Öz, Mehmet, *Osmanlı’da Çözülme Ve Gelenekçi Yorumcuları (XVI. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıl Başlarına)*, Dergâh Yayınları, 1997, İstanbul, s. 11-13.

süreci yaşamasını çok geniş bir coğrafyaya yayılmasıyla farklı siyasî ve coğrafi engellerle karşılaşmasına bağlarlar. Tespitleri, fetih hareketinin artık güçlü hareketlerle karşı karşıya olduğu; onaltıncı yüzyılın sonlarında doğudaki (Safevî) ve batıdaki (Hasburg) güçlerle mücadelenin hayli yıpratıcı olduğu yönündedir.² Samiha Ayverdi de benzer bir yaklaşımla; Osmanlı'nın bu halinin müsebbibinin daha ziyade dışta aranması gerektiğini belirtir, hali düzeltme yolunda çok gayret sarf edildiğini ancak Haçlı ablukası içindeki Osmanlı'nın geniş sınırlarda birliğini muhafaza etmekte zorlandığını ifade etmektedir.³

Bu dönemde Avrupa'da "aydınlanma düşüncesi"yle birlikte üretilen bilimsel bilgi yeni bir dünya algısı oluşturmuştur. Bu algı değişimi sanayi inkılabını doğurmuş, geleneksel üretim tarzı değişmiştir. Bu başkalaşma zamanla Osmanlı'nın ekonomisini etkilemiştir. Süre giden keşif hareketleri Avrupa'daki bazı dengeleri Osmanlı aleyhine bozmuştur. İçteki rahatsızlıklar sebebiyle fırsat bulamayan Osmanlı Devleti hızla gelişen kolonyalizm ve sömürgeciliğe dayalı güçler karşısında bir politika geliştirmemiş ve Avrupa'nın hızla gelişen ekonomik ataklarına da dur diyememiştir.⁴ Osmanlı'nın önemli bir gelir kaynağı olan ticaret yollarında da değişiklikler olmuştur. Hindistan'la olan ticarî ilişkiler çökmüş, İran ticareti de geniş ölçüde zarar görmüştür.⁵

Malî inkırâzın en önemli âmilllerinden biri de Amerikan Gümüşü'nün Avrupa Ülkeleri'yle birlikte Osmanlı Ülkesi'nde de yayılması sonucunda sikkenin değer yitirmesi; düşük kalitede akçenin bastırılmasıdır. Ücretleri değer yitiren ulûfeli askerler isyan etmiş ve bu dönemde pek çok kişi öldürülmüştür.⁶ Ateşli silahların kullanılmaya başlaması da ulûfeli asker artışına sebep olmuş, isyan kitlesi artmıştır.⁷ Gelişmeler, devletin içinde bir takım olumsuzluklara neden olmuş, Osmanlı bir düzen ortamından çıkmış; malî kayıplarla birlikte güven problemi zuhur etmiştir.

Değişimin nedenini iç âmillere bağlayan, bozulmanın Kanûnî Dönemi'nin sonlarına doğru başladığını belirten devlet adamları ve alimlerden bir kısmı bu hale

² Osmanlı'da Çözülme, s. 31.

³ Ayverdi, Samiha, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, c. II, Damla Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 43.

⁴ Kösoğlu, Nevzat, *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri Tarih Antoloji Ansiklopedi*, Ötüken, 1987, İstanbul, c.V, s. 37-38.

⁵ *Osmanlı'da Çözülme*, s. 32-37.

⁶ *Osmanlı'da Çözülme*, s. 37-38.

⁷ *Osmanlı'da Çözülme*, s. 40-42.

nasıl gelindiğini anlatan, çözüm önerileri sunan lâyhalar yazmışlar, padişahları uyarılmışlardır.⁸ Ancak günümüzde, lâyhaların çoğunlukla devlet adamları eliyle yazılmış olmaları sebebiyle zaman zaman tarafsız bir tutum sergiledikleri, oluşumları farklı lanse ettirdikleri yönünde yorumlar da vardır.⁹

Lâyhalarla göre toplumun o dönemdeki problemlerini şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1. Padişahın görevini iyi ifâ edememesi, doğru devlet adamları tayin edememesi.
2. Padişahların kadınların ve musâhiplerin sözleriyle hareket etmesi.
3. Klasik dönemdeki kanunların ihlâli, adalet sisteminin sarsılması. (Halka adil davranılmaması üretimi azaltmış, böylece hazine gelirleri düşmüş, dolayısıyla ordu zayıflamış, devlet zaafa uğramıştır.)
4. Devlet adamlarının azil olma endişesiyle gerektiği gibi hareket edememeleri.¹⁰
5. Rüşvetle makam sahibi olunması. Liyâkatli, ehliyetli kimselerin görevlerinden alınması. Ehliyetsiz kimselerin halka zulüm etmesi.
6. Tımar sistemindeki sarsıntılar¹¹; tımar ve zeamet topraklarının hakkı olmayan kimselere verilmesi.
7. Tımar sistemine bağlı olarak sipahilerin zayıflaması.
8. Kullar, tımarlılar ve alimler arasına kendi içlerinden olmayan kimselerin girmesi.
9. Hazinesinin; artan vezir sayısı, tımarların el değiştirip mülk ya da vakfa dönüşmesiyle, türedi seyyidlerin hak talep etmesiyle daha da zayıflaması.

Dönemin padişahlarının uygulamalarına göz atılacak olursa olayların seyri daha iyi anlaşılacaktır.

⁸ İlgili lâyhalar için bkz: *Osmanlı'da Çözülme*, s. 53-97.

⁹ Bkz: Öz, Mehmet, "Onyedinci Yüzyılda Osmanlı Devleti: Buhran, Yeni Şartlar ve Islahat Çabaları Hakkında Genel Bir Değerlendirme", <http://www.history.hacettepe.edu.tr/archive/T.Gunlugu.htm> (14. 04. 2007)

¹⁰ *Osmanlı'da Çözülme*, s. 98 - 111.

¹¹ *Türk Klasikleri*, c. V, s. 41- 42.

III. Mehmed (1595-1603)

Üçüncü Mehmed başlangıçta iyi bir yönetim sergileyeceği umudunu vermiş ancak bir süre sonra Vâlide Sultan'ın oğlunu kontrol altına almasıyla pek de sağlıklı bir yönetim sergileyememiştir.¹²

Safiye Sultan'ın taraf olduğu vezir çekişmeleri yeniçeri ayaklanmalarına sebebiyet vermiştir. Eflak cephesindeki başarısızlıkla, özellikle de Estergon Kalesi'nin düşüşüyle seferlere katılmayan padişahın seferlere katılması yönündeki baskı artmıştır. Safiye Sultan, kontrolü yitirmek endişesiyle ilkin oğlunu engellemiştir. Ancak padişah sefere çıkmış ve Eğri Kalesi'ni almıştır. Haçova Meydan Muharebesi'nde de kararlılık göstermiş, galibiyetle geri dönmüştür. Sonrasında annesinin bir takım uygulamalarıyla bir çok azil ve atamalar gerçekleştirmiştir. Bu esnada cephelerden ardı ardına kötü haberler gelmiştir. Bu haberlerle tekrar görev değişiklikleri söz konusu olmuştur. Bu sırada Anadolu'da Celâlî Hareketi başlamıştır.¹³ Birbiri ardınca karmaşalar doğmuş ve karmaşaları birbiri ardınca idamlar takip etmiştir. Celâlî Hareketleri hazine de büyük sıkıntılara sebep olmuş, ordunun seferlere çıkmasında sorun teşkil etmiştir.

I. Ahmed (1603-1617)

I. Ahmed'in tahta çıktığı dönemde İran ve Avusturya Savaşları sürmekteydi.¹⁴ Avrupa'da Zıttoruk Antlaşması imzalanmıştır ki, bu Osmanlı'nın ilk taviz verdiği, değer yitirdiği antlaşma olarak telakki edilir. Celâlî Hareketleri'nin yorduğu devletin yaptığı bu antlaşma ile Celâlî İsyancıları daha da artmıştır. Dıştaki değer yitimi, hazinenin zayıflaması, bilhassa tımar uygulamalarının yanlışlığı tepkiyi artırmıştır. Bir taraftan da Canbulatoğlu Ali Paşa'nın isyanıyla uğraşmıştır.¹⁵

1606'da veziriazamlığa getirilen Kuyucu Murad Paşa büyük ölçüde ayaklanmaları bastırmıştır. Anadolu'daki isyanlar halkın köylerden kaçmasına sebep

¹² Emecen, Feridun, "Mehmed III", *D.İ.A.*, c. XXVIII, s. 407- 413.

¹³ Celâlîlik, düzene karşı girişilmiş her türlü hareket genel adıdır. Tımar sisteminin bozulmasıyla haklarını alamadıklarını düşünen Tımarlı Sipahilerin ayaklanmasıyla başlayan hareket, bu hareketleri bastırmakla mükellef olan devlet erkanının harekete katılmasıyla çok daha tehlikeli hale gelmiştir. Geniş bilgi için bkz: İlgürel, Mücteba, "Celâlî İsyancıları", *D. İ. A.*, c. VII, s. 252- 257.

¹⁴ Geniş bilgi için bkz: İlgürel, Mücteba, "Ahmed I", *D. İ. A.*, c. II, s. 30-33.

¹⁵ Canbolatoğulları için bkz: İlgürel, Mücteba, "Canbolatoğulları" c. VII, s.144-145.

olmuş; nuzül ve avâruz vergisi de alınamaz olmuştur. Bu karmaşada İran'la sulh etme kararı alınmış 1612'de antlaşma imzalanmıştır. Ancak daha sonra antlaşma bozulmuş; İran'la mücadele sürmüştür. I. Ahmed çok genç denebilecek bir yaşta vefat etse de önemli değişikliklere imza atmıştır; donanma O'nun döneminde başarılı olmuştur. Ayrıca pek çok zulme neden olan saltanatı devralış biçimini değiştirmiş; "ekberiyet erşediyyet" kanunu getirmiştir.

I. Mustafa (1617-1618, 1622-1623) ve II. Osman (1618-1622)

I. Mustafa dönemi padişahın aklî dengesinin bozukluğu sebebiyle karmaşanın hakim olduğu bir dönemdir. Nitekim aklî dengesizliği sebebiyle hanımların ve çıkar sahiplerinin yönetimde söz sahibi olduğu padişahın hemen hiçbir etki ve tesirinin olmadığı iktidar, II. Osman'ın cülûsuyla el değiştirmiştir.¹⁶

II. Osman işe sarayın ıslahıyla başlamış; bozulmuş yeniçerilere intizam vermek amacıyla ıslahatlara girişmiş ancak tepkiyle karşılaşmıştır. İlk tepki Polonya Savaşı'nda kendini göstermiş ve savaş yeniçerinin gevşek tutumuyla kaybedilmiştir. Mağlubiyetle yeniçeri üzerindeki ıslahat fikri artan padişah buna imkan bulamamıştır. Yedikule'de idam edilmiştir.¹⁷

Samihâ Ayverdi'ye göre ölüm kararı ıslahat çalışmalarını kesintiye uğratmaya yönelik çıkmıştır. Menfaat sahiplerine müdahale etmeye çalışan herkese gözdağı verilmesi hedeflenmiştir.¹⁸ II. Osman'ın öldürülmesiyle yönetime tekrar I. Mustafa geçmiştir. II. Osman'ın katli devlette daha büyük bir gerilime sebep olmuştur, padişahın kâtillerinin bulunmasını isteyenler devlete baskı yapmış, I. Mustafa'yı katilden mesul sayan Abaza Mehmed Paşa'ya geniş bir isyancı kitlesi eşlik etmiştir.¹⁹ Bu karmaşa esnasında Fâtih Camii'nde toplanan âlimler aklî yetersizliği sebebiyle padişahın hal'

¹⁶ Emecen, Feridun, "Mustafa I", *D.İ.A.*, c. XXXI, s. 272 - 275.

¹⁷ II. Osman Dönemi için bkz: Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Naîmâ Ravzate'l-Hüseyn fi Hulâsati Ahbar el- Hafikayn*, c. II, haz. Zuhûrî Danışman, Zuhûrî Danışman Yayınevi, İstanbul, 1969, 711-785.

¹⁸ *Osmanlı Asırları*, c. II, s. 55.

¹⁹ Abaza Paşanın isyan gerekçesi için bkz: Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, sdl. Tevfik Temelkuran, Necati Aktaş, Mümin Çevik, c. I-II, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1986, s. 157-158.

edilmesi gerektiğine karar vermiş, 1623’de padişah bir odaya kapatılmış, yerine IV. Murad geçirilmiştir.²⁰

IV. Murad (1623-1640)

Çocuk yaşta tahta geçen padişah 1632’ye kadar yönetimi annesi ve devlet adamları eliyle yürütmüştür.²¹ Yönetimi ele aldıktan sonra had safhada olan ayaklanmaları bastırma cihetine giden padişah pek çok devlet adamını öldürtmüştür. Haksız ölümlere varan bu asayiş arayışı başarılı da sayılmıştır. Hazineye büyük sıkıntılara sebep olan tımar sisteminde düzeltme çalışmaları yapılmış böylece sipahi ve yeniçerilerin pek çoğu ulûfelerini bırakıp tımar almışlardır.²²

İçeride istikrarı sağlayan padişah dışarıdaki isyancıları katlettirmiştir. Ancak asayiş arayışıyla başladığı kıyım çok sert bir hale gelmiş Osmanlı Devleti’nde daha önce görülmeyen şeyhülislam katline kadar varmıştır. Kahve tütün ve bir süre sonra içki yasağının uygulaması noktasında da sert tavır hüküm sürmüştür. Padişahın öldürttüğüleri arasında çok sevdiği Abaza Paşa ve Nefî’nin, tahta geçmesinden şüphelendiği Şehzade Bayezid, Süleyman ve Kasım’ın da bulunması halkta bir taraftan da nefret uyandırmıştır.

IV. Murad istikrarı sağladıktan sonra Lehler’le ilişkiler kurmuş, başarılı sonuçlar elde etmiştir. Revan ve Bağdat’ı alıp, Venedikliler’le ticarî alanda antlaşmalar yapıp devlette güven temin etmiştir.²³

Sultan İbrâhim (1640-1648)

Pek çok yakınının ölümüne tanık olan padişahın ruhî bir çöküntü içerisinde olduğu kaynaklarda belirtilmiştir. Bu hali O’nu idareyi Kemankeş Kara Mustafa Paşa’ya bırakma noktasında etkilemiştir. IV. Murad’ın sert yönetiminden sonra devlette daha huzurlu bir döneme geçildiği söylenmektedir.²⁴

²⁰ *Seyahatname*, c. I-II, s. 158.

²¹ Yılmaz, Ziya, “Murad IV”, *D.İ.A.*, c. XXXI, s. 177-183.

²² Yılmaz, *a.g.m.*, s. 179.

²³ Yılmaz, *a.g.m.*, s. 179.

²⁴ Emecen, Feridun, “İbrâhim”, *D.İ.A.*, c. XXI, s. 274-281.

Bu dönemde öne çıkan askeri faaliyet Girit'in fethi çalışmaları olmuştur. Girit, Akdeniz hakimiyeti'ni tesis için en önemli geçit olarak görülmüş; ilk adımda Hanya alınmış fakat Kandiye'de sıkıntı hasıl olmuştur. Girit meselesi yirmi üç yıl boyunca Osmanlı'yı uğraştırmıştır. Yeni bir Haçlı Seferi kabul edilerek bütün Avrupa devletlerinin birlikte Osmanlı'ya karşı mücadele ettiği bir savaş ortaya çıkmıştır.²⁵ Bu zorlu hâl halkla iç içe (celvet) olan bir kültüründen gelen Bîçâre'nin bir şiirine de konu olmuştur.²⁶

Dönemin sadrazamı Kemankeş Paşa ve Yusuf Paşa arasındaki çekişme ikisinin de öldürülmesiyle sonuçlanmıştır. Kösem Sultan'ın bu ve daha bir çok gelişmede etkin rol aldığı kaynaklarda belirtilmiştir. Kemankeş Paşa'dan sonra istikrar bozulmuş, padişah devlet işlerinden uzaklaşmış, ruhî sorunları zuhur etmeye başlamıştır. Devlette israf boy göstermiştir.²⁷ Bu dönemde padişaha lâyhalar sunulmuş ve fakat padişahın içinde bulunduğu halet-i ruhiye bu uyarıları dikkate alıp icraata geçmesine mani olmuştur.

Padişah ulema, devlet adamları ve yeniçeri işbirliğiyle tahttan indirilmiş, yerine IV. Mehmed geçirilmiştir. Sonrasında da İbrahim idam ettirilmiştir.

IV. Mehmed (1648-1687)

Henüz yedi yaşında iken padişah olan IV. Mehmed devlet yönetimine ancak onbeş yaşında geçebilmiştir.²⁸ Bu süre zarfında saray hanımları ve ocak ağaları yönetimde söz sahibi olmuşlardır.

Devlet karmaşa ortamından kurtulamamış; rekabetler, aziller, isyanlar süregitmiştir. Hazine zayıflamış, askere kırık akçeler ulûfe olarak verilirken ağalar sağlam akçeleri kendilerine ayırmışlardır ve enflasyon zuhur etmiştir. Bu hal devlet erkânıyla asker arasında sıkıntılara sebep olmuştur, karmaşa Çınar Vak'ası olarak bilinen; saray ağalarının Sultan Ahmed Meydanı'nda bir çınara asılmasıyla sonuçlanmıştır.

²⁵ *Osmanlı Asırları*, c. II, s. 79.

²⁶ Bkz: 25. Şiir.

²⁷ Emecen "İbrahim", *D.İ.A.*, c. XXI, s. 278.

²⁸ Özcan, Abdülkadir, "Mehmed IV", *D.İ.A.*, c. XXVIII, s. 414- 418.

Bu sırada Venedik donanması Bozcaada, Limni ve Semadirek adalarını işgal etmiştir. 1656'da sadarete Köprülü Mehmed Paşa gelmiş, yeni bir dönem başlamıştır. Paşa, Venedikliler'i mağlup ederek Çanakkale Boğazı'nı açmış ve başta Bozcaada olmak üzere Boğaz'ın etrafındaki adaları da geri almıştır.²⁹ Bîçâre ömrünün son demlerine rastlayan Bozcaada'nın geri alınışını bir şiirine konu etmiştir.³⁰ Görüldüğü üzere Bîçâre, Girit'in geri alınma mücadelesi, Bozcaadanın geri alınması gibi devletin siyâsi askerî gelişmeleriyle yakından ilgilenmiş hâlin kötüye gittiği durumlarda Allâh'tan imdat dilemiş; iyiye gittiği durumlarda Allâh'a şükretmiştir. Bir sûfî şâir olan Bîçâre bu yüzyılda alevlenen dinî tartışmalara da kayıtsız kalmamış vaazlarıyla duruma müdahale etmiştir.

Dinî Hayat

Osmanlı Devleti'nin onyedinci yüzyıldaki hali son zamanlarda karşıt görüşleri savunan sûfilerle fâkihleri daha belirgin halde karşı karşıya getirmiştir. Yükseliş döneminde birbirlerini dengeleyici unsurlar olarak karşımıza çıkan tekke ve medrese bu yüzyılda birbirlerine düşman olmuşlardır.³¹ Kadızâde-Sivasî meselesi olarak bilinen tartışmanın alevlenmesi devletin içinde bulunduğu kaos ortamına bağlanmaktadır. Zira devletin gidişatı iyi değildir ve herkes kendince bir mesul aramaktadır.³²

İstanbul halkının ikiye bölündüğü bu tartışmanın taraflarından Kadızadeliler'in başında Kadızâde Mehmed Efendi (ö. 1045/1635), Sivasîlerin başında Sivasî Abdülmecid Efendi (ö. 1049/1639) bulunmaktadır. Kadızadeliler diğer adıyla Fakılar, Birgivî Mehmed Efendi (ö. 981/1573)'nin Tarikat-i Muhammediyye adlı eserini kendilerine kılavuz etmişlerdir. Uzunçarşılı'ya göre bu kişiler, "ipliklerini boyamak", "suret-i haktan görünmek" maksadıyla Birgivî'nin eserlerinin arkasına saklanmışlardır.³³

²⁹ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. III/I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973, s. 378- 379.

³⁰ Bkz: 73. Şiir.

³¹ Tekke- Medrese münasebetleri için bkz: Kara, Mustafa *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990, s. 79-106.

³² Kadızâde ve Sivasî meselesi için bkz: Kara, Mustafa, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, Sır Yayıncılık, Bursa, 2004, s. 201-224.

³³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. III / I, s. 355.

Kadızedeliler'e göre, büyük ölçüde mutasavvıfların uyguladığı bidatler devletin inkırâzının müsebbibidir; şeriatin emirleri terk edilip, Peygamber döneminde olmayan şeyler dine ilave edilmiştir. Böylece devletin ahvâli kötüleşmiştir. Kadızâdeliler'in karşı çıktıkları uygulamalar arasında; müsbet ilimler, ezan ve naat gibi dinî manzûmelerin makamla okunması, devrân ve semâ, tütün ve kahve, kabir ziyaretleri, cemaatle nafilâ namaz gibi hususlar bulunmaktaydı.³⁴ Buna mukabil Sivasîler dinin özüne aykırı olmayan, Müslümanların ihlasını artıracak her türlü uygulamanın mübah sayıldığını savunmuşlardır. Bu noktada, Katip Çelebi her iki tarafın da kendi fikirlerinde aşırıya gittiklerini, birbirlerine muhalefet ederek şöhret bulmayı arzu ettiklerini söylemektedir.³⁵

Kadızedeliler'in provokasyonu ile halk, devrânı ve semâî raks telakki edip dervişlere düşman kesilmiştir. Böylece tekkelerde ayinler icra edilemez hale gelmiştir. Zamanla Saray'da nüfuz bulan Kadızâdeliler tekke baskınına varan eylemlerde bulunmuşlardır. Tekkeleri yıkıp şeyh efendileri tecdîd-i imân etmemeleri halinde öldürecekleri yönünde tehdit ederek, Köprülü Mehmed Paşa dönemine kadar sûfilere türlü zulümler etmişlerdir.³⁶ Köprülü, fakıların başında bulunan Üstüvanî (ö. 1072/1661)'yi ve yandaşlarını sürgün edip şeyh efendileri korumuştur.³⁷

Medrese - tekke tartışmaları bir tarafa bırakılırsa bu dönemde tekkelerden yetişen şâir ve mûsikîşinaslar kültür havzasına pek çok eserler kazandırmışlardır. Yine bu dönemde kıymetli düşünürler yetişmiştir. Sanat ve edebiyat dünyasında zirve sayılabilecek eserler ortaya koyulmuştur.

Sanat ve Edebiyat

Kaosun tüm birimleri etkilediği Onyedinci Yüzyıl Osmanlısı'nda sanat ve edebiyat alanında bir olgunluk döneminden söz edilebilir. Bu dönemde çok kıymetli eserler vücuda getirilmiştir.

³⁴ Kadızâdelilerin tutumları hakkında bkz: *Naîmâ*, c. VI, s. 2716-2730; *Türk Klasikleri*, c. VI, s. 32-37.

³⁵ Katip Çelebi, *Mizanu'l- hak fî- ihtiyari'l- ehak İslam'da Tenkîd ve Tartışma Usûlü*, haz. Süleyman Uludağ- Mustafa Kara, Marifet Yayınları, İstanbul, 1990, s. 137-140.

³⁶ Naima, Bîçâre'nin Kadızâdeliler taifesinden Çavuşoğlu adındaki bir vâizi sert bir üslupla uyardığını bildirmektedir. *Naîmâ*, c. V, s. 2099.

³⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. III / I, s. 359.

Ayverdi, onyedinci yüzyılı anlatırken şu tespitlerde bulunmuştur: “*XVII. Asır Naîmâ ve Peçevî gibi dev himmetli tarihçiler, Nefî, Nâbî, Nâilî, Atâî ve Şeyhülislâm Yahyâ gibi değerleriyle asırların çehresine damga vurmuş şâirler, Itrî gibi eserleri ebediyete uzamış bestekârlar ve kağıda ellerinin hüneri kadar ruhları da geçmiş Hâfız Osman gibi hattatlar ve Levnî gibi ressam, müzehhipler demektir...*

Mîmarları, bestekârları, şâirleri, münşileri ile fikir ve sanat orkestrasyonunun muhteşem seslerini ve çizgilerini vermiş olmak bakımından da XVII. asır, verimli ve yapıcı bir talihe mâlikti.”³⁸

Aynı doğrultuda düşünen Banarlı, bu yüzyıldaki sanat ve edebiyat gelişiminin “*bir cemiyette idarî, medenî ve içtimaî hayat ileri ise sanat ve edebiyat hayatı da ileridir*” fikrini çürütecek kadar yüksek kalitede olduğunu belirtmektedir.³⁹

Mimaride dönemin seyyahı Evliya Çelebi'nin büyük bir hayranlıkla tarif ettiği, Sedefkâr Mehmed Ağa'nın eseri Sultan Ahmet Camii,⁴⁰ Yenicami,⁴¹ Revan ve Bağdat Köşkları ve İncili Köşk öne çıkan eserlerdir.

Onyedinci yüzyılda, mûsıkîde özellikle cami ve tekke mûsıkîsinde önemli gelişmeler olmuştur. Dönemin bestekar padişahı IV. Murad mûsıkî cemiyetleri düzenlemiştir.⁴² Hafız Post⁴³ ve talebesi “*Türk Mûsıkîsi'ni zirveye ulaştıran dehalardan*”⁴⁴ Buhûrîzâde Itrî,⁴⁵ Ali Ufkî⁴⁶ gibi üstadlar yetişmiştir. Zakirî Hasan, Bezcizâde Muhyiddin, Hafız Kömür, Köçek Derviş Mustafa Dede, Seyyid Mehmed Nuh Efendi, Solakzâde, Aziz Mahmud Hüdayî ve serzâkiri Şaban Efendi (**Bîçâre**'nin babası) devrin mûsıkîşinaslarındandır.

Mûsıkî'deki himayeci tavır edebiyat dünyasını da havâdir. Dönemin padişahları edebiyat ve fikir meclisleri kurmuşlar, ulemâ ve üdebâyı kollamışlardır. Padişahların

³⁸ *Osmanlı Asırları*, c. II, s. 73.

³⁹ Banarlı, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, c. II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1987, s. 649.

⁴⁰ *Seyahatname*, c. I-II, s. 146-149; Ayvansarâyî Hüseyin Efendi-Alî Sâtî' Efendi- Süleymân Besîm Efendi, *Hadikatü'l-Cevâmi*, haz. Ahmed Nezih Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul, 2001, s. 57-61.

⁴¹ *Hadikatü'l-Cevâmi*, s. 61-63.

⁴² *Seyahatname*, c. I-II, s.175.

⁴³ Ak, Ahmet Şahin, *Türk Musikîsi Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, ts., s. 65-67.

⁴⁴ Banarlı, *a.g.e.*, c. II, s. 650.

⁴⁵ Ak, *a.g.e.*, s. 72-75.

⁴⁶ Ak, *a.g.e.*, s. 63-64.

pek çoğu şâirdir. III. Mehmed, Adlî mahlasıyla şiirler yazmıştır. I. Ahmed bazen ismiyle bazen Bahtî mahlasını kullanarak, özellikle kahramanlık duygularının hakim olduğu manzûmeler söylemiştir. II. Osman Fâris mahlasıyla çocuk yaşta iken şiir söylemeye başlamıştır. Bazı kaynaklara göre I. Mustafa dahi şiir söylemiştir.⁴⁷ IV. Murad Muradî adıyla şiirler yazmıştır. Dönemin son padişahı IV. Mehmed ve kadınlarından Affe Sultan karşılıklı şiirler yazmışlardır.⁴⁸

Onyedinci yüzyıl Osmanlı Divân Edebiyatı, İran taklitçiliğinden kurtularak Bâkî, Necâtî ve Fuzûlî'nin açtığı çığırda daha millî öğeler barındırmaya başlamıştır. Kaside ve gazelde İran Edebiyatını geride bırakmıştır. Bununla birlikte İran'la ilişkiler bütün bütün kopmamış, İran'da rağbet gören "Sebk-i Hindî" tarzı Osmanlı şâirlerine de tesir etmiştir.⁴⁹

Divan şiirinde kasîdeleriyle Nef'î (1575-1635), gazelleriyle Şeyhülislâm Yahyâ (1561-1644), Şeyhülislâm Bahâî (1601-1653), Nâilî (ö.1666), Neşâtî (ö.1674), mesnevîleriyle Nevizâde Atâyî (1583-1635), hikemi tarzın hakim olduğu mesnevi ve gazelleriyle Nâbî (1672-1712) yalnızca kendi dönemlerinde değil daha ilerideki dönemlerde de şâirlere önderlik etmişlerdir. Sâbit, Hâletî, Nedim-i Kadîm, İsmetî, Cevrî, Fehîm, Nadirî, Vecdî, Fâsîh, Faizî devrin diğer divân şâirleridir.

Devrin önde gelen edebî ürünlerinden biri de şâir tezkireleridir. Sâdikî'nin *Mecmâu'l-Havas'ı*, Riyâzî'nin *Riyâzü's-Şuarâsı*, Kafzâde Fâizî'nin *Zübdetü'l-Eş'ar'ı*, Yümnî'nin *Yümnî Tezkiresi*, Seyrekzâde Asım'ın *Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'ar'ı*, Rıza'nın *Tezkiretü's-Şuarâsı*, Güftî'nin *Teşrifatü's-Şuarâsı* dönemin şuara tezkireleridir. Bunlardan başka Nev'izâde Atâyî'nin *Hadâiku'l-Hakâyık fî Tekmileti's-Şakâik* adlı eseri de âlim, şeyh ve şâirlerin tanıtıldığı eserlerdendir.⁵⁰

Hâb-nâme yazarı Veysî (ö.1627), *Hamse* sahibi Nergisî (ö.1635) onyedinci yüzyılda süslü nesir geleneğini zirveye taşıyan isimlerdir. Katip Çelebi (ö.1657) tarih,

⁴⁷ Gibb, Wilkinson, *Osmanlı Şiir Tarihi III-IV-V*, çev. Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, s. 153.

⁴⁸ Şiirlerinden örnekler için bkz: Kaplan, Sadettin, *Sultanların Şiirleri Şiirin Sultanları*, Saka Yayınları, İstanbul, 2005, s. 71-96.

⁴⁹ Bkz: Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s. 178-203.

⁵⁰ Dönemin tezkireleri için bkz: İsen, Mustafa ve diğerleri, *Şâir Tezkireleri*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2002, s. 77- 100.

bibliyografya, coğrafya, ahlâk ve sosyoloji konularında yazdığı eserlerle; Evliya Çelebi folklor, tarih, coğrafya, edebiyat, mimarî gibi pek çok konuda önemli bilgileri muhtevi *Seyahatname*'siyle; Koçi Bey padişaha sunduğu lâyhalarla, Naîmâ ve Peçevî tarihleriyle devrin diğer önemli kültür adamlarıdır.

Bu devirde nesir sahasında önemli yer tutan bir diğer tür ise Mesnevî şerhleridir. Ankaravî İsmail Rusûhî Efendi ve Sarı Abdullah Efendi önemli Mesnevi şâirlerindedir.

Halk edebiyatı bu yüzyıldada en “feyizli” çağını yaşamıştır.⁵¹ Saz şâirleri, kahvehane ve kışlalardan başka yüksek zümre topluluklarına hatta saraya kadar girmiştir. Karaca Oğlan, Âşık Ömer, Kul Mustafa, Gevherî, Katibî, Öksüz Ali, Demircioğlu, devrin önde gelen saz şâirleridir.

Nihad Sami Banarlı'ya göre, bu asırda Tekke Edebiyatı artan tekkelerle ve bu tekkelerde bestelenen ilâhîlerle gelişmiştir.⁵² Buna mukabil bu asırda Tekke Edebiyatı pek fazla gelişme gösterememiştir diyenler de bulunmaktadır. Dönemin Tekke Edebiyatı'na Kâdızâde- Sivasî çekişmelerinin tesiri olmuştur ve belki en güçlü eserlerin ortaya koyulduğu XVII. yüzyıl edebiyatına daha da kıymetli eserlerin katılması bu çekişmelerin gölgesinde kalmıştır. Beri taraftan bu zor durum şâir tabiatını harekete geçiren bir durum olarak göz önünde bulundurulursa müsbet bir tesirden de sözedilebilir.⁵³ Kezâ dönemin sûfî şâirleri azımsanmayacak kadar çoktur: Adlî (ö. 1617), Zâkirî (ö. 1622), Hüseyin Lâmekânî (ö.1624), Derviş Osman (ö.1627), Aziz Mahmûd Hüdayî (ö. 1628), Ahizâde Hüseyin (ö. 1633), Şeyhî (ö. 1639), Kul Budala, Fakîr Ednâ, Abdülahad Nûrî (ö.1650), Akkirmanlı Nakşî (ö. 1651), Âdem Dede (1652), Oğlanlar Şeyhi İbrahim (ö.1655), Câhidî (ö. 1659), Abdî (ö. 1660), Ümmî Sinan (ö. 1664), Sunu'llâh-ı Gaybî (ö. 1676), Divitçizâde Mehmed Tâlib (ö. 1679), Derviş Himmet (ö. 1683), Niyâzî-i Mısrî (ö.1693), Mehmed Nazmî (ö. 1700).

Âşıkâne ilâhîleriyle ve tasavvufî sohbetleriyle dönemin önde gelen sûfilerinden biri de bu çalışmanın ortaya çıkış sebebi olan Zâkirzâde Abdullâh Biçâre'dir. Bir *Dîvân*

⁵¹ *Osmanlı Asırları*, c. II, s. 76.

⁵² Banarlı, *a.g.e.*, II, s. 701.

⁵³ İlgili tartışmalar için bkz: Kemikli, Bilal, “Türk Tasavvuf Edebiyatında Devrân ve Semâ”, *Dost İlimden Gelen Ses*, Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 97-119

teşkil edecek kadar çok şiirleri olan Dervîş'le ilgili yeterli çalışmaların yapılmaması, hakkında malumat veren kitapların çelişkili beyanlarla dolu olması sebebiyle Celvetî meşâyihinin en önde gelen isimlerinden birinin hayatı ve *Dîvân*'ı üzerinde bir çalışma yapılması zarûrî bulunmuştur.

Dîvân'ından başka bir eseri bulunmayan Bîçâre'nin hayatı ortaya koyulurken ansiklopedik mahiyetteki eserlerden yararlanılmıştır. *Dîvân*'ındaki bir takım verilerle şâirin tanıklık ettiği bazı hadiseler aktarılmıştır. Şâirin edebî yönüne ilişkin değerlendirmeler de *Dîvân*'ı incelenerek ortaya koyulmuştur.

Dîvân daha evvel popüler bir kitap olarak yayınlanmıştır.⁵⁴ Ancak bu çalışma yeterli görülmeyerek metin akademik usullerle yeniden hazırlanmıştır. Elde edilen tek nüsha üzerinde çalışılırken daha önce çalışılan eser de gözönünde bulundurularak metin tamiri cihetine gidilmiştir. Bu eserdeki yanlış okumaların sıklığı sebebiyle eksik kelimelerin bu eserden alınmasında özel bir dikkat sarfedilmiştir. Ayrıca ele alınan nüsha defaatle okunmak suretiyle Bîçâre'nin söyleyişine ülfet sağlanmış, dil ve fikir özellikleri göz önünde bulundurularak metnin ulaşılabilen en doğru hâli sunulmaya çalışılmıştır. Çalışmada Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü 810 numaralı bölmede 003063 demirbaş numaralı eser temel alınmıştır.

⁵⁴ Velibeyoğlu, Veli Recâi, *Zâkirzâde Abdullah Bîçâre Dîvânı*, Define Matbaası, Mucur, 1963. (Bu esere, çalışmada V harfiyle işaret edilecektir.)

BİRİNCİ BÖLÜM

BÎÇÂRE'NİN HAYATI

1 Mahlası ve Adı

Asıl adı Abdullâh olan Bîçâre, babası Şaban Efendi'nin Hüdâyî'nin zâkirbaşı olması sebebiyle Zâkirzâde diye şöhret bulmuştur.⁵⁵ Şiirlerinde Bîçâre mahlasını kullanmıştır.

Bîçâre kelimesi çaresiz, çaresi kalmamış zavallı, derd-mend, miskîn anlamlarına gelmektedir.⁵⁶ Dîvânda sıklıkla kullanılan bu kelime ve anlamdaşları Zâkirzâde Abdullâh'ın hâlet-i ruhiyyesini yansıtmaktadır. Şiirlerinde kendisini genellikle dertli, zavallı, garîb gibi kelimelerle vâsfeden Dervîş, çâresizliğine sık sık vurgu yapmaktadır. Bîçâre lafzı Dîvân'da mahlaslar dışında otuz yedi kez tekrarlanmaktadır. Şiirlerinde çâresizliğiyle birlikte andığı bir diğer kavram da kul kavramıdır. Bîçâre'nin asıl adının Abdullâh olduğu göz önünde bulundurulursa; metinde on bir kez 'abd, on yedi kez 'ibâd, doksan iki kez de kul kelimesiyle vurguladığı kulluk vasfıyla Bîçâre, tek çâre gördüğü Allâh'tan kulu olarak O'na ulaşmayı talep etmektedir.

Oñmaduğ Bîçâre 'Abdu'llâh kapuñda ey Kerîm
Fazl ile ihsâne almış bir faırũn bendedũr (29/5)

...

⁵⁵ Şeyhî Mehmed , *şakâik-i Numaniye ve Zeyilleri Vekâyi'u'l-Fudalâ* , haz. Abdülkadir Özcan, c. I, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 555; Uşsakizâde, *Zeyl-i şakâik*, haz. Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1965, s. 544; İsmail Hakkı Bursevî, *Silsilenâme-i Celvetiyye*, Haydarpaşa Hastahanesi Matbaası, Der-Saadet, 1291/1874, s. 91; Vassaf, Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr şerh-i Esmâr-ı Esrâr* ,c. III, haz. Mehmet Akkuş- Ali Yılmaz, Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 54.

⁵⁶ Şemseddin Sâmi, *Kâmus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1987, s. 329.

Bez̄m- i fir̄kâtd̄e alur Bîçâre ‘Abdu’llâh meger
İriŒe añ̄a ‘inâyet nisbet-i Allâhdan (92/5)

Sûfî’nin ismi ile mahlası arasında yakın anlam ilişkisi vardır. Zira abd kuldur; hakîkî anlamda âcizdir. Mamafih Şâir, Bîçâre derken adıyla da ilişki kurmakta ve zaman zaman adını mahlası yerine kullanmaktadır.

‘Abdu’llâhuñ aç yolını
Kerem eyle tüt elini
Sen hod bilürsün hâlîni
Baña seni gerek seni (134/5)

Dîvân da bir de ‘Abdî mahlasıyla yazdığı bir şiir bulunmaktadır:

Acı datlu zuhûrâta taħammül it ‘Abdî
Huzûr bu ŒiŒe-i vücûdı Œınmak imiŒ (55/5)

Bu farklı kullanımlar hususunda Sadettin Nuzhet Ergun, Fahri Bilge’den naklen Œunları söylemektedir: “*Bendeki Bîçâre Dîvânı müretteb bir halde deĒildir. Bunun, her manzûmenin yazılıŒ sırası muhâfaza edilmek sûretiyle vücûde getirildiĒi anlaşılıyor...Dîvânın baŒındaki manzûmenin maktâ beytinde:*

Oñmadık **Bîçâre** ‘Abdu’llâh apuñda ey Kerim
Fazl ile ihsâne almıŒ bir faķîrin bendedir (29/5)

denildiĒine ve bunu takib eden beŒ beyitlik diĒer manzûmenin maktânda da:

Acı datlu zuhûrâta taħammül it ‘Abdî
Huzûr bu ŒiŒe-i vücûdı sınmak imiŒ (55/5)

*yazıldıĒına göre Bîçâre, evvelâ mahlâs yerine asıl adını, sonra da Abdî mahlâsını kullanarak daha sonra Bîçârelikte karar kılmıŒtır.”*⁵⁷

Sonuç itibariyle Abdî, Abdullâh ve Bîçâre kelimeleri aynı anlamı havî olduĒundan DervîŒin her üç kelimeyle de aczine iŒâretle isimlendiĒi düşünölebilmektedir.

⁵⁷ Ergun, Sadeddin Nuzhet, *Türk Œâirleri*, c. II, İstanbul, ts., s. 851-852.

Bazı kaynaklar Bîçâre'nin babasının mahlâsını O'na hasretmişlerdir. Halbuki Zâkirî mahlasıyla şiirler yazan baş zâkir Şaban Efendi'dir. *Tuhfe-i Nâilî*'de Bîçâre'nin nazmında bazen Zâkirî mahlasını kullanmıştır denilmektedir.⁵⁸ Şeyhî Mehmed ise, Sûfî'nin mahlâsının Zâkirî olduğunu beyanla *Dîvân*ında bulunmayan, zâkirî mahlasıyla yazılmış bir ilâhiyi Bîçâre'ye ait olarak kitabına almıştır.⁵⁹ Celvetî meşâyihini tanıtıcı en önemli eserlerden biri olan *Silsilename-i Celvetiyye*'de ise Sûfî'nin mahlasının Bîçâre olduğu tartışma konusu yapılmaksızın bildirilmiştir. Ancak *Silsilename*'nin günümüz alfabesine çevrildiği iki çalışma da ilginç bir şekilde Zâkirzâde Abdullâh'ın mahlâsının “Garîb” olduğu yazmaktadır. Bu iki çalışmanın hangi veriye dayanarak sûfinin mahlâsının “Garîb” olduğu kanaatine vardığı tartışılmaya açıktır.⁶⁰

Onaltıncı yüzyılda, Bîçâre mahlasını kullanan bir dîvân şâiri ve bir sûfî şâir bulunmaktadır.⁶¹ Ayrıca Zâkirzâde'yle aynı yüzyılda yaşayan Halvetî meşâyihından Bursâlı Yakubzâde Şeyh Mehmed (ö. 1077/1666) de Bîçâre mahlasıyla şiirler yazmıştır.⁶² Aynı yıllarda yaşamış olan Bîçâre mahlasıyla şiirler yazan Zâkirzâde ve Yakubzâde'nin eserlerinin karışmış olabileceği ihtimali hatıra gelmektedir.

Zâkirzâde Abdullah Bîçâre'nin şiirlerinden örneklere bazı ansiklopedik eserlerde rastlanmaktadır.⁶³

⁵⁸ Tuman, Mehmed Nâilî, *Tuhfe-i Nâilî Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, c. I, haz. Cemâl Kurnaz- Mustafa Tatçı), Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001 s. 116; Şeyhî, *a.g.e.*, c. I, s. 555-556. Ayrıca konuya ilişkin farklı bir değerlendirmede bulunan Atilla Özkırımlı'ya göre Bîçâre sonraları Abdî mahlasını tercih etmiş ve Abdî mahlasıyla yazdığı şiirleri bir dîvânda toplamıştır. Bu kanıyı destekleyen herhangi bir veri yoktur. Ayrıca Özkırımlı'nın Bîçâre'yi Halvetî tarikatine mensup olarak tanıtmayı şâirin bir başka Abdullâh'la karıştırılmış olma ihtimalini artırmaktadır. Bkz: Özkırımlı, Atilla, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. I, Cem Yayınları, İstanbul, 1984, s. 230.

⁵⁹ Şeyhî, *a.g.e.*, c. I, s. 59.

⁶⁰ Bkz: İsmail Hakkı Bursevî, *Allah Dostları Silsilenâme-i Celvetiyye*, çev. Rahmi Serin, Pamuk Yayınları, İstanbul, ts., s. 161; İsmail Hakkı Bursevî, *Celvetiyye Yolunda Altın Zincir Silsilemâme*, sdl. Bedia Dikel, Özdiç Matbaası, İstanbul, 1981, s. 81.

⁶¹ *Türk Şâirleri*, c. I, s. 850.

⁶² Öcalan, Hasan Basri, *Bursa'da Tasavvuf Kültürü (XVII. Yüzyıl)*, Gaye Kitabevi, Bursa, 2000, s. 122; Ergun, Sadeddin Nuzhet, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, c. I, İstanbul, 1942, s. 35.

⁶³ Kocatürk, Vasfî Mahir, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1968, s. 310-312; *Türk Klasikleri*, c. VI, s. 52-55; *Türk Şâirleri*, c. II, s. 852-853; *Sefîne*, c. III, s. 54-55; Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, c. I, Matbaa-yı Âmire, İstanbul, 1333/1915, s. 72.

2. Doğumu

Bîçâre'nin doğum tarihine ilişkin bilgi sadece *Tuhfe-i Nâilî*'de verilmiştir. Mehmed Süreyya'nın da Dervîş'in 60 yaşında öldüğünü söylemektedir. Bu bilgilere göre Bîçâre 1008/1600 yılında doğmuştur.⁶⁴

Doğum yerine ilişkin bir bilgiye kaynaklarda tesadüf edilmeyen Bîçâre'nin babası Şaban Efendi'nin Hüdâyî'nin zâkirbaşı olması sebebiyle Üsküdar'da dünyaya gelmiş olması ihtimali yüksektir. Çocukluğunda Hüdâyî'yle görüştüğü bilinen Dervîş'in⁶⁵ Üsküdar'daki Celvetî Dergâhı'nın civarında doğup büyüdüğü kanaati hasıl olmaktadır.

3. Ailesi

Dört kuşağın Celvetî meşâyihından olduğu ailenin ilk Celvetî şeyhi Bîçâre'nin babası, Hüdâyî'nin halîfesi ve serzâkiri Şaban Dede'dir. Bîçâre'nin oğlu Cafer-i Sâdık kendisinin halîfesi, ve torunu 'Abdülvehhab Efendi Gafûrî Mahmud Efendi'nin⁶⁶ halîfesidir.

3.1. Babası

Şaban Efendi⁶⁷, Hüdâyî'nin halîfesi ve zâkirbaşısıdır. Zamanın en iyi mûsikîşinârlarından biri olan Şaban Dede, Hüdâyî'nin ilâhîlerini bestelemiştir.⁶⁸ Şaban Dede, bir ara Amasya'da Çivici Tekkesi'nde şeyhlik etmiştir. Hüdâyî'ye yakınlığı Onun bazı mülknamelerine bazen şahid bazen vekîl sıfatıyla imza edecek derecede kuvvetlidir.⁶⁹ Şaban Dede 1061(1650) yılında ahirete intikal etmiştir. Zâkirî mahlasıyla

⁶⁴ *Tuhfe-i Nâilî*, s. 116; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, c. 1, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s. 84.

⁶⁵ *Silsile*, s. 91, Şeyhî, *a.g.e.*, c. I, s. 555.

⁶⁶ Gafûrî Mahmud Efendi Bîçâre'nin Mürşîdi Muk'ad Ahmed Efendi'nin bir diğer halîfesidir. Geniş bilgi için bkz: Şeyhî, *a.g.e.*, c. I, s. 564-565, *Sefîne*, c. III, s. 39.

⁶⁷ *Sicill-i Osmânî*'de Bîçâre'nin babasının adının Osman olduğu yazılsa da Hüdâyî'nin zâkirbaşının adı Şabân'dır. Bkz: *Sicill-i Osmânî*, c. I, s. 84. Osman Efendi Hüdâyî'nin değil Abaza Şeyhi Abdurrahman Efendi'nin zâkirbaşısıdır. Uşşakîzâde de Bîçâre'nin babasını Osman Efendi olarak kaydetmiştir. Bkz: Uşşakîzâde, *a.g.e.*, s. 544. Şaban Efendi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Yılmaz, Hasan Kâmil, *Azîz Mahmûd Hüdâyî Hayatı Eserleri Tarîkati*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 136.

⁶⁸ *Silsile*, s. 91., Şeyhî, *a.g.e.*, c. I, s. 555., *Sefîne*, c. III, s. 54.

⁶⁹ Hasan Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 136.

şiiirler yazmıştır ve bu şiiirleri bestelemiştiiir. Bestelediği şiiirlerinden birini Ergun, *Türk Musıkîsi Antolojisi*ne almıştır:

Yâ Rabbi mahşer yerine
Ne yüz ile varayım ben
Dostum Muhammed'in yüzün
Ne vech ile göreyim ben

Benim cürm ü günâhım çok
Değil rahmetinden artuk
Senden gayrı yaradan yok
Ya kime yalvarayım ben

Senden olmazsa inâyet
Dostun kılmazsa şefâat
Neme layık benim cennet
Hod bir yüzü karayım ben

Hak bana sual ederse
Aklım başımdan giderse
Kulum niçün itdün derse
Nice cevâb vereyim ben

Bu Zâkirî gümrâhına
Înâyet sal sen râhına
Gece gündüz dergâhına
Kara yüzüm süreyim ben

Bu Zâkirî gümrâhına
Înâyet sal sen râhına
Gece gündüz dergâhına
Kara yüzüm süreyim ben.⁷⁰

3.2. Oğlu

Bîçâre'nin oğlu Cafer-i Sâdık Celvetî Meşâyılıındandır. Şeyhî, “Şeyh Cafer Efendi vâlid-i mâcidlerinin inâbet gerdesidir” demektedir.⁷¹ Kılıç Ali Paşa Câmî'inde

⁷⁰ Ergun, *Mûsikî*, c. I, s. 68.

vâizlik yapmıştır. 1095 (1684) yılında bu görevden ayrılmış yerine yeğeni Abdülvehhâb Efendi geçmiştir.⁷² 1108/1697’de ahirete intikal etmiştir.

3.3. Torunu

Abdülvehhâb Efendi Zâkirzâde’nin kızının oğludur.⁷³ Ailesi gereği doğumundan itibaren ilim irfân kesbetmeye başlamıştır. Hüdâyî âsitânesi seccâdenişinlerinden Gafûrî Mahmûd Efendi’den âdâb-ı tarîkati öğrenmiş ve Ondan hilâfet almıştır. İlk Kethüda Kadın Câmî’inde görev yapmış akabinde 1088 (1677)’de Galata’daki Arap Câmî’ine naklolunmuştur. 1095 (1684)’te dayısı Cafer Efendi’nin yerine Kılıç Ali Paşa Câmî’ine kürsînişin olmuştur. 1120 (1708)’Rebi’ü’l-evvel’inde Sultan Selîm Câmî’i’ne aynı yılın Zü’l-kâide’sinde Fatih Câmî’i’ne naklolunmuştur. 1125 (1713)’te Eyûb Câmî’i’nde hadîs ve tefsir dersleri vermeye başlamıştır. 1133 (1721)’te Üsküdar’da vefât etmiştir. Karacaahmed’de Misikinler Tekkesi arkasında dedesi Zâkirzâde Abdullâh Efendi yakınına defnedilmiştir.⁷⁴

4. Tarîkati

Bîçâre, Hüdâyî⁷⁵, nin halîfesi ve başzâkiri olan babası Şaban Efendi vesilesiyle Celvetî⁷⁶ kültürünün içine doğmuştur. Bîçâre müntesibi olduğu yolu bir şiirinde beyân etmektedir:⁷⁷

⁷¹ Şeyhî, *a.g.e.*, c. I, s. 56.

⁷² Şeyhî, *a.g.e.*, c. I, s. 84.

⁷³ *Sicill-i Osmânî*’de Abdülvehhâb Efendi, Zâkirzâde Abdullâh Efendi’nin oğlu olarak kaydedilmiştir. Eserde Bîçâre ve ailesi ile ilgili verilerde çokça karışıklık vardır. Bkz: *Sicill-i Osmânî*, c. I, s. 84.

⁷⁴ Şeyhî, *a.g.e.*, c. II-III, s. 677.

⁷⁵ Azîz Mahmûd Hüdâyî için bkz: Hasan Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 42-148; Tezeren, Ziver, *Azîz Mahmûd Hüdâyî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1987, s. 1-68.

Her kaçan ‘ arz eylese rüyuñ bize ma‘ nâ güli
Neşr-i ‘ irfân itmede gūya gelür cān bülbüli
Her kulu bir yol ile bulmuş Hudâyı ben velî
Celvetiyem celvetiyem celvetiyem celveti

Nūr-ı Hağdan irişecek zerre deñlü bülbüle
Cān u başa baķmayub eyler dem-ā-dem ğulgüle
Ehl-i hāle kāl u kılden hiç gelür mi zelzele
Celvetiyem celvetiyem celvetiyem celveti

Ey suāl iden kişi hāli bu ğün Bîçāreden
Cān u başı terk idüb alsun haber pervāneden
Çün fenā buldı vücūdum vahdete vardı vařen
Celvetiyem celvetiyem celvetiyem celveti (139.Şiir)

Celvetî silsilesi Bîçāre’ye şu şekilde gelmektedir:⁷⁸

1. Hz.Muhammed (s.a.v.)
2. Hz.Ali (r.a)
3. Kümmeyl b. Ziyad(r.a)
4. Hasan Basrî (k.s.) ö. 110/728
5. Habîb A‘cemî (k.s.) ö.150/767
6. Dāvud Tâî (k.s.) ö. 184/800-801
7. Ma‘rûf Kerhî (k.s.) ö. 200/815

⁷⁶ Celvetiyye: Celvet; ortaya çıkma, açığa çıkma anlamlarına gelen bir kelimedir. İstilahta ise İlâhî nitelikler kazanan sâlikin halvetten çıkması anlamındadır. Bu durumdaki kulun kendisi de organları da benlikten arındığı için onun bütün eylemleri kendisine deĝil, Hakk’a nispet edilir.(Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 86). Bayramiyye’nin bir kolu olarak kabul edilen Celvetiyye Tarîkati’nin kurucusu Aziz Mahmûd Hudâyî’dir. Hudâyî’nin güzel şiirler yazan hatta beste yapan bir sanâtkâr oluşu, tarîkatin yayılmasını etkilemiştir. Celvetiyye’de üç temel esas vardır; tezkiye, tasfiye, tecliyeye. Zikirle ve manevî mücâhede ile meşgul olmak tarîkatin seyr u sülûkte en çok önemsedikleri ilkedir. Cehrî zikir vardır, ayinler nisfî kıyam olarak bilinen yarı ayaĝa kalkmış gibi diz üstünde durularak yapılır. Celvetî tacı onüç dilimlidir ve en tepede bu onüç dilimi birleştiren bir düğme bulunmaktadır. Dört kola ayrılan tarîkatin kolları şunlardır: Selâmiyye, Fenâiyye, Hakkıyye ve Haşimiyye. Tarîkatin merkez tekkesi Üsküdâr’da Hudâyî’nin medfûn olduğu âsitânedir. Tarîkat Bursa, İstanbul ve Balkanlar’da yayılmıştır. (Celvetiyye ile ilgili unsurlara çalışmanın inceleme bölümünde zaman zaman vurgu yapılacaktır.)

⁷⁷ Atilla Özkırmı, Bîçāre’yi Halvetî tarîkatine mensup olarak tanıtmıştır. Ancak başka hiçbir kaynakta bu bilgiyle örtüşen bir bulguya rastlanmamıştır. Taranan tüm kaynaklarda Bîçāre’nin Celvetî olduğu sabittir. Bkz: Özkırmı, *a.g.e.*, s. 230.

⁷⁸ Silsile’yi belirlerken Bursevî’nin Temâmü’l Feyz’de verdiği silsile göz önünde bulundurulmuştur. Bkz: Muslu, Ramazan, *İsmail Hakkı Bursevî ve Temâmü’l- Feyz Adlı Eseri (Birinci Kısım)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1994, s. 109- 110.

8. Seriyy-i Sakatî (k.s.) ö. 253/867
9. Cüneyd Bağdâdî (k.s.) ö. 297/909
10. Mîmşâd Dineverî (k.s.) ö. 299/912
11. Muhammed Dineverî (k.s.) ö. 367/977
12. Muhammed Bekrî (k.s.) ö. 400/1009
13. Vasiyyuddîn Kâdî (k.s.) ö. 452/1060
14. Ömer Bekrî (k.s.) ö. 487/1094
15. Ebu'n-Necîb Sühreverdî (k.s.) ö. 563/1167
16. Kutbeddin Ebherî (k.s.) ö. 623/1226
17. Rûknüddin Muhammed Nehhâsî (k.s.)
18. Şihabüddin Muhammed Tebrîzî (k.s.) ö. 638/1240
19. Seyyid Cemâleddîn Tebrîzî (k.s.) ö. 672/1273
20. İbrahim Zâhid Gılânî (k.s.) ö. 700/1300
21. Safiyuddîn Erdebilî (k.s.) ö. 735/1334
22. Mûsâ Sadruddîn Erdebilî (k.s.) ö. 794/1392
23. İbn Sadruddîn Hâce Ali Erdebilî (k.s.)
24. Hamîdüddîn Aksarâyî (k.s.) ö. 815/1412
25. Hacı Bayram Velî (k.s.) ö. 833/1429
26. Hızır Dede (k.s.) ö. 918/1512
27. Muhammed Üftâde (k.s.) ö. 988/1580
28. Mahmûd Hüdâyî (k.s.) ö. 1038/ 1628
29. Ahmed Efendi (Muk'ad) (k.s.) ö. 1049/1639⁷⁹
30. Zâkirzâde Abdullâh Bîçâre (k.s.) ö. 1068/1657

4.1. Mürşîdi

Abdullâh Bîçâre, çocuk yaşta Hz. Hüdâyî'ye intisab etmiş, bir müddet O'nun terbiyesi altında bulunmuştur. Devrinin en önde gelen sûfisi olan Hüdâyî'nin Bîçâre'nin hayatındaki tesiri oldukça fazladır.⁸⁰ Dîvânı'nda Hüdâyî'ye olan muhabbet ve hürmetini, O'nun yolunda olmayı arzuladığını şöyle belirtmektedir:

⁷⁹ *Temâmu'l Feyz*'de Dizdârzâde olarak belirtilen şahıs aslında Muk'ad Ahmed Efendi'dir. (Bkz: Mürşîdi bahsi)

⁸⁰ Hüdâyî'nin oluşturduğu muhit ile ilgili bir değerlendirme için bkz: Kemikli, Bilâl, "Azîz Mahmûd Hüdâyî Muhiti ve Himayeciliği", *Sûfi Aşk ve Ölüm*, Sütun Yayınları, İstanbul, 2007, s. 85-96.

Bizi nūr-ı Hüdâya lâyıķ eyle
Hidâyet it meded Allâh Hâdî
Hüdâyîveş yoluñda şâdıķ eyle
Hidâyet it meded Allâh Hâdî (144/1)

...

Hidâyet it Hüdâyînin yolına
Hüdâyâ nuşret it serdâre karşı (102/4)

Bîçâre, Hüdâyî'nin ahirete intikaliyle Muk'ad⁸¹ Ahmed Efendi (ö. 1068/1657)'den ⁸² Celvetî adâbını öğrenmiş ve O'ndan hilâfet almıştır. ⁸³ Ahmed Efendi, Balıkesirli'dir. Balıkesir'de ilimle meşgulken tarîkat neşvesini içinde duymuş İstanbul'a gelerek Hüdâyî'ye intisab etmiştir.⁸⁴ Tasavvufî eğitimini ikmâl edince Hüdâyî'nin halîfesi olarak Bulgurlu'daki tekkeye gitmiştir. Ahmed Efendi dört yıl bu zâviyede irşâdla meşgul olduktan sonra Hüdâyî'nin Bursa'daki halîfesinin ahirete intikâliyle, 1030 (1621)'da Bursa'ya gitmiştir. Hüdâyî'nin vefâtıyla İstanbul'a dönüp Âsitâne'ye şeyh olmuştur. Ölümüne kadar Âsitânedede şeyhlik yapmıştır.⁸⁵ Muk'ad Ahmed Efendi "Mülâkâtü'l- mevt" delâlet ettiği 1049/ 1639 senesinde vefât etmiş, Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin türbesine yakın özel bir türbeye defnolunmuştur.⁸⁶

⁸¹ Muk'ad kötürüm anlamına gelen bir kelimedir. Kaynaklarda belirtildiğine göre, Hüdâyî vefat etmeden önce yerini bir başka mürîdi olan Filibeli İsmail Efendi'ye bırakmıştır. Ancak Ahmed Efendi ansızın gelip şeyhlik makamına geçince Filibeli İsmail Efendi : " *O makam bizim hakkımızdır bizden başkası oturursa muhakkak kötürüm olur*" demiş ve buna binaen Ahmed Efendi de kötürüm olmuştur. Geniş bilgi için bkz: Şeyhî, *a.g.e.*, c. I, s. 143.

⁸² Muk'ad Ahmed Efendi bir takım kaynaklarda Dizdarzâde Ahmed Efendi'yle karıştırılmıştır. "*Silsilenâme-i Celvetiye*"nin, Hacı Selimağa Kütüphanesi, Hüdâî Bölümü 680 numaralı yazma nüshasında, Ahmed Efendi'nin isminin başında Dizdarzâde lafzının bulunduğu görülürken, aynı bölümde bulunan 437 numaralı matbû nüshasında Ahmed Efendi'nin isminin başında Dizdarzâde lafzının olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, *Temâmü'l Feyz*'de Ahmed Efendi'den Dizdarzâde olarak söz edilir. Keza Miratu't- Turûk' da da şeyhin adının başında Dizdarzâde lafzı bulunmaktadır. Bkz: Ahmed Munib, *Mir'âtu't-Turûk*, Cemal Efendi Matbaası, Der-Saadet, 1309/1891, s. 39.

⁸³ Şeyhî, *a.g.e.*, c. I, s. 555; Uşşakizâde, *a.g.e.*, s. 544; *Silsile*, s. 91; *Hadikatü'l- Cevâmi'*, s. 608; Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmiletü's-Şakâik fi Hakk-ı Ehl-i Hakâik*, haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 346.

⁸⁴ Şeyhî, *a.g.e.*, c. I, s. 143.

⁸⁵ Hasan Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 131.

⁸⁶ *Hadikatü'l- Cevâmi'*, s. 608.

Muk‘ad Ahmed Efendi’nin halifelerinden birisi de Mustafa Devâtî’ (ö.)dir.⁸⁷ Devâtî *Tuhfetu’s-Sufiyyûn* adlı eserinde şeyhinin azametinden şu şekilde bahseder: “*Sultân-ı Enbiyâ (s.a.v.) buyurdular ki: Senin derdine dermân ve ulu Mevlâ’ya vuslâtına çare Üsküdarlı Ahmed Efendi’dendir. Bu asrın gavs-ı a‘zamıdır. Git ona intisâb et, bağlanıp ders al! O seni irşâd eder. Fakir de gidip o zâta intisâb ettim. Elhamdülillâh maksada ulaştım.*”⁸⁸

Bîçâre ise mürşîdinin kendisine hakîkati öğretmesini, ve gönlünü Allâh’a hazır hâle getirmesini Dîvânı’nda şu şekilde zikretmektedir:

Ol ki nedânem dersini mürşid önünde oğuya
Mürşid haqîkat ‘ilmini ol zâte ta‘lim eyledi (153/2)
...
Mürşid açdı gözümü
Haqqa döndüm yüzümü
Cezb eyledi özümü
Oldı gönül dost ili (159/1)

4.2. İrşâd Faaliyetleri

Ahmed Efendi’den hilâfet alan Bîçâre evvelâ Manisa’da irşâda memur olmuştur. Akabinde İstanbul’a dönmüş, Zeyrek Zâviyesi’nde⁸⁹ bir müddet görev yapmıştır. Bu tekkede sâliklerin irşâdından başka fakîrlere de bakılmıştır.⁹⁰ Bîçâre, bir

⁸⁷ Devâtî hakkında bilgi için bkz: Şeyh Mustafa Devâtî, *Tuhfetu’s-Sufiyyûn*, sđl. Necdet Tosun, Çınar Ofset, İstanbul, 2006, s. 25-37.

⁸⁸ Devâtî, *a.g.e.*, s. 53.

⁸⁹ Zeyrek Dergâhı, Fatih- Zeyrek Sinanağa Mahallesi, İbadethane Sokak 2421 ada parsel 3’te Zeyrek Câmî’i (Eski Pantokrator Manastırı) bitişiğinde yer almaktadır. Dergâhın kurucusu, bu manastırın camiye çevrilmesini sağlayan Akşemseddin’dir. Dergâhın aslını, Manastırın güney ucundaki kilisenin dış duvarına bitişik çift katlı tonozlu- kemerli daha önce elli civarında olduğu söylenen keşiş odaları oluşturmuştur. Tekke binasının 1960’lı yıllara kadar ayakta kaldığı kaynaklarla sabittir. Bu tarihlerde tekkenin ahşap semâhâne ve şeyh odaları yıkılarak derme çatma gecekondulara dönüşmüş, türbe tamamen yıkılmış, köşede yer alan ahşap ve büyük harem dairesi ise harap vaziyette ayaktaadır. Bkz: Yüksel, Müfîd, “Akşemseddin Dergahı”. (Şahsi Kütüphenemizdeki Makale)

⁹⁰ *Silsile*, s. 91.

müddet sonra Ali Paşa-yı Atik Cami’i içindeki Kasım Çelebi Zâviyesi’ne⁹¹ naklolunmuştur. Sonrasında Kılıç Ali Paşa Câmî’i⁹² vaz’iyesine nâil olmuştur. 1066 Zilhicce’sinden itibaren Kadızâdelilerden Üstüvânî Mehmed Efendi (ö. 1072/1661) yerine, Salı günleri Fatih Sultan Mehmed Câmî’inde vâ’izlik yapmıştır.⁹³

Hitâbeti çok kuvvetli olan Bîçâre’nin tasavvufa dair gönül celbeden sohbetlerine uzaktan yakından herkesin hevesle iştirak ettiği kaynaklarda belirtilmiştir.⁹⁴ Zâhirî ilimler okutmayan Bîçâre, halka şeriat, marifet ve hakîkate dair sohbetler vermiştir.⁹⁵ Henüz hayattayken herkesçe tanınıp bilindiğini, şöhret bulduğunu kendisi de söylemektedir:

İder bir gün anuñ derdine çâre
Çulı Bîçâreyi meşhûr iden yâr (45/7)

Meşhur Kâdızâde-Sivasî çekişmelerinin yaşandığı dönemlerde güçlü üslubuyla ehl-i tarîkatı savunduğu kaynaklarda kayıtlıdır. Kadızâdeliler cihetinden Çavuşoğlu adında bir kimse “*raks ile zikredenler ve teganni ile kelime-i şehâdeti çekenler kâfirlerdir.*” diyerek sûfilere kötülüyince Zâkirzâde Efendi’nin: “*Şurada Çavuşoğlu adında bir küstah bir takım saçma sapan sözler söylemiş... Mübârek dinin azizleri olan takvâ ve irşâd ehli, devrân ile Allâh’ı zikretmek tarikatların erkânındandır deyu tavsiye eylediler. Haksız yere tevhîd ehlini küfürle ithâm edenler kâfirlerdir*” diyerek bir müddet Kadızâdeliler’in sataşmalarını yatıştırdığını Naîmâ, Tarih’inde yazmıştır.⁹⁶

4.2.1 Halîfeleri

Zâkirzâde, Celvetiyye’nin kollarından biri olan Hakkıyye’nin kurucusu Bursevî’nin mürşîdi Atpazârî Osman Fazlî (ö.1102/1691)’nin ve Celvetiyye’nin bir

⁹¹ Atik Ali Paşa Cami’i Dikilitaş’a yakın bir mahalledir. Sadefciler Câmî’i adıyla ünlüdür. Câmî’nin başlangıçta medrese, türbe, imaret, kervansaray ve tekkesi mevcut iken günümüze bunlardan sadece medrese ve türbeler kalmıştır. Kasım Çelebi Dergâhı’nın kapısına yapılış tarihi olarak 902/1496 tarihinin kayıtlı olduğu *Hadîkatü’l- Cevâmi’*’de yazar. Yıkılan dergâhın şeyhlerinden Kasım Çelebi de câmî’i etrafında medfûn olanlardandır. Geniş bilgi için bkz: *Hadîkatü’l- Cevâmi’*, s. 207-208.

⁹² Kılıç Ali Paşa Câmî’i hakkında geniş bilgi için bkz: Küçük, Hasan, *Kaptân-ı Deryâ Kılıç Ali Paşa*, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1975, s. 163-189.

⁹³ Şeyhî, *a.g.e.*, c.I, s. 555; *Silsile*, s. 91. *Sefîne*’de Bursevî’den naklen Şehzâde Câmî’inde de vaz ettiği kayıtlı ise de *Silsile*’de böyle bir ifadeye tesâdüf edilmemiştir. Bkz: *Sefîne*, c. III, s. 55.

⁹⁴ *Silsile*, s. 91; Şeyhî, *a.g.e.*, c. I, s. 555.

⁹⁵ *Temâmü’l- Feyz*, s. 69.

⁹⁶ Naîmâ, c. V, s. 2096.

diğer kolu olan Selâmiyye'nin kurucusu Selâmi Ali Efendi (ö. 1104/1693)'nin müşfididir. Daha önce de belirtildiği üzere oğlu Cafer-i Sadık da Bîçâre'nin müridlerindedir. Kaynaklarda Zâkirzâde'nin halîfesi olarak gösterilen Abdülvehhâb Efendi ile ilgili bir malumata ise ulaşamamıştır.⁹⁷

4.2.1.1. Atpazârî Osmân Fazlî

Osman Fazlî 1041/1632'de Şumnu⁹⁸'da doğmuştur. İlk tahsilini babasından almış, onyedinci yaşında iken Edirne'ye gidip Saçlı İbrahim Efendi'ye⁹⁹ intisab etmiştir. Daha sonra Saçlı İbrahim Efendi'den ayrılarak İstanbul'a gitmiştir. Burada Hüdâyî'nin torunu Mes'ud Efendi'ye¹⁰⁰ intisâb etmek istediye de oradaki yaşlı bir zât tarafından Zâkirzâde Abdullâh Efendi'ye gönderilmiştir.¹⁰¹ Eğitimi tamamlanınca Aydos'a¹⁰² halîfe olmuştur. Şeyhinin vefâtına kadar orada görev yapmıştır. Akabinde Filibe'de¹⁰³ ve daha sonra İstanbul'da irşâd hizmetlerine devam etmiştir. Atpazarı'ndaki Kul Cami'inde imam ve hatipken cami etrafına zaviye yaptırmıştır. Ayrıca Vefâ, Süleymaniye, Sultan Selim camilerinde de vâizlik etmiştir. Kadızâde- Sivâsî mücadelesinin yoğunlaştığı dönemlerde yaşayan Osman Efendi önce Şumnu'ya daha sonra Kıbrıs-Magosa'ya sürülmüştür. 1102/ 1690'da Magosa'da ahirete intikâl etmiştir.

Osmân Fazlî, Bîçâre'nin şeyhliğine ilişkin en belirgin verileri aktaran müriddir. Bu veriler daha ziyade Bursevî'nin *Temâmü'l Feyz* ve *Silsilenâme-i Celvetiyye* adlı eserlerinde bulunmaktadır. Fazlî, Zâkirzâdeyle tanışmasını şu şekilde anlatmaktadır: “Üsküdar'da hankâhın kapısında düşünceli bir şekilde otururken içerden yaşlı bir zât

⁹⁷ *Sefîne*, c. III, s. 56, Hasan Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 245.

⁹⁸ Rumeli kasabalarından biri olan Şumnu, Edirne'den Rusçuk'a giden demiryolu hattı üzerinde bulunmaktadır. Osmanlı döneminde dörtte üçü Müslüman olan bu belde 1898 Berlin Antlaşması ile Bulgarlar'a bırakılmıştır. Bugünkü adı Şumendir. Bkz: Şemseddin Sami, *Kamusu'l-Âlâm*, c. IV, Kaşgar Neşriyat, Ankara, 1996., s. 2874.

⁹⁹ Saçlı İbrahim Efendi Hüdâyî halîfelerindedir, geniş bilgi için bkz: Hasan Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 134-135.

¹⁰⁰ Geniş bilgi için bkz: Hasan Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 268.

¹⁰¹ Ayhan Yalçın, Osman Fazlî'yi Zâkirzâde'nin müşfidisi olarak tanıtmıştırsa da gerçekle örtüşmeyen bir bilgidir. Bkz: Yalçın, Ayhan, *Gönül Sultanları İstanbul Evliyâları ve Ziyâret Yerleri*, Çelik Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 343.

¹⁰² Aydos, Bulgaristan sınırları içindeki İslimye sancağında, Balkan dağlarının güneyinde bir nehrin kenarında kurulan bir kasabadır. Bugünkü adı Aitos'dur. Geniş bilgi için bkz: *Kamusu'l-Âlâm*, c. II, s. 1129.

¹⁰³ Şimdiki adı Plovdiv olan Filibe, Bulgaristan'da Sofya'nın güneydoğusunda bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz: *Kamusu'l-Âlâm*, c. V, s. 3420.

çıktı. Beni görünce halimi sordu. “Şeyh Mes’ud’a biât edip ona mürîd olmaya geldim” dedim. O da: “Yavrucuğum, o bir meczûbdur, irşâda kâdir değildir. İstersen seni, şeriat ve tarikat olarak arzuladığına ulaştırabilecek birisine götüreyim” dedi. Ben de sevinerek: “Eğer bunu yaparsan beni ihyâ etmiş olursun ve sen bu bâbda benim Hızırımsın” dedim. Sûfî , beni alıp Zeyrek’teki Abdullâh Efendi’ye götürdü. Şeyhimin huzuruna girince “Bu yüz, bir yalancının yüzü olamaz” dedim. O anda kalbime bir ilhâm geldi: “ İşte ben şeyhimi buldum. Bu, benim aradığım şeyhtir.” Şeyhimin bana daha sonra anlattığına göre O’nun da hatırına: “İşte sâdik bir tâlib âşık bir mürîd geldi” diye ilhâm olunmuş”.¹⁰⁴

Osman Fazlî, Zâkirzâde’nin sekiz yıl kadar hizmetinde bulunmuştur. Bu süre zarfında edindiği eğitimin uyandırdığı şevkle yazdıklarını şeyhine gösterdiğinde Şeyhi, “Emîr Efendi sen de Şeyh-i Ekber neşvesi var.” diyerek taltifte bulunurlarmış.¹⁰⁵ Bu övgü sözleri Zâkirzâde’nin Muhyiddin Arâbî’ye bakışını belgeleyecek niteliktedir.

Zâkirzâde’nin kemâline işâreten şu hadîseyi yine Osman Fazlî aktarmaktadır: “Bir gün Şeyhim Zâkirzâde’nin ağır bir işi çıkmıştı. Şeyhim etrafta bu işi görececek bir mürîd ararken ben şeyhimi duydum ve “hizmet nedir, buyurun Sultânım” dedim. O, “Emîr Çelebi senin dersin vardır” deyince ben de “Sultânım ulûm-ı evvelîn ve âhirîn bana münkeşif olsa yine de hizmet-i şerîfinizi ihtiyâr ederim” deyince Şeyhim gayet memnun oldu ve “Emîr Çelebi Allah Teâlâ sana ulûm-ı evvelîn ve âhirîni keşfetsin” diye dua etti. Duâ dahi sitâresinde vâki olup bir gece bütün ilimler kalbime dökülüp bilmediğim nesne kalmadı ve ilm-i iksîre varınca münkeşif oldu.”¹⁰⁶ Şeyhi’nin himmetiyle tüm ilimlere vâkif olduğunu söyleyen Fazlî olayın tesiriyle “Bu yolda iki şey vardır; biri mürîdden hizmet, diğeri mürşîdden himmet.” demiştir.

Zâkirzâde, mürîdinin kemâle erdiği düşüncesiyle Onu Aydos’a halîfe olarak göndermek istediğini belirtince Fazlî, “Sultânım, ben sizin hizmetinizi ihtiyâr ederim” demiştir. Aynı günün gecesinde rüyasında Allâh Teâlâ’nın kendisine Kur’ân’ı uzatıp, “Al kelâmımı, kullarımı bana davet eyle” dediğini görünce “mürîdin irâdesi yoktur”

¹⁰⁴ Silsile, s. 93; Osman Fazlî, *Kitâbu’l- Lâihâtü’l- Berkiyyât fî Keşfi’l- Hucûb ve’l Estâ’an Vucûhi Esrâri Ba’dı’l-Ehâdis ve’l Âyât*, haz. Bedreddin Çetiner, İstanbul, 1987, s. 28.

¹⁰⁵ Vassaf, Hüseyin, *Kemal-nâme-i İsmail Hakkî*, haz. Murat Yurtsever, Arasta Yayınları, Bursa, 2000, s. 62-63; Fazlî, *Lâihât*, s. 28; *Silsile*, s. 93.

¹⁰⁶ Vassaf, *Kemal-nâme-i İsmail Hakkî*, s. 62- 63; Fazlî, *Lâihât*, s. 28; *Silsile*, s. 93.

ilkesi gereğince hilâfeti kabul etmiştir. Aydos'ta bir müddet görev yaptıktan sonra hicret için Zâkirzâde'den izin istemiş, ancak Zâkirzâde'nin, “*Ben ölünceye kadar yerinde kal, ölümünden sonra muhayyersin*” demesi üzerine Fazlî, Şeyhi vefât edinceye kadar yerinde kalmıştır.¹⁰⁷

4.2.1.2. Selâmî Alî Efendi

Selâmi Ali Efendi, Menteşe (Muğla)'nin Kozyaka köyünde doğmuştur. Doğum tarihi belli değildir. Kuzâttan olan Selâmî Alî, müderrislikten sonra İstanköy adasına müftü olmuştur. Burada manevî ilimlere olan ilgisi sebebiyle resmî görevlerinden ayrılarak Zâkirzâde'ye intisâb etmiştir. Sülûkünü itmam edince Bursa'ya halife olarak gönderilmiştir. Bursa'da Eyyub Efendi, Emir Sultân ve Namazgâh dergâhlarının şeyhliğini yapmıştır. Daha sonra 1090/1679'da Divitçizâde Mehmed Efendi'nin vefâtıyla Hüdâyî Âsitanesi'ne gelerek pîr makamına oturmuştur. Celvetiyye'nin dört büyük kolundan biri olan Selâmiyye'yi kurmuştur. 1103/1691'de vefat etmiştir.¹⁰⁸

5. Ölümü

Bîçâre, altmış yaşında iken 1068 (1657)'in Muharrem (Ekim)'inde vefat etmiştir. Üsküdar'da Karacaahmed Kabristanı'nda Miskinler Tekkesi'nin¹⁰⁹ arka tarafında medfûndur.¹¹⁰ Zâkirzâde Abdullâh Efendi, Üsküdar'da üzeri açık olmak üzere bir mahalle defn edilmeyi vasiyet ettiği için bu mahalle defnedilmiştir.¹¹¹ Kabir, Karacaahmed Kabristanı'nda beşinci ada olarak bilinen bölümdedir. Şimdiki gasil haneden aşağıya doğru inilip sağa döndüğünde Hidayet-Kevser Hayratı olan çeşmeden aşağıya inilince göze çarpar, yüksek bir sofada üstüvanî mezar taşları olan bir kabirdir. Bîçâre'nin mezar taşında şu ibare yer almaktadır:

¹⁰⁷ Fazlî, *Lâihât*, s. 29-31. Fazlî'yle ilgili geniş bilgi için bkz: *Sefîne*, c. III, s. 58 - 63.

¹⁰⁸ Selâmi Ali Efendi ile ilgili geniş bilgi için bkz: Tatçı, Mustafa – Öztürk, M. Cemâl - Bytyqi, Takhidin, *Üsküdarlı Selâmî Ali Efendi Hayatı- Eserleri*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2006, s. 13-25.

¹⁰⁹ Bu mescid Karacaahmed Türbesi'nden Ayrılık Çeşmesi'ne giden yolun sağ tarafında idi. Boğaz Köprüsü'nün çevre yolu açılırken tekke ve mescid civarındaki kabirlerle beraber yıkılmış ve yok olmuştur. Geniş bilgi için bkz: İ. Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Üsküdar Tarihi*, c. I, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1976, s. 235-237.

¹¹⁰ Şeyhi , *a.g.e.*, c. I, s. 555; *Sefîne*, c. III, s. 57.

¹¹¹ *Sefîne*, c. III, s. 57.

‘Âlem-i ‘ukbâya Zâkirzâde çün kıldı sefer
Ya‘ni Abdullah Efendi vâkîf-ı sırr-ı kader
‘Âlem-i gaybdan dinildi rihletine târihi
“Kıl cinân-ı kudsini yâ Rabbenâ ana makar” 1068.(bkz: Resim/1, 2)

Hemen yanı başında bir başka şahide yer almaktadır Şâhide bir hanım şahidesi olmakla birlikte üzerinde kime ait olduğu kayıtlı değildir (bkz: Resimler 3). Sefîne’de “Şeyhu’l Muvâsıl” ölüm yılına tekabül eder,¹¹² denilse de bu ibârenin hesaplanmasından 1108 sonucu çıkmaktadır. İbâre, “Şeyhü’l Vâsıl”¹¹³ şeklinde olmalıdır.

Hüseyin Vassaf Bîçâre’nin kabrini ziyaret ettiğini anlattıktan sonra “*Abdullah Efendi Hazretleri, nefis-i nefîse sâhib bir vâris-i saltanat-ı Muhammediyye idi. Mübarek kabr-i enverlerinden ve çeşme-i füyûzât-ı rûhâniyelerinden istifâde ve istifâza eden nice âşıklara ziyâretgâh olmuştur.*”¹¹⁴ demektedir.

¹¹² *Sefîne*, c. III, s. 53.

¹¹³ *Osmanlı Müellifleri*, c. I, s. 72.

¹¹⁴ *Sefîne*, c. III, s. 54.

İKİNCİ BÖLÜM

METİN İNCELEME

Bîçâre Dîvânı bütünüyle tasavvufî neşve içerisinde kaleme alınmıştır. Türk Tasavvuf Edebiyatı'nın mühim temsilcilerinden biri olan¹¹⁵ Bîçâre on yedinci yüzyılda revaçta olan Yûnus tarzı söyleyişle¹¹⁶ *Dîvânını* oluşturmuştur. Eserde Yûnus'un tesiri hem şekil ve hem mana yönüyle kendisini hissettirmektedir.¹¹⁷ *Dîvân*, Türk Tasavvuf Edebiyatı yapısına uygun olarak; dîvân edebiyatı ve halk edebiyatının unsurlarının kullanıldığı ortak bir ürün olarak ortaya çıkmıştır.

1. Vezin

Bîçâre, hem aruzla hem heceyle şiirler yazmıştır. Tespit edilen 163 şiirin 142 tanesi aruz, 21 tanesi hece vezniyle yazılmıştır. Aruz vezniyle yazılan eserlerin kalıpları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Kullanılan Vezin	Şiir Adeti
<i>Mefâ 'ilün mefâ 'ilün fe 'ülün</i>	37
<i>Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün</i>	24
<i>Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün</i>	15
<i>Müstef'ülün müstef'ülün müstef'ülün müstef'ülün</i>	13
<i>Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün</i>	12
<i>Mef'ülü mefâ 'ilü mefâ 'ilü fe 'ülün</i>	11
<i>Müstef'ülün müstef'ülün</i>	10

¹¹⁵ Türk Tasavvuf Edebiyatı'nın temel özellikleri için bkz: Kemikli, Bilal, "Türk Tasavvuf Edebiyatı", *Dost İkinden Gelen Ses*, s. 1-26.

¹¹⁶ Yûnus Dîvânı'nın özellikleri için bkz: Tatçı, Mustafa, *Yûnus Emre Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998, s. 38-54.

¹¹⁷ Bkz: 134. Şiir.

<i>Mef'ûlü mefâ 'ilün mef'ûlü mefâ 'ilün</i>	4
<i>Mef'ûlü mefâ 'ilün</i>	4
<i>mef'ûlü fâ 'ilâtü mefâ 'ilü fâ 'ilün</i>	3
<i>mefâ 'ilün mefâ 'ilün</i>	3
<i>fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün</i>	3
<i>fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün</i>	1
<i>müstef'ilâtün müstef'ilâtün</i>	1
<i>fe 'ilâtün mefâ 'ilün fe 'ilün</i>	1

Dikkat edildiğinde Bîçâre'nin aruzun hece veznine yakın kalıplarını tercih ettiği fark edilecektir. Tasavvuf Edebiyatının genel temâyülü üzere daha millî bir söyleyişin hâkim olduğu Dîvânda aruzun heceye yakın kalıplarında nadiren hatalarla karşılaşmışsa da diğer aruz kalıplarıyla yazılan şiirlerde pek çok aruz hatası ile karşılaşmıştır. Bîçâre, aruzun hece veznine benzeyen kalıplarını ustalıkla kullanmış lakin diğer kalıplarda bu başarıyı gösterememiş ve bu kalıpları da az tercih etmiştir.¹¹⁸

Divândaki şiirlerin 7 tanesi sekizli; 6 tanesi onbirli; 4 tanesi ondörtlü; 4 tanesi yedili hece vezniyle yazılmıştır. Dört mefâ'ilün ve dört müstef'ilün kalıplarıyla yazılan şiirlerin büyük bir bölümü musammat gazel türünde olup bölünüp hece ile yazılmış gibi telakki edilerek kıtalar halinde yazılabilir.

2. Kafiye

Bîçâre, kafiyede gözden çok ehemmiyet vermiştir. Ses birlikteliğini sağlayacak unsurları diline geldiğince söylemiştir. Eserinde özellikle tam ve zengin kafiyeleri aralarında yapısal benzerlikler de bulunan kelimelerle sağlamıştır. Şiirin en etkileyici hususlarından sayılabilecek kafiye ögesini aynı kelimelerle örgütlemesi Bîçâre'nin anlam dünyasına ışık tutabilecek niteliktedir.

Hevâ, sivâ, bekâ, devâ, Hudâ, ihyâ, ihfâ, ra'nâ, rızâ, safâ, i'tâ, devâ, eşyâ, Mevlâ, hırka, riyâ, hümâ, yuva, hatâ, cefâ, revâ, enbiyâ, evliyâ, verâ, fenâ, du'â, cüdâ, senâ, belâ vb. kelimeler hemen bütün şiirlerinde kafiye unsuru olarak kullanılmıştır. Bu

¹¹⁸ Hatalar için bkz: 33., 34., 37., 41., 42., 114., 146. şiirler.

kelimelerin analizinde bir fikrî altyapıya ulaşmak söz konusu olabilmektedir. Aynı şekilde dîvânda zaman zaman yer değiştirilerek sıklıkla kullanılan; ‘isyân, gufrân, rahmân, cânân, hayrân, gülistân, ihsân, handân, âsân, ‘irfân, seyrân, dermân, sultân, insân, ummân, fermân, kurbân, nâlân, virân, dîvân, yârân, pinhân, esrâr, gülzâr, dîdâr, yâr, ‘izâr, bahâr, güftâr, dâr, aġyâr, esrâr, ikrâr, efkâr, kemâl, visâl, cemâl, hilâl, meâl, hâl, zevâl, misâl, ahvâl, irsâl, ikbâl, celâl, v.b. kelimelerinde de bir zihinsel alt yapının yansımaları görülmektedir. Tasavvuf Edebiyatı’nın tasannu kaygısından uzak ve fakat anlam ve sözün ilahî bir neşve ile dilden dökülmesiyle oluşturduğu yek ahenk şiirlerde bu türden kafiye ve rediflerin kullanılması bir dünya görüşü yansımalarını ortaya koymaktadır. Bîçâre, Dîvânında tam ve zengin kafiye sıklıkla kullanmıştır. Yarım, tunç ve cinâslı kafiye örnekleri de eserde ahengi sağlayan diğer unsurlardır.

2.1 Yarım Kafiye

Tek seslerden oluşan yarım kafiye türüne Bîçâre’nin şiirlerinde nadiren rastlanılmaktadır:

Nûr-ı Hâkla tölümiben taşagör
Hemçü deryâ kaynayuben coşagör
Sa’y iduben nâr-ı ‘aşka düşegör
Yan yağıl pervâne ol Hâk yolına (113/4)

...

Bilemedük ni‘ metinüñ kadını
Yâ İlâhî ‘afv u ġufrân it bize
Hâkķı üzre idemedük şükzini
Yâ İlâhî ‘afv u ġufrân it bize (130/1)

...

Sırr-ı vahdetden alaldan sırr-ı pāküm neş’eyi
Hâmdüli ‘llâh bahre irgürdüm vücüd-ı kaçreyi (158/1)

2.2. Tam Kafiye

Bîçâre dîvânında tam kafiye genellikle uzun “â” vokaliyle sağlanmıştır. Hevâ, sivâ, bekâ, devâ, Hudâ, ihyâ, ihfâ, ra'nâ, rızâ, safâ, i'tâ, devâ, eşyâ, Mevlâ, hırka, riyâ, hümâ, yuva, hatâ, cefâ, revâ, vb:

‘Âbid (u) zâhid bizüm bâzârumuz fehmi itmedi
Çatreden giçdük velâkin kesb-i der**yâ** eyledük (64/2)

Gerçi yumduç çeşmümüz sū-yı sivâyâ bakmaduç
Lîk vechu ’llâha nâzır dîde pey**dâ** eyledük (64/3)

Bundan başka bir ünlü ve bir ünsüz harfin yan yana gelmesiyle oluşan tam kafiye de mevcuttur:

Bizi hâlk eyledüñ ketm-i ‘ad**em**den
Dağı hıfz eyledüñ şirk u şan**em**den
‘İbâretdür vücûdumuz ker**em**den
Saña çok çok şükür ey Rabb-i Raḥmân (89/2)

Bîçâre, bazen kafiye hâlel getirmedikleri düşüncesiyle güçsüz sesleri yok sayarak kafiyeyi oluşturan sesler arasında kullanmıştır. Aşağıdaki beyitlerde kafiye “ed” seslerinden oluşurken gazelin son iki beyitinde “e” ve “d” seslerinin arasına “n” sessizi girmiştir:

Zât u şifâtuñ nâmudur çün Vâḥid u Ferd u Eḥ**ad**
Ya kimden alsun derdlüler dermânı Allâhu’ş-Şamed**ed**

Cümle-i ‘âlem ser-te-ser nûr-ı şifâtuñdur senüñ
Ey lâ-yezâl u lem-yezel ey Kâdir u Ḥayy u Ebed**ed**

Tevhîdüñü eyle naşîb olam şuhûduñda muşîb
Çaldur sivâyı Yâ Mucîb olmasun ortada **sed**

Ey Ḥâlîk-ı ‘arz u semâ itme bizi senden cüdâ
Fazluñla vaşluñ kııl ‘aḫâ bî-çâreyem hem derd-**mend**

Yâ Rab ḫuluñ Bîçâreyi derdüñ ile âvâreyi
İrgür Ḥabîbüñ sırrına zevḫinden eyle behre-**mend**

2.3. Zengin Kafiye

Bîçâre dîvânında en çok görülen kafiye türü bir uzun vokalle bir sessizin yan yana gelmesiyle oluşan zengin kafiyelerdir. Dîvân'da kafiye yapılan kelimeler genellikle yapı bakımından aynı türden kelimelerdir. Benzer yapılardaki kelimelerin kafiye ögesi olması; bunların bazen Arapça bazen Farsça kelimelerden oluşması Bîçâre'nin dile hâkimiyetinin göstergesidir.

Dîvânda bu tür kafiye en çok “ân” sesleriyle yapılmıştır; ‘isyân, gufrân, rahmân, cânân, hayrân, gülistân, ihsân, handân, âsân, ‘irfân, seyrân, dermân, sultân, insân, ummân, fermân, kurbân, nâlân, virân, dîvân, yârân, pinhân v.b:

Ülfet edelden derûnum ol gül-i hand**ân** ile
Hem-dem oldı gice gündiz bülbül-i nâl**ân** ile (131/1)

...

Bildüm ey Mevlâ ki cümle cürm u ‘işy**ân** bendedür
Bunu da bildüm ki dâim ‘afv ü gufr**ân** sendedür (29/1)

“âr”, sesleri de Bîçâre'nin kafiye oluşturmakta sıklıkla kullandığı seslerdendir; esrâr, gülzâr, dîdâr, yâr, ‘izâr, bahâr, güftâr, dâr, ağyâr, ikrâr, efkâr, karâr, dildâr, hünkâr, bâzâr, envâr, ezhâr, tîmâr v.b. kelimeler sıklıkla kullanılmıştır.

Bülbül niyâz için güle fasl-ı bah**âr** arar
‘Aşık maḥabbet itmek için gül-‘iz**âr** arar (35/1)

Ġurbete düşmez mi bir y**âr** isteyen
Yâri terk itmez mi dild**âr** isteyen (98/1)

“âl” sesleri de sıklıkla Dîvânda kafiye oluşturmaktadır; kemâl, visâl, cemâl, hilâl, meâl, hâl, zevâl, misâl, ahvâl, irsâl, ikbâl, celâl, v.b.

Dili güyâ kılan dâim sulûkumda kem**âl**ümdür
Dem uran sırr-ı vahdetden benüm zevk-i viş**âl**ümdür 36/1)

...

Şol ki kemâl-i şıdık ile Mevlâya ik**âl** eyledi
Mevlâ aña oldı Mu‘în yolını ikm**âl** eyledi (152/1)

Bunlar dışında da zengin kafiye örnekleri eserde çokcadır.

Çuluñ Bîçāreye sen eyle çāre

Senūñ ile irişe tā ki yāre

Çudāyā itme bizi yüzi kare

İlāhī itme bizi ğayre muhtāc (21/5)

...

Göñül āyīnesin yā Rab cemālūñle mücellā it

Gider varlık hicābını vişālūñle müsella it (16/1)

....

Sivālardan beni pāk eyleyen dost

Vişāliyle ferañnāk eyleyen dost (17/1)

...

Zaman zaman “a” ve “e” sesleri birbirlerinin yerine kullanılmıştır.

Eyā ey cāmi^ç -i cümle risālet

Saña dāim şalavātla taḥiyyāt (19/1)

Benzeyen seslerle kafiye yapılmıştır:

Dār-ı küfrūñ nuşretūñle hedm idüben saḥnı

Oğusunlar rüz (u)şeb diller Ḥabībūñ medhını

Çıl müyesser ehl-i İslāma Giridūñ fetḥını

^ç Asker-i İslāma yardım eyle Allāhum meded (25/4)

Dîvānda bunlar dışında daha pek çok zengin kafiye örnekleri kullanılmıştır.

2.4. Tunç Kafiye

Bazı kaynaklarda zengin kafiye türü içinde kabul edilen tunç kafiye Bîçāre Dîvānı’nda çokça bulunmaktadır.

^ç Aḫā vü faẓl u raḫmet ḫapusuñ aḫ

İlāhī itme bizi ğayre muhtāc

Çerāğ-ı ḫalbümüzi eyle isrāc

İlāhī itme bizi ğayre muhtāc (21/1)

...

Ĥitâb-ı *irci'î* geldi çü **aña**

Firâr eyledi ol demde o **yaña**

Sözüm tutmaz nazar itmez o **baña**

Gönül vaĥdet ilin özler yenelmez (54/3)

...

Ĥudâdan sırr-ı tevĥîdi **uyan** gelsün bu meydâne

Ĥaĥîkat ehl-i 'uşşâka **uyan** gelsün bu meydâne (122/1)

...

Lisânuñ zıkr-i Ĥaĥ ile döner bir âs-i-y**âb** eyle

Aĥıt seylâb-ı çeşmüñ sen dem-â-dem aña **âb** eyle (124/1)

2.5. Cinâslı Kafiye

Dîvanda cinâslı kafiye nadiren kullanılmıştır.

Baĥr-i tevĥîdüñde küffârüñ 'araĥuñ **kesmede**

'Asker-i İslâma yardım eyle Allâhum meded

Rûziĥâr-ı rahmetüñ ĥaşde muvâfı**ĥ esmede**

'Asker-i İslâma yardım eyle Allâhum meded (25/1)

...

Ĥuzûruñda ĥuşûrum ĥadden **artuĥ**

Velî luĥf u kerem ki ĥadden **artuĥ**

Ĥoyub ĥande dura Bîçâre **artuĥ**

Cemî' -i zenbüme estaĥfiru'llâĥ (110/2)

Bu kafiyelerden başka Dîvân'da büyük bir yekun tutan musammat gazellerde iç kafiyeyle ahenk sağlanmışır.

Dürildi defteri ĥ**ayru**ñ dükendi menzili **seyru**ñ

Cezâsın şer ile ĥ**ayru**ñ derünü söylemez oldum (77/2)

...

Bîçâre ĥafletden **uyan** irdi Ĥaĥĥa ĥayrı **yuyan**

Bu yolda cânına **kıyan** ĥurbân-ı zıkrü'llâĥ olur (38/5)

3. Redif

Şiirde kafiyeden sonra gelip hem ahenk hem çağrışım açısından şiiri bütünleyen bir öge olan redif¹¹⁹ Bîçâre'nin şiirlerinde hemen her çeşidinin kullanımıyla yerini almıştır.

3.1. Ek redif

Çuluñ Bîçâreye yâ Rab ʿ Alîm*sin*
Esirge rahmet it luţf it Raĥîm*sin*
Recâmuz kesmezüz senden Kerîm*sin*
İlâhî itme bizi ġayre muĥtâc (22/5)
...
Ehl-i ʿ aşkuñ ĥâlîni añlañ gelüñ mestâne *den*
Mâsivâyı terk iden ĥâlüñ görüñ pervâne *den* (84/1)

3.2. Ek grubu redif

Ola ki ide ʿ inâyet irevüz esrâr*ma*
Bülbül olub ötelüm irişevüz gülzâr*ma*
Lâyık ide cümle bizi baĥmaġa dîdâr*ma*
Ĥaĥ rîzâsuñ bulmaġa saʿ y eyleyelüm rûz u şeb (8/3)
...
Zâhid ĥuzûr-ı ġalb ile zevĥ u şafâ *dadur*
ʿ Āşık ümîd-i vaşl ile derd ü belâ *dadur* (42/1)

3.3. Kelime redif

Cânını virür vuşlat-ı cânân *dileyenler*
Şey mi şaĥınur Kaʿ bede ĥurbân *dileyenler* (48/1)
...
Râh-ı Ĥaĥda terk-i dünyâ terk-i ʿ uĥbâ *eyledük*
Ĥaĥ budur ki fazl-ı Ĥaĥla ĥubb-ı raʿ nâ *eyledük* (64/1)

¹¹⁹ İsen, Mustafa ve diğçerleri, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 199.

3.4. Kelime grubu redif

Beni vîrân iken ma‘ mûr *iden yâr*
Daği maḥzûn iken mesrûr *iden yâr* (45/1)

...

Cemâlûñ nûrını cānumda tâbân *eyle Sulṭānum*
Vişālûñ sırrını sırrumda pinhân *eyle Sulṭānum* (83/1)

3.5. Ek-kelime redif

İlâhî bu benüm cānum vişālûñ *süz karar itmez*
Benüm mürvetlü Sulṭānum gönül sensüz *karâr itmez* (53/1)

...

‘ Arz-ı dîdâr eylemekdür ḥalk-ı eşyâ *dan ğaraz*
Anı ta‘ lim eylemekdür ‘ ilm-i esmâ *dan ğaraz* (56/1)

Bilmeyenler kulluğun sulṭânı *bilmez kandedür*
Düşmeyenler derdüne dermânı *bilmez kandedür* (31/1)

...

Biçim olarak bu şekilde tasnif edilebilen redifler muhteva açısından incelendiklerinde çoğunlukla yalvarış, uyarı ve tavsiye cümleciklerinden, Allâh’ın isimleri, sıfatları ya da mecaz yoluyla Allâh’a raci olan kelimelere yönelik göndermelerden müteşekkil olduğu görülmektedir. Bu mana yoğunlukları bir anlam dünyası ve fikrî alt yapıyı yansıtmaktadır. Hemen bütün şiirlerin Allâh’a dair olduğu Dîvân’da rediflerde de Allâh’la bir şekilde ilişkili olan tabirlerin kullanılması tabiidir.

4. Nazım Şekilleri

Bîçâre Dîvânı’nda hem Halk Edebiyatı nazım şekillerine hem Dîvân Edebiyatı nazım şekillerine yer vermiştir. Gazel, Murabba, Koşma şekilleri Bîçâre Dîvânı’nın çatısını oluşturmaktadırlar. Doksan şiirle Dîvânda en çok kullanılan şekil gazeldir. Eserde kırk bir Murabba, on dört Koşma bulunmaktadır. Çalışmada “*mefâ ilün mefâ ilün*”, “*müstef ilün müstef ilün*” ve “*mef ulü mefâ ilün*” kalıplarıyla yazılmış on yedi şiir bulunmaktadır.

mef'ûlü mefâ'îlün

Yoluñdağı kullara
Yâ Rabbi 'inâyet it
Zikrũndeki dillere
Yâ Rabbi 'inâyet it

Fazluñla idüb ihsân
İşlerümi it âsân
Luţf eyleyüben her ân
Yâ Rabbi 'inâyet it

Yâ Qâdir u yâ Nâşır
Her hâlümüzi kayır
Olsun keremũñ zâhir
Yâ Rabbi 'inâyet it

Luţfuñla bizi yâd it
'Âcizlere imdâd it
Ġamdan bizi âzâd it
Yâ Rabbi 'inâyet it

Bîçâreyi ey Mevlâ
Vaşluñla idüb ihyâ
Maţlûbımı kıl i'tâ
Yâ Rabbi 'inâyet it (13. Şiir)

On dörtlü hece vezniyle dört gazel yazılmıştır.

Çapuñ koyub efendi pes ben yâ kande varam
Bir şey tehallûf itmez hükümüñde cümle 'âlem

Esirgersin faķirũñ luţf u keremũñ çoķdur
Bunca hicâbı giçüb irişse saña nâlem

Bir sulţânsın kuluñı atduñ ğurbet iline
Yine kerem itmezseñ ben bu firķatde ķalam

Birsin didüm ben saña çıķdı derũndan sivâ
Saña dönderem yüzi derdüme senden çârem

Bîçârenüñ hâlünden suâl iden kişiler
Dâim günâhın añub ağlar durmaz dem-â-dem (74. Şiir)

Bu durum Tasavvuf Edebiyatı'nın vahdetçi; dîvân ile halk şiirini birleştiren yapısına uygun düşmektedir.¹²⁰

Dîvânda bir tane de Muhammes bulunmaktadır.

Ey kullarımı yoğ iken icâd iden Allâh
Hem anları ihsânına mu' tād iden Allâh
‘ Āşileri tāmudan āzād iden Allâh
Şādıklarımı yolına irşād iden Allâh
Bî-çâresini ru 'yetiyle şād iden Allâh

‘ Add olmağa qâbil mi anuñ ihsânı hergiz
Mazhardur anuñ kulları in' âmına düpdüz
El virdi ayağ virdi kulağ virdi daği göz
Şādıklarımı yolına irşād iden Allâh
Bîçâresini ru 'yetiyle şād iden Allâh (106.Şiir)

5. Nazım Türleri

Bîçâre bir mürşid edasıyla gönle doğanları aktaran, tasannusuz bir dille şekil açısından kurallara çok bağımlı olmayan Ahmed-i Yesevî'de “hikmet” adını alan¹²¹ daha sonra gelişmeler kaydederek Yûnus Emre'de zirveyi yakalayan ve çoğu kez ilâhî adının verildiği eserler vücûda getirmiştir.

Şâir, Yûnus gibi ağırlıklı olarak ilâhîler yazmışsa da ara ara farklı türlerde de eserler kaleme almıştır. Bu türler arasında, Mûnacat (D/1, 2, 3, 4, 25, 50, 60, 65, 85, 123, 136), tevhîd (D/27), na't (D/6, 8), şefa'atnâme (D/19, 20, 99), nasihatname (D/70, 86, 92, 95, 113, 124, 148), gazavatnâme (D/73), ramazannâme (D/57, 61, 111, 112) ve tarîkatnâme (D/139, 143) gibi türler bulunmaktadır.

¹²⁰ Kemikli “Türk Tasavvuf Edebiyatı”, *Dost İlinden Gelen Ses*, s. 17, 25-26.

¹²¹ Ahmed-i Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet*, haz. Kemal Eraslan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 31. Yesevî'nin hikmetleri için bahsi geçen esere başvurulabilir. Ayrıca Yesevî'nin Hüdâyî'ye dolayısıyla Celvetî meşâyihine tesiri hususunda bkz: Hasan, Nadirhan, “Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin Tarîkatnâme ve Hazînî'nin Cevâhîru'l- Ebrâr İsimli Eserlerinde Tarîkat Âdâbı”, *Azîz Mahmûd Hüdâyî Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, c. I, ed. Hasan Kâmil Yılmaz, İstanbul, 2005, s. 283-289.

6. Dil ve Üslûb

Bîçâre, şiirlerinde sade bir dil kullanmıştır. Yalnız Şâirin sûfî olması tasavvufî kavramların metinde çokça zikredilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Eser, bu kavramlarla fikrî ve felsefî yoğunluk kazanmıştır. Şiirler, söylemesi kolay gibi görünse de anlam ve deyişi taklit edilmeye çalışılsa pek mümkün olmayan türdendir; sûfî şâirlerin pek çoğunun ortak vasfı olan sehl-i mümtenî *Bîçâre Dîvânı*'nda da en belirgin ögedir. Bîçâre de diğer sûfî şâirler gibi ilâhî lutfun gereği şiirlerini neşretmiştir. Bununla birlikte şiirin bir ilim mahsulü olmaklığı bakımından vezin, kafiye gibi yapısal özelliklerine de dikkat etmiştir. Ancak o da diğer sûfiler gibi şâirlik iddiası taşımaksızın hâlini dile getirmiştir.¹²² Bîçâre de sûfî şairlerin pek çoğuna benzer bir şekilde, fikri tasannua tercih etmiştir. Oğlanlar Şeyhi İbrâhim Mevlânâ'dan iktibâsla sûfî şâirlerin hâlini şu şekilde izâh etmektedir: “*Her hangi bir sûfî şâir, bir şiir terennüm ederken, Cemâl-i Yâri gözlediğinden mest olur. İşte bu mestlik hâlinde bulunan sûfî harfsiz bir âvâz işitir. Onun şiir yazarken yaptığı, bu âvâzı terennüm etme gayretinden başka bir şey değildir. Bunun için onlar, kafiye ve vezinle mukayyet değillerdir.*”¹²³ Bîçâre'nin şiiri de bu türden bir mestlik halinin dışı vuru mudur.

6.1 Dil Bilgisi Özellikleri

Dîvânın bu genel görüntüsü yanında belirtilmesi gereken bir husus da Bîçârenin arûz vezninin heceye yakın olmayan vezinlerini ve şekillerini kullandığı şiirlerde uslûbun biraz daha ağırlaştığıdır. Hece vezniyle ve arûz vezinli halk şiiri şekilleriyle yazdığı şiirlerde dil daha sadedir. İkili terkiplerin kullanıldığı beyitler her iki şekilde yazılmış şiirlerde çokçadır. Ancak bu terkipler de devrin insanının aşinâ olduğu, yaygın tasavvufî hayatın bulunduğu bu yüzyılda halkın bir şekilde tanışık olduğu kavramlardır:

Surr-ı bi'smi'llâh ile 'azm itdi *râh-ı vahdet*

Şol ki keşf olmuşdur aña *noqtâ-yı bâ*dan gârağ (56/4)

...

¹²² Sûfî şâirler ile ilgili değerlendirmeler için bkz: Kemikli, Bilâl, *Sun'ullah-ı Gaybî Dîvânı İnceleme Metin*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2000, s. 85-87.

¹²³ Bkz: Oğlanlar Şeyhi İbrahim, *Müfîd ü Muhtasar*, haz. Bilâl Kemikli, Kitabevi, İstanbul, 2003, 87-89.

Dili gūyā kılan dāim sulūkumda kemālūmdür
Dem uran *sırr-ı vahdet* den benüm *zevk-i vişāl* ümdür (36/1)

...

Bu *envār-ı tevḥīd*
Hem *esrār-ı tefrīd*
Her zerrede hürşīdi
Yā Allāh (u) yā Fettāh (24/4)

Şiirlerde nadiren üçlü terkipler kullanılmıştır:

Sebeb-i ba‘ş-i rusūl netice-i kutūb
Māsivā ’llāhdan kişi yunmağ imiş (55/3)

...

Eyā ey *meḥar-ı sırr-ı risālet*
Saña Ḥağdan şalavātla taḥiyyāt (20/1)

Farsça ve Arapça kelimelerin sıkça kullanıldığı Dîvânda nadiren de olsa Arapça ve Farsça cümlelere rastlanılmaktadır. Bu ifadeler şâirin Arap ve Fars şiirine ilgisini ortaya koymaktadır.

Bâb-ı Ḥağdan ayırma bizi Rabbenā
*İf’ ali ’l- ḥayra ’l-keşir fî ḥağğınā*¹²⁴ (4/1)

...

Saña muḥtâcdur ‘ibâduñ yā Kerīm
*Aḥsin ileyhim ‘aṭāen dāimā*¹²⁵ (4/3)

...

*Ente ḥasbī fî umūri küllihā*¹²⁶
*Men nedānem ğayrı ez tū zindei*¹²⁷ (138/4)

Metinde bugünkü dilde kullanılmayan kelimeler ve ekler bulunmaktadır:

¹²⁴ Hakkımızda çok çok hayırlar ver.

¹²⁵ Onlara daima atalar (bahşişler) ihsan et.

¹²⁶ Tüm işlerde Sen yardımcısın.

¹²⁷ Senden başka varlık bilmem.

- a: Emir kipi

Bîçâre bülbülün görâ gülşende zârını

Vaşl-ı güle irişmege bir dest-i yâr arar (35/5)

-aldan: -den beri, -dığından beri.

Sırr-ı vaḥdetden **alaldan** sırr-ı pāküm neş'eyi

Ḥamdüli 'llâh bahre irgürdüm vücûd-ı kaçreyi(158/1)

Artuk: Başka, gayrı.

Ḥuzûruñda kuşûrum ḥadden artuḳ

Velî luḫf u kerem ki ḥadden artuḳ

Ḳoyub ḳande dura Bîçâre **artuḳ**

Cemî' -i zenbüme estağfiru 'llâh (110/2)

Ayruk: Başka, gayrı.

Giçüb ' aşḳ ile cümle mâsivâdan

Tecelliler umar nûr-ı Ḥudâdan

Naşîbi ḳalmadı **ayruḳ** cüdâdan

Gönül vaḥdet ilin özler **yenelmez** (54/4)

Baş: Yara

Âh bâğrumı *baş* itdi gözlerümi yaş itdi

Bîçâreyi fâş itdi n'olduñ a gönül n' olduñ (67/7)

Can alıcı: Azrail.

Ḳondığında emrûñ ile göğsümüzüñ üstine

Cân alıcı cânumuzı saña almaḳ kaçdına

Yâ İlähî evliyâ vü enbiyânuñ ' aşḳına

Şoñ nefesde nûr-ı imân ile alğıl cânumuz (50/3)

-durur: -dır,-dir, -dur, dür.

Der-gehüñden istedügi bu **durur** Bîçârenüñ

Yâ İlähî sen müyesser eylegil ana rızâk (65/6)

Eglemek: Avutmak, oyalamak.

Vücûdum cümle maḫv oldu fenâ ender fenâ kıldı

Ne ben ḳaldum ne dil ḳaldı anuñçün **eglemez** oldum (77/3)

-ek: Birinci çoğul eki istek kipi.

Gel**ek** kapuña şevk ile

Gör**ek** hâlünü zevk ile

İr**ek** vişâle ğark ile

Mevlâm senüñdür heb senüñ(66/3)

Eksiklü: Kusurlu, hatalı.

Halk eyledün beni beşer dür

İtdüm nice biñ dürlü şer

Eksiklü isem de eger

Bî-çâreyem yâ Rabbenâ (2/4)

-gil: Emir eki

Yüzüñ göster**gil**‘ uşşâka Habîbüm

Firâka kalmadı anlarda tākāt (19/6)

-gör: Emir kipi.

Saña senden yakīn olan vücūda ola**gör** vâşıl

Bula**gör** vaĥdet-i zātı yūri ağ u qaradan geç(23/3)

Göyünmek: Yanmak.

Bîçâreyem dayanmış derdüñ ile **göyüm**muş

Mâ-sivâdan şoyınmış ‘ üryānuñum Sulţānum(82/5)

Haylamak: Önem vermek.

Unutdum ĥūr (u) ğilmānı daĥi Mâlikle Rızvānı

‘ Acebdür şol ile şaĥı nedendür **ĥaylamaz** oldum (77/4)

-ısar: Gelecek zaman eki.

Feth ol**ısar** bâb-ı vişâl ikşâr-ı zikru ‘llâh ile

Ma‘lûm olur sırr-ı meâl esrâr-ı zikru ‘llâh ile (128/1)

İssi: Sahip, mâlik.

Saña Bîçâre kuluñ luţf **ıssi** Kâdir Pâdişâh

Dilegi budur dem-â-dem eyleyüben âh u vâh

Cümle kullaruña gösterüb cemâlüñ Yâ İlâh

Şoñ nefesde nūr-ı imân ile algıl cānumuz(50/5)

-icek: -inca,-ince.

Nür-ı Hâkdan iriş **ecek** zerre deñlü bülbüle
Cân u başa bakmayub eyler dem-â-dem ğulgüle
Ehl-i hâle kâl u kilden hiç gelür mi zelzele
Celvetiyem celvetiyem celvetiyem celveti (139/2)

İltmek: İletmek

Kim nüş ide ‘aşk cür’asın terk ider varlık hırkasın
Deryâya **ilte**r kaçresin ‘ummân-ı zikru’ llâh olur (39/3)

İrgürmek: Ulaştırmak, eriştirmek.

Kimini **irgürüb** vuşlat iline
Kimin firkat ilinde dūr iden yâr (45/6)

Kaçan: Ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman, ne suretle.

Sivânuñ maḥv olur cümle vücûdı
Kaçan kim durursa Kaḥhâre karşı (103/3)

Kakmak: Çalmak , vurmak, itmek, tepmek

Çâk itmiş iken hırka düş olmuş iken ğarğa
Ḳulsuñ deyüben farğa **kaḳduñ** beni yâ Rabbi(10/4)

Kal: Bir alaşımdaki madenlerin erime derecesi farkından yararlanarak bunları birbirinden ayırma işlemi.

Püte-i ‘aşkda ideğör nefsi **kal**
Ḳâlûñe bakma olagör ehl-i hâl
Derdüñi Bîçâreden eyle suâl
Yan yaḳıl pervâne ol Hâk yolına

Kande: Nereye, nerede.

Seni koyup **kande** varsun ḳullaruñ
Dir iken sen anlara dâim beyâ (4/4)

Kangı: Hangi.

Şerh olunmaz dil ile derdi anuñ

Ƙangı birin söylesün dil yāresin

Sen kayırmazsañ işin bī-çārenüñ

Neylesün bī-çāre ‘ aşık neylesün (97/2)

Kani: Hani, nerede.

Ƙani bu deñlü enbiyā **Ƙani** bu deñlü evliyā

Ƙani mülük-i mâziyya **Ƙani** begüm Rüstem-i Zāl (69/3)

Kayırmak: İlgilenmek, önem vermek.

Ƙayırmazam olur isem keşf u kerāmetde faķır

Oldı müyesser çün baña fazlı ile devlet-i zāt (18/4)

Nice: 1. Nasıl, 2. Çok bir çok.

Saña ‘ aşık olan yā Rab sivāya **nice** meyl itsün

Senüñ ‘ aşkın saña çeker dem-ā-dem anuñ özini (150/4)

...

Yā İlāhī düşdiğüm yirde kıoma kıaldur beni

Nice demdür ağlaram bir demde de güldür beni (143/1)

Nice bin: Binlerce.

Derūnuñda çü var yāre

Olnca derdüñe çāre

Olursun **nice biñ** pāre

Taħammül it taħammül it (11/5)

Nice bir: Ne vakte kadar, daha ne kadar.

Nice bir söyleyesüñ lāyı sivāya nāzır

Bulagör sa‘ y idüben mertebe-i illāyı (145/3)

Ol: O.

Olki nedānem dersini mürşid önüñde oқuya

Mürşid haķıķat ‘ ilmini ol zāte ta‘ lim eyledi(153/2)

Olar: Onlar.

Senüñ ‘âşıkıların alsun ziyâmi âf-i-tâbumdan
Hilâl-i qalbüni Yâ Rab **olar**ın mâh-i-tâb eyle (123/4)

Sımak: Kırmak, bozmak.

Gör imdi nür-ı Ğaffarı daği ol sırr-ı Settârı
Cihânda şîşe-i ‘ârı **şyan** gelsün bu meydâne (122/2)

Şol: Şu.

Şolki kemâl-i şıdık ile Mevlâya iqbâl eyledi
Mevlâ aña oldı Mu‘în yolını ikmâl eyledi(152/1)

Tamu: Cehennem.

Ey kullarını yok iken icâd iden Allâh
Hem anları ihsânına mu‘tâd iden Allâh
‘Âşileri **tamud**dan âzâd iden Allâh
Şâdıklarını yolına irşâd iden Allâh
Bî-çâresini ru‘yetiyle şâd iden Allâh (106/1)

Tanlamak: Hayret etmek, şaşırmaq.

Virelden varuñı yâre olaldan mest u âvâre
Senüñ sözüni Bîçâre yüri var **tañlamaz** oldum(77/5)

Tapu: 1.Huzur, nezd, makam. 2. Zât, hazret.

‘Aşkın yinemez ‘âşık
Yoluñda durur şâdıq
Budur **tapu**ña lâyıq
Luğf it beni ağılatma(105/2)

Urmak: Vurmak, çarpmak.

Qalbün qapusın **uralum** rûhuñ şafâsın sürelüm
Haqquñ cemâlin görelüm envâr-ı zikru’llâh ile (127/2)

- üben (uban): - ıp (-ip); -erek (-arak).

Keşf ol **uben** dostuñ ili söyler haqıkat bülbüli
Bîçârenüñ her müşkili âsân-ı zikru’llâh olur (39/5)

-vüz: Birinci çoğul şahıs geniş zaman eki.
Ola ki ide ‘ inâyet ire **vüz** esrârına
Bülbül olub ötelüm irişe **vüz** gülzârına
Lâyık ide cümle bizi bakmağa dîdârına
Haq rızâsuñ bulmağa sa‘ y eyleyelüm rüz u şeb(8/3)

Yelmek: Koşmak, acele etmek.
Sivâdan kalbümüzi cümle sildük
‘ Ağa vü fazl u cüd adına geldük
Bir iş göremedük her yana **yeldük**
Kerîm Allâh hemân ihsâna kalduk (58/4)

Yenelmek: Dayanmak, tahammül etmek.
Giçüb ‘ aşk ile cümle mâsivâdan
Tecelliler umar nûr-ı Hudâdan
Naşibi kalmadı ayruq cüdâdan
Gönül vaḥdet ilin özler **yenelmez** (54/4)

Yumak: Yıkamak.
Harâbât ehli çün ḥalkuñ sözine iltifât itmez
Bu varlık zenbûni dâim **yuyan** gelsün bu meydâne(122/3)

6.2. Edebî Sanatlar

6.2.1. Mecaz

Arada bir karîne-i mâni’ a (lafzın gerçek manaya delâletine engel olan unsur) bulunmak şartı ile bir sözün gerçek manası dışında kalan bir manaya delâletine mecâz denir.¹²⁸ Mecaz, metaforlarla dolu bir dünya olan tasavvuf dünyası içerisindeki bir şâirin tabii olarak en çok baş vuracağı sanattır. Bîçâre hemen her kelimeyi kendi anlamı dışında bir anlamda kullanmak sûretiyle şiirlerinde mecâzlar dünyası kurmuştur. Eserde pek çok mecâz örneği vardır ancak aşağıda bir örnek verilecektir. Zirâ pek çok edebî sanatın çıkış noktası mecâzdır. Dolayısı ile eserdeki tüm mecâzları göstermek mümkün değildir. Aşağıdaki beyitte Bîçâre, gül-‘izâr’ı söylemiş bütün olan Sevgili’yi

¹²⁸ Bilgegil, M. Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989, s.130.

kasdetmiştir. Bu örnekte olduğu gibi şâir, eserin tamamında Sevgiliye daha ziyâde mecâzlarla seslenmektedir:

Bülbül niyâz için güle fasl-ı bahâr arar
‘ Aşık maḥabbet itmek için *gül-‘izâr* arar (35/1)

6.2.2. Teşbih

Bir çok teşbih ögesine rastlanan *Dîvân*'da teşbîhler daha ziyade âşık ve Allâh ikilisiyle ilgilidir. Âşık; bülbül, katre, zerre gibi zayıflıklarıyla, eksiklikleriyle, ihtiyaç halinde olmalarıyla ma‘rûf varlıklara benzetilmiştir. Buna mukabil Allâh; Gül, Ummân, Af-i-tâb gibi yetkinlikleriyle ma‘rûf varlıklara teşbîh edilmiştir. Aşağıdaki ifadelerden birincisinde gönül, deryâya; ikincisinde öz, suya; üçüncüsünde âşık, pervâneye benzetilmiştir.

Deryâ gibi çağlayub coşduñ a gönül coşduñ
‘ Aşkı ile kaynayub taşduñ a gönül taşduñ (68/1)

...

Hevâyı terk idüb âteşpereslikden dahi el çek
Şu gibi her yaña ağan özini bî-turâb eyle (124/3)

...

Mâsivâdan yummaz isem gözümi
Bâb-ı Hâkka dutmaz isem yüzümi
Nâr-ı ‘aşka şâdıqâne özümü
Pervâne-veş virmez isem vay beni (155/2)

6.2.3. İstiâre

Dîvânda çokça istiâre örneği vardır, Allah kasedilerek; ummân, dermân, gül-i handân v.b. kavramlarla oluşturulan geniş bir imgeler dünyası kurulmuştur. Allâh karşısında kul ise katre, dertli, bülbül, olarak yerini almaktadır. *Saray metâforu* Bîçâre şiirinin tamamına hakimdir.

Aşağıdaki ilk örnekte hakikat (asıl, öz) dürr-i yektâ , ikinci örnekte ise Allah bahr-i bî-pâyân, üçüncü örnekte ise insân bir avuç hâk olarak zikredilmiştir:

Çün ‘arîf isen cānā
Her kaçrede gör deryā
Bulmağa **dürr-i yektâ**
Kâdir olagör kâdir (43/4)

...

Bu vücûdum kaçresin bîgâne şandın sen velî
Âşinâdur fi'l-ḥaḳîka **bahr-i bî-pâyân** ile (131/3)

...

Bir avuç hâk nice bulsun Hâlıkı
Bu derddür derde düşiren ‘âşığı
Eyle sen yâ Rabbi saña lâyıķı
Neylesün bî-çâre ‘âşık neylesün (97/3)

6.2.4. Teşhîs

İnsana özgü hallerin diğer varlıklara nisbet edilmesiyle oluşan bu sanat Bîçâre Şiiri’nde daha ziyade âşıklılıklarıyla bilinen bülbül ve pervâne ekseninde kullanılmıştır:

Yerüñ degüldür bu cihân
Lâ-mevt ilinde dut mekân
Bu bāğçede itme figân
Ḥaḳîkat bāğı bülbülü (154/4)

6.2.5. Tecrîd

Bîçâre, bazen kendisine bir başka kişi imiş gibi öğütler vermiş, kendisini hafife alan sözler söylemiştir.

Virelden varuñı yâre olaldan mest u âvâre
Senüñ sözüñi Bîçâre yüri var tañlamaz oldum (77/5)

...

Şağın bî-çâreliği koma elden sen de Bîçâre
Ki yoğdur saña bundan özge hergiz rıbh u sermâye (117/5)

6.2.6. Tekrîr

Aynı kelimeyi veya kelime gruplarını birkaç defa tekrarlamak anlamına gelen tekrîr Bîçâre'nin şiirindeki lirizmi artırmaktadır.

Tecellî eylesen ‘abd-i ğarîbe
‘**Afâdur** ‘**ağâdur** ‘**ağâdur** ‘**ağâ**
İrişse haste dil lutf-ı tabîbe
Şifâdur şifâdur şifâdur şifâ (3/1)

...

Her dem derd-i dildâre
Hâzır olagör **hâzır**
Cân gözi ile yâre
Nâzır olagör **nâzır** (43/1)

...

Ķani bu deñlü enbiyâ **ķani** bu deñlü evliyâ
Ķani mülük-i mâziyya **ķani** begüm Rüstem-i Zâl (69/3)

6.2.7. Telmîh

Herkeşçe malum olan bir hadiseyi çağrıştırmak suretiyle anlamın kuvvetlendirildiği bu sanata Bîçâre sık sık başvurmuştur. Telmih yoluyla bahsi geçen kişi ve olaylara şiirlerin muhtevası incelenirken değinilecektir. Şimdilik Hallâc-ı Mansûr'un asılmasına işaret eden aşağıdaki beyitlerin sunulmasıyla yetinilecektir.

Manşûr olur ol kimse kim cânib-i Hâğdan
İfnâ-yı vücûd itmek için dâr arar (34/3)

...

Ene'l Hâğ sırrına idüb hidâyet
Nice ‘aşıklarî Manşûr iden yâr (45/4)

6.2.8. Hüsni Ta'lîl

Bîçâre, güzel bir sebebe bağlamak anlamına gelen hüsni talili dünyayı algılayışı gereği sıkça kullanmaktadır. Tasavvufî bakış açısına göre hemen her şey Allâh'ı ve Peygamberi anlatmak için var olmuştur. Dolayısıyla her şeyin sebebi görünenin ardındaki güzel bir nedendir. Aşağıdaki ilk örnekte Bîçâre güzelliğın herkesçe önemsenen bir unsur hâline gelmesini Peygamberin vasfı olması sebebine bağlamıştır. İkinci örnekte ise Peygamberin atalarının henüz Peygamber doğmazdan evvel Arap toplumunda önemli, hatırı sayılır kimseler olarak görülmelerinin nedenini Peygamber'in bu nesilden gelecek olmasına bağlamıştır:

Kemâl-i hüsni-î halkuñ hüsni-î hulkuñ
Hâbîbâ virdi kat kat hüsne zînet (19/5)

...

Hâbîbi olduğıñ çün sen Hudânuñ
Virildi ceddüñe esrâr-ı hullet (20/5)

6.2.9. Mübalağa

Sûfî şâirler genellikle cezbe hâlinde iken Âllâh'la en yakın kişinin kendileri oldukları hissini tadarak çeşitli iddialarda bulunurlar. İddialarında zaman ve mekan kavramı anlamını yitirir, sıradan insanların imkansız gibi algılayacakları türden hâlleri dile getirirler. Bîçâre de vahdet sırrına, inâyete mahzar olan ilk insanlar dünyaya gelmeden bu sırta mahzar olduğunu iddia etmektedir:

İrdi nûr-ı Hâk ile Bîçâre sırr-ı vahdete
Şol ' inâyete sebğ idenler doğmadan tâ aneden (84/5)

Bîçâre bir başka beyitte Peygamberi övdüğü şiirde bin yıllık ömrü olsa da O'nu tarife kudret yetiremeyeceğini söylemektedir:

Senüñ medhüñ nice mümkin dilemek
Nice biñ yıl ' ömür itmez kifâyet (20/7)

6.2.10. Tenâsüb

Birbiriyle ilişkili mefhûmların tezâd oluşturmayacak şekilde bir arada kullanılarak oluşturulan Tenâsüb sanatını Bîçâre sıklıkla kullanmıştır. İlk örnekte denizle ilgili mefhûmlar; lücce, gavvâs, dür; ikinci örnekte âb-ı hayatla ilgili mefhûmlar; zulmet, âb-ı hayat, nevm, gice, hayvan zikredilmiştir:

Şûfî düşerse lücce-i tevhîde raşş ider
Ġavvâşdur ki anda dür-i şâh-vâr arar (35/4)

Zulmetde arar t̄alib olan âb-ı hayâtı
Nevmi bırakır gicede hayvân dileyenler (48/3)

6.2.11. İstifhâm

Üzüntü, acz, hayret, sevgi gibi duygularla sorulan sorular Bîçâre'nin Dîvânı'nda çokça yer almaktadır.

Gel gidelüm senüñle dost iline
Bu  alem-i cüdâda neylersün (94/2)

...

Eyâ ihşân iden Sulţân Vehhâb
Açılsun üstümüze hayr-ı ebvâb
Yıkılmış göñlümüz luţfuñ ile yab
Deger mi  ahruña  ullar efendi (149/4)

6.2.12. Nidâ

Bîçâre, Allâh'a yakarışlarında sık sık nidâ sanatına baş vurmıştır:

Ey ben  ulına zerre  adar itse  inâyet
 Alemlere sulţân idici Ġazret-i Allâh (132/2)

...

 ak itmiş iken hır a düş olmuş iken  ar a
 ulsuñ deyüben far a  ak uñ beni yâ Rabbi (10/4)

6.2.14. Tezât

Birbirine anlamca zıt olan kelimelerle oluşturulan tezat sanatında zıtlık kelimelerin gerçek anlamları arasında olabileceği gibi mecâzî anlamları arasında da olabilir.¹²⁹ Birinci örnekte ağlamakla gülmek gerçek anlamlarıyla; ikinci örnekte yarın ve bugün mecâzî anlamlarıyla tezât teşkil etmektedirler:

Firâkuñdan senüñ Bîçâre ağlar
Vişâlüñ ile ħandân eyle yâ Rab (9/6)

...

Zâhid bize ‘ arz eyleme yaruñ cinâni
‘Uşşâka bu gün ol gül-i ħandân yeter (37/3)

6.2.15. İştikâk

İştikak bir kök ile o kökten türeyen veya aslî anlamları aynı köke bağlı bulunan yahut harflere ait şekil benzerliğinden dolayı aynı kökten türemiş gibi görünen sözlerin bir ifâdede toplanmasıyla oluşan sanattır.¹³⁰

Ādem isen ādeme baĥ ādem ol
Ehl-i demden dem aluben hem-dem ol (70/1)

...

Ādeme Ĥaĥdan dem irüb irdi demden demdeme
Dem bu demdür na‘ rası itdi zuhūr her dāneden (84(3))

...

Lisānuñ zıkr-i Ĥaĥ ile döner bir ās-i-yāb eyle
Aĥıt seylāb-ı çeşmüñ sen dem-ā-dem aña āb eyle (124/1)

6.3. Deyimler

Bîçâre yer yer deyimleri kullanmış, halka yakın söyleyişini bu deyişlerle de desteklemiştir. Öte yandan Türkçe’ye tasavvuf kültürüyle kazandırıldığı bilinen deyimler de Dîvânda yer almaktadır.

¹²⁹ İsen, *Eski Türk Edebiyatı*, s. 289.

¹³⁰ İsen, *a.g.e.*, s. 298.

Akdan karadan geçmek:

Saňa senden yakīn olan vücūda olagör vāşıl

Bulagör vahdet-i zātı yūri *ağ u karadan geç* (23/3)

...

Nazar itdi Yaradan

Sürdi ğayrı aradan

Giçdi ağ u karadan

Oldı gönül dost ili (159/3)

Aybı başına kakmak:

Cürm ü kuşūra bakmağıl

Bî-çāreyem yā Rabbenā

‘Aybum başuma kağmağıl

Bî-çāreyem yā Rabbenā (2/1)

Azını Çoğa tutmak: ¹³¹

Çuluñ Bîçārenin gerçi saňa lāyık işi yokdur

Velī fazluñla ey Mevlā *çoğa dut anuñ azını* (150/5)

Beller aşmak:

‘Aşkı ile çoşanlar yüce beller aşanlar

Derd-i yāre düşenler dermān olub gezerler (44/4)

Boş koymak:

Bil ki Bîçāre Efendüm *boş kıomaz*

Şunları ki diye aña *ātinā* (4/5)

Boyun vermek, sine tutmak:

Şitā vü ħarre *dut sīne*

Boyun vir dāim emrine

Yoluñ irgür kemāline

Taħammül it taħammül it (11/4)

¹³¹ Sūfî mürşidine, dergâha, yahut bir yoksula bütün dünyayı verse cânını da bağışlasa bunu az görür ve bu sözü söyler. Gölpinarlı, Abdülbaki, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1977, s. 40.

Cândan geçmek:

Tenden şoyinub sıdık ile ʿ üryān olabilsem
Cândan geçübün vâşıl-ı cânān olabilsem (76/1)

Cânını vermek:

Râh-ı Hâkda *virmedi şunlar ki cânı* şıdık ile
Çaldı hayret içre ol cânānı bilmez çandedür (31/3)

...

Çañ mı yolına *cānumı biñ kere virürsem*
Cân mürdesin ihyāya çü cânān yeter (37/4)

Ciğer yakmak:

Bülbül bize virgil haber
Dost illerine kim gider
ʿ Aşkı ile *yağub ciger*
Dost illerine kim gider (49/1)

Defteri dürülmek:

Dürildi defteri ğayruñ dükendi menzili seyrüñ
Cezāsın şer ile ğayruñ derūnı söylemez oldum (77/2)

Dem urmak:

Dili ğüyā kılan dāim sulūkumda kemālümdür
Dem uran sırr-ı vahdetden benüm zevk-i vişālümdür (36/1)

Derde düşmek:

Şöyle *düşdüm derdüne* yārüñ kemālī şıdık ile
Farkı yoğdur hiç çatumda derdünün dermān ile (131/4)

...

Düş derdine Bîçāre bes çadīmī yārüñ
Bil ki derde düşenlerüñ şoñı devādudur (42/5)

Düştüğü yerden kaldırmak:¹³²

‘ Abdullâh kapuñda Bîçâre uldur

Düşdigi yirlerde elin al aldur

Efendi rametin ufrānuñ boldur

Cemālünden bizi marūm eyleme (104/9)

El vermek:¹³³

Da‘ vet idüb zāt-ı pāke ümmet itdi abībine

Biñ biñ şükür ol Kerīme *el virdi* çün firŝāt-ı zāt (18/3)

Gam yemek:

am yime Bîçâre istibāl için

ayıror Mevlā be-her-āl bendeyi (138/7)

Gücü yetmek, eli ermek, karar etmek:

Firāuñla yanar durmaz sivā aña ŝafā virmez

Güci yitmez eli irmez gönül sensüz arār itmez (53/3)

Hāk ile yeksân olmak:

İriŝirdi añlayıŝum bādi-yi sulūke

Yolında anuñ *āk ile yeksân olabilesem* (76/3)

İş görmek:

Dimek Bîçâre de gelmiş

Dosta lāyık *iş görülmüş*

Fazl u iŝsānına almıŝ

Benüm de bir āyetüm var (46/5), (58/4)

Kurudan yaŝdan geçmek, baştan aşmak:

Giçdin urıdan yaŝdan hem toprak ile aŝdan

Bîçâre gibi *başdan aŝduñ* a gönül aŝdın (68/3)

¹³² Tasavvufta, ŝeriata, tarıkate uymayan herhangi birŝeyi yapan kişi “Düŝkün” olur. Düŝküne “yolsuz”, düŝmeye yolsuzluk etmek, yolsuz olmak” da denir. Düŝkün olanla ihvan, görüşmez. Alevî ve Bektâŝilerde, Ayn-i cem'de kusurunu söyleyip cezasını çektikten sonra “kaldırılır”, yāni yine tarıkatten sayılır. Gölpinarlı, *Deyimler*, s. 106.

¹³³ Birisini kabul edip tarıkate almaya el vermek denir. Aynı zamanda tarıkate ait bir şeyi yapmak için izin vermeye de el vermek denir. Gölpinarlı, *Deyimler*, s. 114.

Mekân tutmak:

Yerüñ degüldür bu cihân

Lâ-mevt ilinde *dut mekân*

Bu bāğçede itme figân

Ḥaḳīkat bāğı bülbüli (154/4)

Ocağına düşmek:

Kāmiller *ocağına düşmeğe* sa' y it

Pervâne olan yanmağa çün nār arar (34/4)

Yüzü kara olmak

Ḳuluñ Biçäreye sen eyle çäre

Senüñ ile irişe tā ki yäre

Ḥudâyâ itme bizi *yüzi ḳare*

İlâhî itme bizi ğayre muhtâc (21/5)

Ser vermek:

Evliyâlar imtiḥân ider eri

Sâdıḳ iseñ Ḥaḳ yolına *vir seri*

Pendüñi pervânededen alğıl yüri

Yan yaḳıl pervâne ol Ḥaḳ yolına (113/6)

Yüz sürmek:

Recâmuz mâ-sivâdan cümle sildük

Dirilüb *yüz süri* ḳapuña geldük

Murâdlar sende biter çünki bildük

‘ İnâyet it meded ey Kâdir Allâh (107/3)

Ümit kesmek:

Ey gönül *kesme ümîdi* ol ulu dergâhdan

Şâyed irişe ‘ inâyet nâgehân Allâhdan (91/1)

Taştan taşa vurmak
Seyl eyleyüb gözlerümüñ yaşını
Pâk eyleyüb her ğarazdan işümi
Deryâ gibi cüş eyleyüb başımı
Daşdan daşa vurmaz isem vay beni (153/5)

7. Şiirlerin Muhtevası

7.1. Allâh

Dîvânına bir münacatla başlayan Bîçâre, Dîvân'ında Allah'ı sık sık isim ve sıfatlarıyla zikretmektedir. Burada geçen Allâh'ın isim ve sıfatları şu şekilde sıralanabilir: Âlî-Cenâb, Alîm, Bârî, Basîr, Bedî', Bî-misâl, Bî-şebîh, Cânân, Cebbâr, Cevâd, Dermân, Deryâ, Deyyân, Dîdâr, Dildâr, Dost, Ebed, Efendi, Ehad, Enîs, Ferd, Fettâh, Gaffâr, Ganî, Gufrân, Gül, Hâdî, Hakk, Hâlık, Halîm, Hallâk, Hâtif, Hayy, Hû, Hudâ, Müntakım, Hurşîd, Hünkâr, İlâh, Kâdir-i Mutlak, Kahhâr, Kayyûm, Kerem-kânî, Kerîm, Kudret Issı, Lutf Issı, Maksûd, Mennân, Mevlâ, Mi'mâr, Mu'în, Nâsır, Nûr, Pâdişâh, Pâdişâh-ı zü'l-'atâ, Perverd-gâr, Rabb, Rahîm, Rahmân, Refîk, Samed, Samed, Settâr, Subhân, Sultân, Şeh, Vâhid, Vedûd, Vehhâb, Yâr, Yaradan, Zât-ı pâk, Zü'l-ikrâm.

Şâir, Allâh'ı anlatırken vahdet-i vücûdu ehli sünnete yakın bir duruşla, şer'i çizgilerin izin verdiği ölçüde anlatmıştır. Buna mukabil Allâh'ı anarken zühdî bir havanın ötesinde coşkun bir aşkla anmıştır. Şâir, bu noktada söyleyeceklerini söylememesi gerektiği için söyleyormuş edası taşımaktadır. *Sır* makâmına geldiği anda susmayı tercih ettiğini belirtmektedir:

Bir 'aceb söz söyledi Bîçâre 'Abdu'llâh yine
Nefs u ğalbi rûhı giçdi sırda tâ câ eyledi (151/5)

Allâh'ın isim ve sıfatlarının zaman zaman farklı noktalarına dikkat çekilen eserde tüm isim ve sıfatların kullanıldığı farklı beyitleri analiz etmek daha geniş bir çalışmanın konusu olabilecek hususiyeti taşımaktadır. Ancak yine de *Dîvân*'da Allâh'ın nasıl anıldığına dair şöyle bir değerlendirmede bulunulabilir: Eserde Allâh, seyr u sülûk

esnasında kulun Allâh'ı tanınması, idrâkinin güçlenmesi ile ilgili olarak farklı adlarla anılmaktadır. Yola girerken idrak edilen Allâh, evvela kulu cân kılan, âdeme nefes veren Hakk (84/3), bir avuç toprağı insân eden Hâlık (97/3), her şeye gücü yeten Kâdir (1/1), O, hükmü tüm dünyayı kuşatan Bârî (24/5), tevbe makamında suçların saklanamayacağı Alîm'dir (110/3).

Havf noktasında kuluna ümid veren, hataları bağışlayan Gaffâr, ayıpları örten Settâr'dır (62/4). Kulunu yoluna ileten Hâdî (144/5), yalnızca kendi kapısına varılıp ricada bulunulan Sultân (162/5), zayıf kula Efendi'dir (138/3). Kulluğa lâyık Ma'bûd'dur (24/3). Keza nefs-i emmâreden kurtulma çabasındaki kula yol gösterici Mevlâ (66), kuluna yardımcı Nâsır (15/5), kurtulan kulu yükseltip irşâd eden Hû (147), yoldaki kula çok lutumlu Kerîm (47), kulun iltica ettiği Zü'l ikrâm (104/3), kuluna atalar veren Hudâ (1/1,16/3), ihsânı bol Vehhâb (32)'dir.

Yolda kalmışları maksûda eriştiren Mu'în (32/4,152/1), kullarının yoldan çıkmalarına izin vermeyen Rabb (2, 4/1,3)'dir. Yine kıyamet gününde Deyyân (119/3), cennet içre cennet bahşeden Mennân (119/4), tüm dillerde anılan Subhân (48/4, 118/3)'dir. Tüm bu farkedişlerin sonunda nihâyet sivâ yükünden kulunu kurtaran Mucîb (27/3)'dir.

Sivâdan kurtulan kul, artık Allâh'a *kâbe kavseyn* makâmından seslenmektedir. O, kuluna acıyan Rahmân (89), dünya sürgününde hasretle yıkılan kalbi imâr eden Mi'mâr (101/4), Kalbi tamirden sonra orada iskân eden Dost (144/4), böylece kalbe hayat veren Cânân (64/4, 158/3), bendesini şâd eden Pâdişâh (158/4, 50/5)'tir. Kulunu daima kendisine baktıran lâ-yezâl (62/5, 69/5), hitâbın idrâkine kalbi açan Fettâh (24), vahdet merhemini kesret yarasına süren Tabîb (3/1), bekâ içre kulunu dâhil eden Hayy u Kayyûm (21/3)'dur.

Bekâ içre olan Sûfî artık *ev ednâ* makâmında Ona; sırrı açıklanamayan Ehad, nûru kulunu kuşatmış Samed, zevkiyle cûş olunan Ebed olarak seslenmektedir (115/3). O, Bîçâre'yi söyleten Gül (131/1,2,-137/3) varlığıyla tüm yansımaların silindiği Âfitâb (162/4), hâsılı dünyaya sadece O'nun için gelinen Yâr (45)'dir.

7.2. Melekler

Bîçâre, Meleklerden semâvât ehli olarak bahsetmektedir. Meleklerin de kul olduklarına işaret etmektedir:

Çularuñdurur semâvât ehli heb
Saña muhtâcdur efendi yirdeki (138/3)

Meleklerin Allâh'ın ol demesine bağılı olarak iş gördüklerine vurgu yapmaktadır, Azrâil'i cân alıcı olarak zikretmektedir.:

Çondığında emrûñ ile gögsümüzüñ üstine
Cân alıcı cânumuzı saña almağ kaçdına
Yâ İlâhî evliyâ vü enbiyânuñ ' aşkına
Şoñ nefesde nûr-ı imân ile algıl cânumuz (50/3)

Cebraîl'in Peygamberle birlikteliğine, aralarındaki ilişkiye işaret etmektedir:

Cebraile pâyesin tekmilde
Sen mu' ayyen olduñ ey hayru 'l-verâ (6/5)

7.3. Kitaplar

Bîçâre dîvânında sık sık "kitap"tan sözetmektedir. Kitâp kavramını Bîçâre, delil, âyet, burhân anlamlarında kullanmıştır. O'na göre Allâh kendisini kâinat kitâbına yazmıştır. Böylece âlem kitâb-ı kebir¹³⁴ olmuştur:

Çamu eşyâ senüñ vaşfuñ kitâbın
Oğur dâim *ulu 'l-ebşâr* e karşı (101/2)

Kâinatı âlem-i suğrâ ve insanı âlem-i kübrâ telakki eden sûfî bakış açısıyla¹³⁵ insân elbette ki kitâb-ı kebir olan âlemden de daha büyük bir âyet olmayı hak edecektir:

Vücûdum nüşhasın yazduñ yed-i kudretle çü yâ Rab
Senüñ zât u şifâtuñdan ' ibâret bir kitâb eyle (123/2)

...

¹³⁴ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 216

¹³⁵ Uludağ, *a.g.e.*, s. 36-37.

Senüñ hüsünüñ kitâbuñda oqunan ey ‘aşk olsun
Çıluñ Bîçâreyi ol ‘aşka bürhân eyle Sulţânım (83/5)

Kitâbı bu şekilde tanımlayan Bîçâre kutsal kitaplardan yalnızca Kur’andan sözeder.

7.3.1. Kur’ân

Bîçâre, Kur’ân’ın furkân sıfatı üzerinde durmaktadır. “Ayırt edici, Hak ile bätılı ayıran ayrıntılı bilgi” anlamlarına gelen furkân kelimesini “işin özünü kavramak” anlamında kullanmıştır:

Bezm-i vuşlatda dem-â-dem şol ki vaḥdet mestidür
Gerçi Çur’ânı bilür Furkânı bilmez kandedür (31/4)

...

Furkân ile ğurbetde gezen ehl-i fenâya
Yoldaşı Çur’ân idici Ḥazret-i Allâh (132/3)

Ramazan ayını Kur’ân’ın kendisinde indirilmesi sebebiyle taltîf etmektedir.

Çü oldı sende Çur’ânüñ nüzüli
Seni ta‘zîm iderdi Ḥaḳ Resüli
Umar Bîçâre ḳul sende vuşüli
Şafâ geldüñ eyâ şehr-i mübârek(61/5)

7.4. Âyetler

Dîvânda âyetler ya tamamen veya kısmen iktibasla ya da telmih yoluyla verilmiştir. Âyetler bizzat anlamlarını ifade edecek şekilde kullanılmış, teşbîh unsuru olarak kullanılmamıştır. Âyetler, muhteva ettiği anlama işaretle daha ziyade uyarıcı, hatırlatıcı, müjdeleyici yönleriyle zikredilmişlerdir.

Dîvânda en çok zikredilen ayet *küllü şeyin hâlikun*¹³⁶ âyetidir.

Bîçâre’ye göre âlemin fenâsının idrâkine varan bekâyâ erme sultanlığına erişmektedir:

¹³⁶ “Küllü şeyin hâlikun: Her şey yok olacaktır.” (Kasas 28/88)

Görünib *küllü şey hâlik* yetürür cümleye sâlik
Olur bir devlete mâlik ki yokdur hîç ana gâye (116/4)

...

Âlemin fenâsının künhüne ermek ulu bir makama işaret etmektedir:
Küllü şeyin hâlikun dan irdi çün serre nidâ
Gizledük Bîçârenüñ sırrını ihfâ eyledük (64/5)

Gücü elinde bulunduran Allâh varlığına varlığını veren ve o varlığı yok eden sonra tekrar var edendir:

Küllü şeyin hâlikun ile bizi i' dâm eyleyüb
Yine nür-ı Hağla icâd eyleyen Hûdur bizi (147/4)

...

On sekiz biñ ' âlemi icâd iden Kâdir Hüdâ
Küllü şeyin hâlikünla yine ifnâ eyledi(151/4)

Dîvânda en çok zikredilen âyetlerden birisi de *kâbe kavseyn*¹³⁷ âyetidir. Bu âyetin anlamına ilişkin farklı görüşler vardır.¹³⁸ Arap geleneklerine uygun olarak bu ifadelerin seçildiği kaynaklarda belirtilmektedir. Bu âyetin işaret ettiği geleneklerden birisi de şu şekilde anlatılmaktadır: Araplarda yaygın bir adet olmak üzere; yaylaya çıkan iki dost, dostluklarının göstergesi olarak çadırlarını birbirlerine iki yay aralığı kadar yakın kurarlardı. Bu yakınlık en samimi dostluğun ifadesiydi.¹³⁹

Fe kâne kâbe kavseyni ev ednâ
Kemâl-i kırbetüñe oldı âyet (19/3)

...

Giçirüb *kâbe kavseyni ev ednâ*yı idüb ihşân
Yine zâtı ile zâta tecellîye şurû' itdi (163/2)

Bu dostluğun en ileri safhası Bîçâre'nin de en çok dilediği makamdır:

¹³⁷ “Fe- kâne kâbe kavseyni ev ednâ: O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın” (Necm 53/9)

¹³⁸ Bkz: Elmalılı Hamdi Yazır, *Kur'an-ı Kerim ve Meali*, haz. Düccane Cündioğlu, İslamoğlu Yayınları.

¹³⁹ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 52.

Derûnumdan çıķa âşâr-ı kevneyn
Maķâmum ola sırr-ı *ķābe ķavseyn*
Ev ednāya nazar ķılmaĝa ‘ayneyn
İrişdüre bizi ol Ğayy u Ğayyûm (79/3)

Şâir, şiirinde besmeleyi bir işe başlarken zikretmenin feyzine işareten kullanmıştır. Bir işe besmelenin sırrına inanarak başlayan kimselerin, *ba* harfinin noktasındaki sırrı kavramak derecesine erişeceğini belirtmektedir. Nokta tasavvuf literatüründe hakîkî birlik ve tüm çokluğun aslıdır. Besmelenin “*ba*” sının noktası ise Kur’anın özü ve özeti sayılmaktadır. Ayrıca bu nokta insan-ı kâmile de işaret etmektedir. Nokta’nın Zât’ın kendisi olduğu “*ba*”nın altında olması ise ehadiyetten vâhidîyyete nuzûlüne işarettir:¹⁴⁰

Sırr-ı *bi’smi’llâh*¹⁴¹ ile ‘azm itdi rāh-ı vaĝdete
Şol ki keşf olmişdur aña noķtā-yı bādan ĝaraz (56/4)

...

Bîçāre, “*semme vechu’ll’ah*”¹⁴² âyetini âlemin yok olduğunu idrāk noktasındaki âşığın her yerde Allâh’ı göreceğine işareten şiirinde zikretmiştir:

Didi Mevlâ kelâmında *tüvellû semme vech’ullâh*
Ne cāye baķsa ‘ârifler görirmiş dostuñ yüzini (153/3)

...

Semme vechu’llâh fehm itdüm ĝaķıķat üzre
Nazarumdan ķamu eşyâ çıkub oldı zâil (71/3)

¹⁴⁰ Ceylan, Ömür, “Dinî-Tasavvufî Edebiyatımızla Divan Edebiyatımızdaki Harf Telakkilerinin Mukayesesi Üzerine Bir Deneme”, *İlmî Araştırmalar*, V, İstanbul, 1997, s.145.

¹⁴¹ “Bismi’llâhi’r -rahmâni’r-rahîm: Rahmân ve Rahîm Allâh adıyla”

¹⁴² “Ve li’llâhi’l- meşriku ve’l-maĝrib fe eynemâ tüvellû fe semme vechu’llâh: Doĝu da Allâhındır batı da. Nereye dönerseniz Allâh’ın vechi oradadır.” (Bakara 2/115)

Bîçâre, irci'î emrine muhatap olanın her türlü kayıttan âzâde olarak, tam bir özgürlüğe ulaştığını söylemektedir:

Hiţâb-ı *irci'î* geldi çü aña
Firâr eyledi ol demde o yaña
Sözüm tutmaz nazar itmez o baña
Gönül vaĥdet ilin özler yenelmez (54/3)

...

Hümâ-yı rûĥuña şol dem irişe *irci'î*¹⁴³ emri
‘İta’ at eyle Bîçâre rızâniyle yuvadan geç (23/7)
Allâh’a ulaşan gönül artık başka bir şey arzu etmez, sadece O’nu düşünür.

*Eleyse ’llâhu bi-kâfin*¹⁴⁴ demişdür ‘abdine Mevlâ
Bıraĥ dünyâ vü ‘uĥbâyı cemî’-i mâsivâdan geç (23/2)

Allâh’a kavuşmak ise, ancak O’nun dilemesiyle olur.

Viridi ĥaber bize resûl
*Fazluñladur saña vuşûl*¹⁴⁵
Bîçâreni eyle ĥabûl
Bî-çâreyem yâ Rabbenâ (2/5)

Allâh kendisine yalvaranı boş çevirmez:

Bil ki Bîçâre Efendüm boş ĥomaz
Şunları ki diye aña *âtinâ*¹⁴⁶ (4/5)

Allâh âşık kulun tek yardımcısıdır:

Zât u şifâtuñ nâمودur çün Vâĥid u Ferd u Eĥad
Ya kimden alsun derdlüler dermânı *Allâhu ’ş-Samed*¹⁴⁷ (27/1)

Kul, Peygamberin âlemlere rahmet olarak gönderilmesi ve kendisinin doğru yola iletilmesi sebebiyle Allâh yolunda gece gündüz çalışmalıdır:

¹⁴³ “İrci’î ilâ rabbike râziyeten marziyye: Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbi’ne dön.”(Fecr 89/28)

¹⁴⁴ “Eleyse’llâhu bi- kâfin ‘abdehu: Allâh kuluna kâfi değil midir?”(Zümer 39/36)

¹⁴⁵ “Zâlike fazlu’llâhi yü’tihî meyyeşâu: İşte o Allâh’ın fazlıdır. O’nu dilediğine verir.” (Mâide 5/54)

¹⁴⁶ “...Rabbenâ âtinâ fi’ d-dünyâ haseneten ve fi’l ahireti haseneten ve kınâ azâbe’n-nâr: Rabbimiz bize dünyada bir güzellik ver ahirette de... Ve bizi ateşin azâbından koru.”(Bakara 2/201)

¹⁴⁷ “Allâhu’s- Samed: Allâh Samed (eksiksiz)dir.” (İhlâs 112/2)

*Raḥmeten li'l-‘ālemīn*¹⁴⁸ gönderdi anı ol Kerīm
Ḳadrini bilür anuñ ol kim ola ḳalb-i selīm
Çün **naşīb** oldu bize Ḥaḳdan *şırāṭ-ı müstaḳīm*¹⁴⁹
Ḥaḳ rızāsuñ bulmağa sa‘y eyleyelüm rüz u şeb (8/4)

Doğru yola giren âşık dosdoğru bir yaşam sürmeye davet edilmektedir:

*Fe ‘steḳīm kemā umurte*¹⁵⁰ emrine rām olmayan
Şekli insāndur velī insānı bilmez ḳandedür (31/5)

Dosdoğru bir yaşam sürmek ancak Allâh’ın lutfuyıdır. Bu itibarla Bîçâre
Ondan doğru yaşamı talep etmekte, kendisini Allâh’a emanet etmektedir:

Bîçâre işigüñ eyleyüb penāh
Dāim ider ḳuşūrına āh u vāh
Āḥır diyüb *tevekkeltü ‘ale ‘llāh*¹⁵¹
Ḥālüm saña ışmarladum yā Kerīm (72/6)

Âşık bu dayanışta Allâh’ın rahmetine umudunu bağlamaktadır:

Günāhum gerçi çok estağfiru ‘llāh
Didük *lā taḳneṭü mir raḥmeti ‘llāh*¹⁵²
Senüñ ‘afvuñ umarum senden Allāh
Müyesser ḳıl kerem senden Kerīmsin (85/3)

Âşık Rabb’ini görmeyi dileyip de O’ndan beni göremezsin cevâbını alınca
üzülüp ağlamaktadır.

İrdi saña çün *len terān*¹⁵³
Oldı ‘adem kevn ü mekân
Bîçâreye ḳaldı hemān
Āh eylemek vāh eylemek (59/4)

¹⁴⁸ “Ve mâ erselnâke illâ rahmeten li’i-âlemīn: Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik” (Enbiyâ 21/107)

¹⁴⁹ “İhdinâ srate’l müstaḳīm: Bizi doğru yola ilet.” (Fatiha 1/6)

¹⁵⁰ “Festekīm kemâ umurte... : Emredildiğin gibi dosdoğru ol” Hûd 11/112)

¹⁵¹ “İnnî tevekkeltü ale’llāh... : Ben Allâh’a dayandım” (Hûd 11/56)

¹⁵² “... Lâ tekneṭü mi’r-rahmeti’llāh: Allâh’ın rahmetinden ümidi kesmeyin.” (Zümer 39/53)

¹⁵³ “... Kâle len- terānî: Beni katiyen göremezsin.” (A‘râf 7/143)

Musâ Peygamberin durumuna telmîhen Bîçâre bu âyeti burada zikretmiştir. Şöyle ki Musâ bir gün Allâh'tan kendisini Musa'ya göstermesini talep eder, Allâh da O'na beni göremezsin yalnız şu dağa bak eğer o beni görmeye dayanabilirse sen de beni görebilirsin der. Derken Allâh dağa tecelli buyurunca dağ un ufak olur ve Musa da baygın düşer...¹⁵⁴

Bîçâre Dîvânında küffârdan bahsederken onları, Kurân'ın onları tanımladığı gibi tanımlama cihetine gitmiştir. İslam ordusu karşısındaki düşman, Kıyamet günündeki kâfir gibi görülmektedir. Kâfirler İslâm ordusu karşısında çekirgeler gibi kaçışıp, kaçacak yer yok mu diye bağışmaktadırlar:

Eyledi küffârı Mevlâ fazlı ile nâ-murâd
Münhezim olub dağıldı her birisi ke'l *cerâd*¹⁵⁵
Bozcaada cânibüñde zâil oldu çün feşâd
Hâmdü li'llâh kim du'âmuz eyledi Mevlâ kabûl (73/2)

...

Eyleye Mevlâ hemîşe ehl-i İslâma nazar
Ehl-i şirkün dâimâ olsun sözi *eyne'l- mefer*¹⁵⁶
İnhizâmuñdan 'adunuñ yine alduğ biz haber
Hâmdü li'llâh kim du'âmuz eyledi Mevlâ kabûl (73/3)

Dîvânda bunlardan başka bazı beyitlerde Kur'anda çokça zikredilen kelimeler kullanılmıştır.

Râh-ı Hâkka sâlik ol kat' it sivâdan gönlüñi
Fehm idersen budurur *innâ- ce' alnâ*¹⁵⁷dan ğaraz (56/2)

...

Çamu eşyâ senüñ vaşfuñ kitâbın
Oğur dâim *ulu'l-ebşâr*¹⁵⁸ e karşı (101/2)

¹⁵⁴ Bkz: A'râf 7/143.

¹⁵⁵ "... Ke ennehüm cerâdu münteşir: Etrafa yayılmış çegirge sürüsü gibidirler." (Kamer 54/7)

¹⁵⁶ "... Eyne'l mefer: Kaçacak yer yok mu?" (Kıyamet 75/10)

¹⁵⁷ "Biz kıldık" Kehf 18/7, Yasin 36/8 v.s.

¹⁵⁸ "Görüş sahipleri" Ali İmran 3/137, Enam 6/11, Araf 7/86, Yunus 10/101.

Bîçâre Dîvânı'nda adeta her beyit bir âyete işaret eder niteliktedir. Eserde manevî iktibâslara yer verildiği göze çarpmaktadır.

Gice gündüz iderken zikri nâgâh
Beni benden alub mezkûr iden yâr (45/2)¹⁵⁹

7.5. Hadisler

Hadisler Bîçâre Dîvânı'nda ya lafzî yada manevî iktibasla kullanılmaktadır. Bîçâre de diğer sûfî şâirler gibi eserinde Allâh'ın kuluna yakınlığına işaret eden, aradaki muhabbeti izhâr eden hadislere yer vermektedir.

Hüsn-i Mutlak olan Allâh'ın kâinatı kendisini bildirmek üzere âlemi yarattığını, bunu idrâk etmek için marifet kesbetmek gerektiğini söylemektedir:

Çaşd idüb kesb eyle Bîçâre dem-â-dem ma' firet
*Küntü kenzen*¹⁶⁰ sırrıdır çün hâk ile mâdan garaż (56/6)

Bîçâre en mahrem hâllerin bilinmesinden çekindiğini şiirlerinde hissettirmektedir. Allâh'la en yakın olduğu anlardaki hâlleri aktarmasına Allâh'ın gayretinin mâni olduğunu bildirmektedir:

*Lî- ma' allâh*¹⁶¹ sırrını izhâr iderdi dil velî
Gayret-i Hâk setr ider gizler anı bigânedden (84/2)

Allâh'ın rahmetinin kuşatıcılığına sığınan Şâir, Allâh'a vadini hatırlatarak yalvarmaktadır:

*Ene 'inde 'z-zanni 'abdî*¹⁶² luţfını itdün bize
Zannı üzre eylegil Bîçâreye lutf u 'aţâ (1/5)

Allâh'ın kalplere baktığı bilinciyle Bîçâre kalbini güzelleştirilmesi yönünde kendisine öğüt vermektedir:

¹⁵⁹ “Beni anın ki ben de sizi anayım.” Bakara 2/152

¹⁶⁰ “Ben bilinmeyen bir hazine idim, bilinmek istedim, bilineyim diye Alemi yarattım” Aclunî, *Keşfu'l-Hâfâ ve Muzie'l-İlbâs Amma's- Tehere Mine'l Ehâdis-i ala Elsineti'n- Nâs*, c. II, Matbaatü'l- Fünûn, Haleb, 1351, s. 132, Hadis no: 2016.

¹⁶¹ “Allâhla beraber olduğum öyle anlar var ki, ona en yakın melekler ve hatta gönderilen nebîler dahi erişemez” Aclunî, *Keşfu'l Hâfâ*, c. II, s. 173, Hadis no: 2159

¹⁶² “Ben kulumun zannı üzereyim” (Buhari, Tevhid 15/35; Müslim, Tevbe 1- Zikir 2,19; Tirmizi Zühd 51; Ahmed b. Hanbel, II, 251, 315.)

Ḥabîbu'llâh ḥadîsinde didi *Ḥaḳ kalbe nâzirdür*¹⁶³

Çalış Bîçâre Mevlâya derûnuñı muşallâ it (16/5)

Allâh'a ulaşma yolunun nefsi yok ederek *irfânî ölümü*¹⁶⁴ gerçekleştirmek suretiyle açılacağını böylece ölemeden cennete kavuşacağını bildirmektedir:

Gel icâbet eyle 'âşık hükmi-*mûtû*¹⁶⁵ emrine

Sır budur ger añlar iseñ va' d-i ferdâdan ğaraž (56/5)

7.6. Peygamberler

Bîçâre Dîvânı'nda en çok zikredilen peygamber Hz. Muhammed'dir. O'ndan sonra en çok anılan Peygamber ise Hz. İbrâhîmdir. İbrâhîm Peygamber genelde Hz. Muhammed'le birlikte anılmıştır. Onlar dışında Dîvân'da ismi geçen Peygamberler; Âdem, Eyyûb ve Lokmân Peygamberlerdir.

7.6.1. Muhammed

Dîvân'da Hz. Muhammed, Mustafa ve Habîb isimleriyle anılmıştır:

Ḥabîbüñ Muştafa' da' vet anuñdur

Umar ümmet buni mevsim bunuñdur

Efendi luḫ ile iḥsân senüñdür

İrişdür ḳullaruñı nûr-ı zâte (115/4)

...

Gurûh-ı evliyâyâ luḫ iden dost

Cemî' -i enbiyâyâ luḫ iden dost

Ḥabîbi Muştafâyâ luḫ iden dost

Hidâyet it meded Allâh Hâdî (144/4)

Peygambere iki na't, üç şefâatnâme¹⁶⁶ yazan Bîçâre Peygamberi, dergâh, hüviyet ilinin şâhı, hakîkat mihrinin mâhı, efendi, hayru'l beşer, Resûl-i nûr-i pâk-i kibriyâ, hayru'l-verâ, mahrem-i esrâr-ı Hak, mazhar-ı envâr-ı Hak, habîb-i nûr-i çeşm-i

¹⁶³ "Allah vücud ve şekillerinize bakmaz ancak kalbinize ve amellerinize bakar." Müslim Birr- 33.

¹⁶⁴ İrfânî ölümle ilgili bir değerlendirme için bkz: Kemikli, Bilâl, "Tasavvufî Kozmogon, Devir ve İrfânî Ölüm", *Sûfi Aşk ve Ölüm*, s. 51-61.

¹⁶⁵ "Ölmeden evvel ölünüz" Aclunî, *Keşfu'l Hâfâ*, c. II, s. 291, Hadis no: 2669

¹⁶⁶ Na't: (D/6, 8), Şefâatnâmeler: (D/19,20, 99).

enbiyâ, velîlere kerâmet , risâletin sırrı, hakîkat ikliminin şâhı, risâlet mührü olarak tavsîf etmektedir. O’nu Allâh’a yakınlığı, , güzelliği, ümmetine rahmet olması, nebîlere dahi şefâat etmesi, nûruyla Ay’ı ikiye ayırması, sidretü’l müntehâyı geçmesi, gibi olağanüstü vasıflarıyla da övmektedir. Yine de O’nu övmeye kudretinin yetmediğini, bin ömrü olsa da O’nun evsâfını sayamayacağını itirâf etmektedir:

Senüñ medhüñ nice mümkin dilemek
Nice biñ yıl ‘ ömür itmez kifâyet (20/8)

Allâh’tan yardım dilerken Peygamberin yüzü suyu hürmetine dilemektedir:

Yaz u kış daği eyyâm-ı rebî‘
Senden alur feyzi cümle yâ Bedî‘
Ara yire koyub Ḥabîbüñ şeffî‘
Ḥâlüm saña ısmarladum yâ Kerîm (72/5)

...

Gurûh-ı evliyânuñ hürmetiyçün
Cemî‘ -i enbiyânuñ hürmetiyçün
Ḥabîbüñ Muştafânuñ hürmetiyçün
‘ İnâyet it meded ey Kâdir Allâh (107/6)¹⁶⁷

Bir başka beyitte Peygamberin Allâh’ın lutfu olarak seçilip gönderildiğini belirtmektedir.

Luṭf eyleyüb aña Ḥudâ itdi ‘ aṭâ üzre ‘ aṭâ
Fazlıyle olub Muştafâ irşâda irsâl eyledi (152/3)

Şâir, Allâh’a kendisini Peygamber’e ümmet ettiği, O’na giden yolda Peygamberi kendisine rehber ettiği için şükranlarını sunmaktadır:

Da‘ vet idüb zât-ı pâke ümmet itdi Ḥabîbine
Biñ biñ şükür ol Kerîme el virdi çün firşât-ı zât (18/3)

...

¹⁶⁷ Ayrıca bkz: (115/4, 144/4, 22/4, 21/4, 85/4, 104/8, 115/1, 141/5)

Halk itdi ol Hudâ bizi
Elhamdü li'llâhi'l Kerîm
İtdi Habîbin reh-nümâ
Elhamdü li'llâhi'l Kerîm(81/1)

Şair, Peygamberin yaratılış ve ahlâkıdaki üstünlüğün güzellik mefhûmuna değer kattığını, güzelliğin O'nun vasfı olması hasebiyle herkesin iltifat ettiği bir kavram olduğunu söylemektedir:

Kemâl-i hüsn-i halkuñ hüsn-i hulkuñ
Habîbâ virdi kat kat hüsn-e zînet (19/5)

Bîçâre sırra ermeyi dileyen bir âşık olarak, Peygambere Habîbim diyen Allâh'tan O'nun bu makama ermesindeki sırra kendisini erdirmesini talep etmektedir:

Yâ Rab kuluñ Bîçâreyi derdüñ ile âvâreyi
İrgür Habîbüñ sırrına zevkinden eyle behre-mend (27/5)

Hız. Peygamber sık sık Hız.İbrâhimle birlikte anılmıştır bu hem Hız.İbrâhim'in Hız. Muhammed'in cediti olması hem de yakın sıfatlarla anılmaları sebebiyledir. Habîb olan Muhammed'in Halîl olan İbrâhim'e üstünlüğü vurgulanmaktadır:

Halîlüm didi İbrâhîme gerçi
Saña didi Habîbüm Rabb-i 'İzzet (20/6)

7.6.2. İbrâhim

Dîvân'da İbrâhîm peygamber daha ziyâde Halîl sıfatıyla anılmıştır. Halîl dost anlamına arapça bir sözdür, Nisâ Sûresi'nin 125. âyet-i kerîmesinde, İbrâhîm Peygamber'in Allâh tarafından "dost" diye anılması, Allâh tarafından sevilmesi dolayısıyla İbrahim'e "Halîl'ullâh: Allah'ın Halîli" denmiştir.¹⁶⁸

İbrâhim peygamber Nemrud'un âteşine atılması ve âteşin gül bahçesine dönüşmesi mucizesiyle anılmıştır. O'nun mertebesine ve Allâh'la aralarındaki sırlı dostluğa dikkat çekilmektedir, pervâneyle birlikte anılarak nûr için nâra atılmanın yani

¹⁶⁸ Gölpınarlı, *Deyimler*, s.150

fenâ makâmına ulaşmanın gerekliliği İbrâhîm Peygamberin pervâneye teşbîh edilmesiyle aktarılmıştır:

Saňa darlıkdur olan ħaml-i şâķîl
Terk it anı itme kendüni zelîl
Zâhir olsun dir iseñ sırr-ı Ħalîl
Yan yaķıl pervâne ol Ħaķ yolına (113/2)

Bîçâre, Allâh’la dostluğunun belki nârı gülzâra çevirecek kadar değil ama toprağından gül bitirecek kadar olabileceğini düşünmektedir:

Ħalîle eyledüñ çün nârı gülzâr
Mezârımı gülistân eyle yâ Rab (9/4)

7.6.3. Eyyûb

Eyyûb Peygamber Dîvân’da sabrı sebebiyle anılmaktadır. Türlü sıkıntılarla imtihan edilen Eyyûb Peygamber belâsı arttıkça sabrının artırması ile bilinmektedir.¹⁶⁹ Bîçâre “dem-â-dem” lafzıyla Eyyûb Peygamber gibi ardı ardına sıkıntılara düçar olduğunu söylemektedir.

Gehî derde düşerüm Eyyûb gibi dem-â-dem
Gehî erbâb-ı derde dermânuñum Sulġanum (82/2)

7.6.4. Âdem

Eserde Hz. Âdem ilk insân olması sebebiyle anılmaktadır. Allâh’ın Secde sûresi 9. âyette belirttiği üzere Âdem’e kendi ruhundan üflemesiyle Âdem hayat bulmuştur. Ruh “dem” kelimesiyle karşılayan Bîçâre, Âdem, dem, demdeme,¹⁷⁰ dâne¹⁷¹ kelimeleriyle insânın yaratılması ve yeryüzüne gönderilmesi sürecini anlatmaktadır:

Âdeme Ħaķdan dem irüb irdi demden demdeme
Dem bu demdür na‘ rası itdi zuhûr her dânededen (84/3)

¹⁶⁹ Eyyûb Peygamber için bkz: Levend, Agâh Sırrı, *Divan Edebiyatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 116,118.

¹⁷⁰ Kelime 1. Öfke, 2. Hîle, 3. Şöhret anlamlarına gelmektedir.

¹⁷¹ (Âdem’in cennette yediği yasak meyvenin buğday olduğu rivayetler arasındadır.) Tökel, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s. 287- 289.

7.6.5. Lokmân

Lokmân'ın Peygamber veya veli olduğu hususunda ihtilâflar vardır.¹⁷² Kur'an'ın 31. Sûresi Lokmân Sûresi olarak bilinmektedir. Bu sûrenin 12.âyetinde “ And olsun ki biz Lokmân'a Allâh'a şükret diyerek hikmeti verdik” denilmektedir. Bu sebeple Lokmân hikmetin sembolü olarak edebiyatta kullanılmaktadır. Lokmân'ın tıp ilmindeki maharetleri de şâirler tarafından sıklıkla vurgulanmıştır. Bîçâre derdi dermâna çevirmesi sebebiyle kendisiyle iftihar etmekte ve kendisini hikmet açısından Lokmân'la eş değer görmektedir:

Eyledün Bîçâreye derdi ile biñ biñ 'ilâc
Bile mi öğrendük ey dil hikmeti Loğmân ile (131/5)

7.7. Sahabeler

Bîçâre, eserinde Hz. Ömer ve Hz. Zeyd'i kahramanlıkları sebebiyle anmaktadır. Hz.Ömer ve Hz. Zeyd'in savaşlardaki üstün başarılarının aslında sadece bir emre tabi olmak üzere meydana geldiğini, Ömer ve Zeyd'in ancak belli bir kaderi kazaya çevirmek için halkın gözüne göründüklerini belirtmektedir. Burada Enfâl Sûresi 17. âyetindeki “*Attığın zaman sen atmadın; fakat Allâh attı.*” ibâresine işaret vardır:

Nesi vardur arada Zeyd u 'Ömerüñ
Zuhûr iden havâdiş cümle emrûñ
Çü sensün Hâlıkı hayr ile şerrüñ
Senüñdür heb benüm Sulţānum Allâh (125/2)

7.8. Sûfiler

Bîçâre sûfilerden *Ene'l Hak şehîdi* Hallâc-ı Mansûru ve Bîçâre'nin mensûbu olduğu Celvetîlik'in kurucusu Hüdâyî'yi eserinde zikretmiştir.

7.8.1. Hallâc-ı Mansur

Şatahât ihtivâ eden sözleri sebebiyle Bağdat'ta asılarak öldürülen, cesedi yakılıp külü Dicle'ye dökülen Hallâc (ö. 309/922) sözleriyle, ölümüyle sûfilerce bir

¹⁷² Lokmân'la ilgili geniş bilgi için bkz: Tökel, a.g.e., s. 425- 427.

sembol olmuş, bu yüzden de “dâr” sözü, çok defa “dâr-ı Mansûr” şeklinde söylenmiş yahut Mansûr'la beraber anılagelmiştir.¹⁷³ Bîçâre de Mansûr’u eriştiği “Ene’l Hak” mertebesi sebebiyle eserinde anmaktadır:

Ene’l Hağ sırrına idüb hidâyet
Nice ‘âşıklarî Manşûr iden yâr(45/4)

...

Ene’l Hağ sırrına tâlîb olanlar
Varur Manşûr gibi ol dâre karşı (101/3)

Bîçâre Mansûr kelimesinin amlamına işaret etmek suretiyle mâsivâdan kurtulmak isteyenlere Allâh’ın Nâsır(yardımcı) olacağını söylemiştir. Böylece kulun Mansûr(Yardım edilen) olacağını belirtmiştir:

Manşûr olur ol kimse kim cânib-i Hağdan
İfnâ-yı vücûd itmek için dâr arar (34/3)

7.8.2. Hüdâyî

Celvetîlik’in pîri Hz. Hüdâyî’yi ailesi gereği (babası Şaban Efendi’nin Hüdâyî’nin baş zâkiridir) ilk gençlik yıllarından itibaren tanıyan ve O’nun kurduğu tarîkate irşâdla memûr olan Bîçâre girdiği bu yolda Hüdâyî’nin mertebesine ulaşmayı dilemektedir:

Hidâyet it Hüdâyînin yolına
Hüdâyâ nuşret it serdâre karşı (102/4)

...

Bizi nûr-ı Hüdâyâ lâyıq eyle
Hidâyet it meded Allâh Hâdî
Hüdâyîveş yoluñda şâdık eyle
Hidâyet it meded Allâh Hâdî (144/1)

¹⁷³ Gölpınarlı, *Deyimler*, s. 83.

7.9. Mitolojik Şahıslar

7.9.1. Rüstem

Olağanüstü meziyetleri ve kahramanlığıyla edebiyat literatüründe sıklıkla kullanılan Zâl oğlu Rüstem'i¹⁷⁴ Bîçâre olanca gücüne rağmen fânî olması yönüyle eserine almıştır. Dünya'daki her şeyin geçiciliğine vurgu yapılmaktadır:

Çani bu deñlü enbiyâ çani bu deñlü evliyâ
Çani mülük-i mâziyya çani begüm Rüstem-i Zâl (69/3)

7.10. Tarihî Şahıslar

7.10.1. Mecnûn ve Leylâ

Edebiyat kültüründe beşerî aşktan ilâhî aşka ulaşmanın sembolü olarak bilinen Mecnûn'u¹⁷⁵ Bîçâre de bu yönüyle ele almıştır. O'nu tüm âlem Allâh'a âyet iken Leylâ peşinde koşması sebebiyle kınamaktadır:

Hâkka âyinedür her çarafi bu kevnün
Yüri Mecnûn oluben aramağıl Leylâyı (145/4)

7.11. Tasavvufî Unsurlar

Bir sûfî şâirin eserinde tasavvufî kavramları irdelemek, eserdeki tüm kelimeleri tek tek tetkik anlamına gelmektedir. Zîrâ sûfî şâirler bizzat tasavvufî terim olmayan kelimeleri dahi derûnlarındaki manâlarla birleştirip onlarla mistik bir manâ oluşturabilmektedirler. Dîvândaki tasavvufî dünyayı aktarmak çok daha geniş çaplı bir çalışmayı gerekli kılmaktadır. Bununla birlikte Bîçâre'nin mensûbu bulunduğu tarîkatin bakış açısını ortaya koyması bakımından Celvetîliğin temel prensipleri çerçevesinde eser tasavvufî kavramları açısından kısaca analiz edilecektir. Bîçâre'nin tasavvufî ile ilgili görüşleri dört kapı ve Celvetîliğin dört temel prensibi; tevhîd, tezkiye, tasfiye ve tecliye kavramları etrafında ortaya koyulacaktır.

¹⁷⁴ Rüstem için bkz: Tökel, *a.g.e.*, s. 247-258.

¹⁷⁵ Mecnûn için bkz: Tökel, *Dîvân Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, s. 441- 448.

7.11.1. Dört kapı

Tasavvuf literatüründe *şeriat, tarikat, hakikat, ma'rifet* dört kapı olarak adlandırılmaktadır. Dört kapı târîkat ehlinin manevî yolculuğu esnasında geçmesi gereken dört aşamadır. Hz.Peygamberin sözü şeriat, fiili tarîkat, hâli ma'rifet, sırrı hakîkattir.¹⁷⁶

Dört kapıyı şiirlerinde sıklıkla zikreden Bîçâre şerîat, tarîkat ve hakîkati çoğunlukla birlikte zikretmiş ma'rifeti ise bunlardan ayrı bir zevk olarak bir üst perdeden anlatmıştır. Şerîate bağlılığı ile bilinen Celvetîlik'in pîrlerinden olan Bîçâre şeraît ve tarîkati hakîkate giden yolda binek olarak görmektedir:

İdelüm şer' in temessük zâhirümüzde müdâm
Hem tarîkinde anuñ gösterelüm içdâm-ı tām
Maḥlab-ı a' lâ yolunda eyleyelüm ihtimām
Haḫ rızâsuñ bulmağa sa'y eyleyelüm rüz u şeb(8/2)
...

Süvâr olub semend-i himmete 'azm-i vaḫan eyle
Şerî' atle tarîkat pâyesin aña riḫâb eyle (124/6)

Şiirlerde dört kapı genelde mertebelerine göre sıralamıştır:

Şerî' at nûrına daldur
Tarîkat ḫâline ḫaldur
Haḫîkat sırrını bildür
Her ḫâlüm işlâḫ it meded (26/4)

Bazen de bu kurala uyulmamıştır.

Geldi me' ârifden eşer
Ṭuydum sulûkı ser-te-ser
Virdüñ ḫaḫîkatden ḫaber
Yâ Rab nice şükridelüm(80/2)

Bîçâre şiirlerinde, şeraît zâhiren kulu hâzır kılar, tarîkat hakîkate ulaştırır ve nihayet me' ârif nasip olur şeklinde bir anlayışı ortaya koymuştur:

¹⁷⁶ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 110.

Şerî' atla idüb taşhîh-i zâhir
Tariqatla olayum pâk u tâhir
Me' ârifde olub üstâd u mâhir
Haqîkat yolını sen âsân eyle (121/3)

Eserde hakîkat denize, ma'rifet inciye benzetilmiştir:

Haqîkat bahrinüñ tâliblerine
Me' ârif lü'lü'ün menşür iden yâr(45/5)

Şeraîtin gerekliliğine vurgu yapılmakla birlikte şer'iate uyan âbidle me'ârife ulaşmış ârif arasındaki mertebe farkı da ortaya koyulmaktadır:

Tefrîdle varlık yükünü terk ider ' ârif
' Âbid ne ' aceb ' acebi ile yâr arar (33/4)

Bu noktadan olmak üzere Bîçâre kendisinin de ilimden irfâna yükseldiğini bildirmektedir:

Bırakdum kâl ile kîli daği icmâl u tafşîli
Bulunmağ bana dost ili me' ârifde meâlümdür(36/4)

Eserde, Güneş ve Ay âriflere üstâd olarak gösterilir.¹⁷⁷ Onların birbirleri ardınca gitmeleri gibi yol üzerinde istikâmet sahibi olmak vecd ve fakd (buluş ve kaybediş) hâllerini yaşamak gereklidir. Ârif makâmından emîn olmamalı, Allâh'ın rahmetinden de ümit kesmemelidir:

Vecd u fakdden emn u ye'se düşme ey ' ârif şağın
Pendüni al ' âkıl iseñ iş bu mihr u mâhdan(92/4)

Ârifler'in Allâh'la dostluklarına ve aralarındaki muhabbete ve onlara mahsûs hâllere işâret edilmektedir:

Ma' ânî bāğçesinden tātlu sözler
Gelür ' âriflere güftâre karşı(102/3)

...

¹⁷⁷ Güneş ve ay ilişkisi için bkz: Pala, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ötüken, İstanbul, 1999, s.159-160.

Didi Mevlâ kelâmında *tüvellü semme vech ’ullâh*
Ne cāye baḡsa ‘ârifler görirmiş dostuñ yüzini(150/3)

7.11.2. Tevhîd Zikri

Celvetiyye Tarîkati’nde en önemli seyr u sülûk vasıtası zikirdir. Zikirden kasıt da çoğu zaman tevhîd zikridir. Esmâ-ı ilahî ile de zikredilir ama esâs olan tevhîddir. Tevhîd zikrinin de üç aşaması vardır: Lâ- ma’bûde illâllâh (Allâhtan başka ibadet edilecek yoktur), lâ- maksûde illâllâh (Allâh’tan başka erişilmek istenen yoktur), lâ- mevcûde illâllâh (Allâhtan başka hiçbir şey yoktur). Esmâ zikri de nefsin yedi mertebesine göre zikredilir.¹⁷⁸

Hüdâyî’nin pîri Üftâde’ye (ö. 988/1580) göre Tevhîd, bütün zorlukların anahtarıdır. Hüdâyî’ye göre ise vücutların sağlığı, ruhların rahatı, nurların yolu ve sırların mi’râcı, rûhî bir yükseliştir.¹⁷⁹ Hüdâyî Tevhîd zikrini kalbi itminân ettiği için öncelikli görmektedir. Tevhîd zikri yalnız Allâh’a mahsûs olması hasebiyle de önem taşımaktadır. Esmâdan herhangi bir kelime mahlûka da isnad edilebilirken (örneğin Kerîm ismi insan için de kullanılabilirken) vahdet yalnızca Allâh’ın vasfıdır.¹⁸⁰ Bu anlayış içerisinde yer alan Bîçâre de denilebilir ki Dîvânı’nda en çok zikir konusunu husûsen tevhîd zikrini işlemiştir. Dîvânda üç şiirin redifi “zikrullâh olur” diğer üç şiirin redifi de “zikru’llâh ile”dir.¹⁸¹

Bâḡ-ı vişâle kim gider seyr-i sivâyı terk ider
Bülbül gibi dâim öter nâlân-ı zikru’llâh olur(39/4)

...

Ḳalbe anı eyle idâm rûhın bula ‘irfân-ı tām
Serrüñ şafâ bulsun müdâm esrâr-ı zikru’llâh ile(126/2)

Zikr kelimesi bazen hatırlamak anlamında kullanılmıştır:

¹⁷⁸ Mehmed Muhyiddin Üftâde, *Üftâde Dîvânı*, haz. Mustafa Bahadıroğlu, Üftâde yayınları, Bursa, 2000, 29-30,

¹⁷⁹ Tezeren, *a.g.e.*, s. 28.

¹⁸⁰ Hasan Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 197.

¹⁸¹ “zikru’llâh ile” redifli şiirler: 126,127,128, “zikrullâh olur” redifli şiirler: 38,39,40.

Fıkr u zıkr-i dîni dünyâya degüşmek yol mıdur
Zıkre başla kim unıtduñ sen Hudâyı ey begüm (86/2)

Bazen nûra vesile olması yönüyle zikredilmiştir:

Bize gelen luţf u ‘atâ
Mevlâm senüñdür heb senüñ
Zıkrüñle kesb olan ziyâ
Mevlâm senüñdür heb senüñ (66/1)

Dîvânda ayrıca “Gelün tevĥîd eyleyelüm”, “Olur tevĥîd ile her derde dermân” nakaratlı iki eser de yer almaktadır:

Gönül Ĥaĥķı fıkr eylesün
În‘âmına şükr eylesün
Ĥaĥ da bizi zıkr eylesün
Gelün tevĥîd eyleyelüm (75/2)

...

Eyâ firķât ile derde düşenler
Olur tevĥîd ile her derde dermân
Dem-â-dem âh ile baĥrı pişenler
Olur tevĥîd ile her derde dermân (93/1)

Bîĥâre tevĥîd zikrini bahsi geĥen üç mertebede ele almaktadır. “Lâ ma‘bûde illâllâh” mertebesinde tevĥîd zikri kalpten bütün putları silen bir güç olarak görölmektedir:

Zıkr-i tevĥîdden ayırma himmet ile ĥâlî
Tâ olunca ka‘be-i ĥalbüñ şanemden ĥâlî(148/1)

“Lâ- maksûde illâllâh” mertebesinde tevĥîd Allâha ulaşmak için bir yoldur:

Aldı tevĥîdi ele
Şıdķ ile girdi yola
Luţf ile iĥsân ile
Oldı gönül dost ili (159/2)

Eserde Allâh’a ulaşılmamış olursa bile en azından yoldan çıkmamak salık verilir:

Ḳoma tevḥîdüñi elden sa‘y idegör dâimâ
Çünkü vâsıl olmadın **sen** çıkma bârî rāhdan (92/2)

“Lâ- mevcûde illâllâh” mertebesinde sūfî varlıkların var oluşlarının, ancak Allâh’ın varlığıyla var olduğunu, O’ndan başka bütün varlıkların izâfî olduğunu fark etmektedir. Bu izâfî varlıklar da gerçek varlığa karşı yoktur.¹⁸² Bu ma‘rifet noktasıdır:

Sırr-ı tevḥîde derûnum şol dem oldı vâsıl
Oldı biñ biñ şükür envâ‘ -ı me‘ârif ḥâşıl(71/1)
...
İsterseñ vuşlat-ı Raḥmân
Câmi terk it ḳalsun cānân
Tevḥîdledür derde dermân
Gel Allâha gel Allâha (129/2)

7.11.3. Tezkiye

Celvetiyye’nin temel prensiplerinden biri olan tezkiye; nefsi, ona bulaşan kirlere temizleme¹⁸³ anlamına gelmektedir. Bîçâre’ye göre kalbi gayrdan koruyabilmenin tek yolu Rabb’in inâyeti ve nazarıdır ve ancak O’nun dilemesiyle kalbin gözü yabancıya kaymaz. Bîçâre, Kâdir-i Mutlak’ın gücünü tasdikten sonra O’ndan kendisini Mürebbî’si olarak hizaya sokmasını talep etmektedir:

Ḳoma noḳşânda kemâli ḳıl naşîb
Rabbenâ yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ (4/2)

Mâsivâ derdine gark olmamak için yine İlâh’ına yalvarmaktadır. O’na göre kulun yapıp etmelerinin hiçbir kıymeti yoktur, kalp O’nun lutfuyla gayrdan korunacaktır:

Sivānuñ varlığı ey Ḥayy u Ḳayyûm
Baḳılsa fi‘l-ḥaḳîḳa cümle ma‘dûm
Kemâl-i ‘acüzümüz dergâha ma‘lûm
İlâhî itme bizi ḡayre muḥtâc (21/3)

¹⁸² Gölpınarlı, *Deyimler*, s. 214.

¹⁸³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 354.

Sûfî, cânını ve bedenini dahi Dost yolunda “fiten” görüp mahvı talep eylemektedir. Ölmekle kurtuluşa erip ten kafesinden kurtulacağına inanmaktadır:

Saňa fedâ bu cân u ten
Zîrâ oldı yolda fiten
Ġayre bakmaz dostu giden
Baňa seni gerek seni (134/2)

Dervîşe göre, akdan ve karadan geçen, âr ve namûs şîşesini kıran, kendi varlığını yok edip tüm kirlerden arınan kalp O'nun nûruyla dolacaktır. El nazarında harap görünen dervîş artık Hak katında yükselmeye başlamıştır.

Ĥarâbât ehli çün Ĥalkuñ sözine iltifât itmez
Bu varlık zenbüni dâim yuyan gelsün bu meydâne (122/3)

Bîçâre, sık sık dünyaya dair her şeyin satılıp ebediyetin satın alınacağı bir pazardan söz eder ve bu yoldaki mürşîdi pervânedir:

Pendüni pervânededen alğıl yüri
Yan yaqıl pervâne ol Ĥağ yolına (113/6)
...
Mâsivâdan yummaz isem gözümi
Bâb-ı Ĥağğa dutmaz isem yüzümi
Nâr-ı ‘aşka şâdıķâne özümi
Pervâne-veş virmez isem vay beni (155/2)

7.11.4. Tasfiye

Saflaştırma, duru hale getirme anlamına gelen tasfiyenin, Hüdâyî dilinde kazandığı anlam cemâl tecellilerine nâil olmaktır.¹⁸⁴ Bu noktada kula yalnızca cemâlin tezâhürleri görünür. Bîçâre de aynı bakış açısıyla şöyle demektedir:

Dildârı gören gözlere ağıyar gözikmez
İkrâra iren dillere inkâr gözikmez (52/1)

¹⁸⁴ Hasan Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 192.

Tasfiye aslında tüm ibâdetlerin ulaşmayı hedeflediği noktadır. Kul zikri, namazı hep hâzır hâle gelmek için yapıp durmaktadır.

7.11.5. Tecliye

Keşf etme, parlatma anlamlarına gelen kelime Celvetî kültüründe cemâl tecellîleriyle varılan sâbit hakîkatin zuhûru anlamına gelmektedir.¹⁸⁵ Mâsivâ kirinden arınmış, tasfiyeyle kalbi hâzır kılmış derviş artık mecâz köprüsünü geçerek hakîkate ermiştir. (121/4) O, artık Allâh'ı tanımaktadır.

Gerçi yumduq çeşmümüz sū-yı sivāya baqmaduq
Lîk vechu 'llāha nāzır dīde peydā eyledük (64/3)

Bîçâre Allah'tan Zâtını zâtına ayna etmesini de dilemektedir belki daha da ötesinde bizzât O olmayı talep etmektedir.

Vücūdum nüşhasın yazduñ yed-i kudretle çü yā Rab¹⁸⁶
Senüñ zāt u şifātuñdan 'ibâret bir kitāb eyle (123/2)

Sûfî, tüm yetkiler elinde olan Allâh'tan Bir olmayı dilemektedir:

Gerekmez lezzet-i dünyâ gerekmez lezzet-i uqbâ
Cenâb-ı pākūñe cezm it maqāmumı mu' allā it (16/4)

Zâhidâne tavrıyla bilinen Celvetîlik yolunun şeyhlik makamında bulunan bir sûfînin, zühde değil ve lakin şekilde kalmış olmaya söylenecek sözü vardır. Esrâra vakıf olamayan, Hakk'ı görüp cûşa gelemeyen bir gruptan söz etmektedir:

Vaşluñda olan kāmili görmez ise zâhid
Ma' zūr tatalum göz ile esrâr gözikmez (52/2)

...

'Ābid (u) zâhid bizüm bāzārumuz fehm itmedi
Çatreden giçdük velâkin kesb-i deryâ eyledük (64/2)

¹⁸⁵ Hasan Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 192.

¹⁸⁶ V'de var.

Zâhid'in cennet sevdasıyla, yarın endişesiyle azaba çevirdiği hayatın sûfi nazarında hiçbir kıymetinin olmadığını, Yâr'la vuslat zevki tadanın dert ve gamdan kurtulduğunu bildirmektedir.

Bîçâre, Allâh'tan bu sırrı saklayabilmeyi murat etmektedir. O, sırrı saklamanın güçlüğüünün, yine nûri izhâr edenin sırrı setr edeceğinin bilincindedir:

Cemâlûn nûrını cânumda tâbân eyle Sulţânüm
Vişâlûn sırrını sırrumda pinhân eyle Sulţânüm(83/1)

Aslında Bîçâre, Allâh izin verse de bu hâli anlatmaya kalksa buna da güç yetiremeyeceğinin de farkındadır:

Benüm ol yâr ile bir gizlü 'alâkam vardur
Ki anuñ kâl ile vaşfuñ dimede hayrânüm (78/5)

Bu noktada Bîçâre, Ene'l Hak şehîdinin mertebesinin de hakkını vermektedir. O'nun gibi yalnız O'na varmak sevdasıyla kendini açığa vuran bir âşîğın makâmını ululamaktadır. O'nun kendi hâli üzre bir varoluş sergilediğini de vurgulayarak Bîçâre bizzat "Ben Allâh'ım" demese de diyenin ne dediğini anladığını bildirmektedir. Belki de Hâfız Şirâzî'nin sözüyle: "Dârağacına kaldırılmakla o ağacın mertebesini yükseltmiş olan dostum Hallâc'ın taksîri yalnız esrârı fâşetmek idi",¹⁸⁷ demek istemektedir:

Ene'l Hak sırrına idüb hidâyet
Nice 'aşîqları Manşûr iden yâr (45/4)

7.12. Günlük Olaylar

Bîçâre tarîkati sebebiyle halkla içiçe bir yaşam sürmüştür. Celvet, hayata ve hadiselerle iştirak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Celvetiyye tarîkatinde insanlardan kaçıp uzlete çekilmek yerine, halk içerisinde Hakk ile birlikte olmak esastır.¹⁸⁸ Tarîkatin kurucusu Hüdâyî'nin devletin siyasî, askerî pek çok işiyle yakından ilgilendiği

¹⁸⁷ Kemikli, Bilal, "Tasavvuf Edebiyatı Üzerine Hüseyin Dâniş'in Bir Makalesi", *Dost İlinden Gelen Ses*, s. 36.

¹⁸⁸ Üftâde, *a.g.e.*, s. 29.

kaynaklarda kayıtlıdır.¹⁸⁹ Devletle milletle bizzat ilgilenen bir dervîş profilinin hakim olduğu bu tarîkat çizgisinden gelen Bîçâre, dönemindeki askerî faaliyetlerden şiirlerinde söz etmiştir. Dîvân'daki yirmibeşinci şiirde Bîçâre, Girit'in geri alınması husûsunda Allâh'a yalvarmaktadır; Ondan Pâdişâh-ı dîn-i İslâm'a ve asker-i İslâm'a yardım etmesini ve küffârın baş aşağı olmasını talep etmektedir. Yetmiş üçüncü şiirde ise ömrünün son demlerine denk düşen Bozcaada'nın geri alınmasını anlatmıştır. Şiirde Bîçâre, Bozcaada'nın geri alınmasının Allâh'a yalvarmaları sonucunda gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Allâh'a şükürlerini sunmakta, askerinin kahramanlıklarına methiyeler düzmektedir.

¹⁸⁹ Tezeren, *a.g.e.*, s.35-41.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

Dīvān-ı Bīçāre Dervīş
Bismi 'llāhi 'r-raḥmāni 'r-raḥīm

Elif

1

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Ey cihānı yoğiken var eyleyen Qādir Ḥudā

Ey 'ibād-ı mü'minine eyleyen luṭf u 'aṭā

Hīç olur mu ki ḳapuñda redd ola 'abd-i faḳīr

Yā ola māni' 'aṭāña cürm ü taḳşīr u ḥaṭā

Bunca demdür luṭf u iḥsānuñ gören bī-çāreler

Umaruz ki olmayalar maḫzar-ı ḳahr u cefā

Yā İlāhī raḫmetün deryāsına yokdur kenār

Hem Kerīmsün hem Raḫīmsün hem ne eylerseñ revā

Ene 'inde 'z-zanni 'abdī luṭfını itdün bize

Zanni üzre eylegil Bīçāreye lutf u 'aṭā

2

Müstef' ilün Müstef' ilün

Cürm ü ḳuşūra baḳmağıl

Bī-çāreyem yā Rabbenā

'Aybum başuma ḳaḳmağıl

Bī-çāreyem yā Rabbenā

İşüm gücüm dâ'im kesel
Yoğdur saña lâyıq 'amel
Ğufrānuña eyle mağal
Bî-çāreyem yā Rabbenā

Mücrimlere şefkat senüñ
Müzniblere rahmet senüñ
Çuvvet senüñ kudret senüñ
Bî-çāreyem yā Rabbenā

Hağ eyledün beni beşer dūr
İtdüm nice biñ dürlü şer¹⁹⁰
Eksiklü isem de eger
Bî-çāreyem yā Rabbenā

Virdi hağer bize resül
Fazluñladur saña vuşul
Bîçāreni eyle kabül
Bî-çāreyem yā Rabbenā

3
Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün
Tecellî eylesen 'abd-i ğaribe
'Ağādur 'ağādur 'ağādur 'ağ¹⁹¹
İrişse **haste** dil lutf-ı tabibe
Şifādur şifādur **şifādur** şifā

Sivāya kalmasa hergiz eşerler
Gönüle gelmese iş bu kederler
Murāda kullaruñ bulsa zaferler
Şafādur şafādur **şafādur** şafā

¹⁹⁰ I harfi vezin gereği çıkarıldı.

¹⁹¹ V'de var.

‘İbāduñ dāim işi cürm ü ‘işyān
Hudāya lāyık olan ‘afv ü ğufrān
Sana ‘arz olunan ey Rabb-i Rahmān
Recādur recādur **recādur** recā

Kerimā fazluña yokdur nihāyet
Kerem **deryāña** yokdur hadd ü ğāyet ¹⁹²
Eger Bîçārene itsen ‘ināyet
Revādur revādur **revādur** revā

4

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün
Bāb-ı Hāğdan ayrıma bizi Rabbenā
İf‘alî’-ḥayra’l-keşir fi ḥağğınā

Çoma noğşānda kemāli kıl naşib
Rabbenā yā Rabbenā yā Rabbenā

Saña muhtācdur ‘ibāduñ yā Kerim
Aḥsin ileyhim ‘aṭāen dāimā

Seni koyup kande varsun kullaruñ
Dir iken sen anlara dāim *beyā*

Bil ki Bîçāre Efendüm boş kalmaz
Şunları ki diye aña *ātinā*

5

Mef‘ülü Mefā‘ilün Mef‘ülü Mefā‘ilün
Cānāne giden yollar açıldı yine ḥağğā
Mağşūd olunan iller seçildi yine ḥağğā

Def‘ oldı kamu ‘illet ref‘ oldı ğam-ı keşret
Sırruma gül-i vaḥdet saçıldı yine ḥağğā

Doldı gönül ‘aşkiyle cezḫ eyledi şevkiyle
Vuşlat meyi zevkiyle içildi yine ḥağğā

¹⁹² Metinde deryāsına şeklindedir.

Bu  alem-i firqatden bu menzil-i  asretten

Bu vadi-i  ayretten g çildi yine  aqq 

Bi are olub f n  terk itmiş iken c n 

Bir  ul  at-ı  aqq n  bi ildi yine  aqq 

6

F   il t n F   il t n F   il n

Ey Res l-i n r-i p k-i kibriy 

Vey  ab b-i n r-i  eŐm-i enbiy 

Ma rem-i esr r-ı  aqsın Ő bhesiz

Mazhar-ı env r-ı  aqsın mu laqa

Cebraile p yesin tekmilde

Sen mu  ayyen oldu  ey  ayru  l-ver 

Z t-ı p ke irdi Ő n-ı rıf  at n

Seyr ne olmadı sidre m nteh 

Öyle oldu  va det-i z ta  ar k

Perde olmaz d -cih n hergiz sa a

Qıl Őef   at bu  ar b Bi areye

Zerre de l  olsa zevk nden   a a

Be

7

F   il t n F   il t n F   il n

Bulmadu  bir  alle hergiz Őifa

Ey g n l derd n sen n  aldı   aceb

 tmed n her ma laba ird n Őafa

Ey g n l derd n sen n  aldı   aceb

Y  İl h  nice diyem neyleyem

Y  bu derd m kime varub s yleyem

Y  kim nle derde derm n s yleyem

Ey g n l derd n sen n  aldı   aceb

8

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Haḳ Te' alānuñ Resūli tođdıđı aydur gelen
Haḳ rızāsuñ bulmağa sa' y eyleyelüm rüz u şeb
Umulur ki fażl-ı Haḳқа irüşür ḳadrin bilen
Haḳ rızāsuñ bulmağa sa' y eyleyelüm rüz u şeb

İdelüm şer' in temessük zāhirümüzde müdām
Hem tariḳinde anuñ gösterelüm iḳdām-ı tām
Maḫlab-ı a' lā yolunda eyleyelüm ihtimām
Haḳ rızāsuñ bulmağa sa' y eyleyelüm rüz u şeb

Ola ki ide ' ināyet irevüz esrārına
Bülbül olub ötelüm irişevüz gülzārına
Lāyıḳ ide cümle bizi baḳmađa dīdārına
Haḳ rızāsuñ bulmağa sa' y eyleyelüm rüz u şeb

Raḫmeten li 'l- 'ālemīn gönderdi anı ol Kerīm
Ḳadrini bilür anuñ ol kim ola ḳalb-i selīm
Çün **naşīb** oldı bize Haḳdan şırāt-ı müstaḳīm
Haḳ rızāsuñ bulmağa sa' y eyleyelüm rüz u şeb

' Ālemi bu ayda teşrif eyledi ḫayru 'l-beşer
Eyledi Mevlāya ' āşi olmadan ğāyet ḫazer
Eyleye Bīçāre 'ye luḫ ile dāim ol nazār
Haḳ rızāsun bulmağa sa' y eyleyelüm rüz u şeb

9

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

Benüm derdüme dermān eyle yā Rab
Yoluñ ' uşşāḳa āsān eyle yā Rab

Gönül kim olmaya ' aşḳuñla ma' mūr
Anı sermest ü ḫayrān eyle yā Rab

Şu dem **ki** cān u ten ide vedā' ı
Ḳarīn-i vaşl-ı cānān eyle yā Rab

H alile eyled n  n n r  g lz r
Mez rum  g list n eyle y  Rab

En s m hem-dem m y r u ref k m
Tecell  eyle ihs n eyle y  Rab

Fir ku ndan sen n B c re ağlar
ViŐ l n ile  and n eyle y  Rab

10

Mef l  Mef 'il n Mef l  Mef 'il n

N ru n ile ser-t -p  yakdu n beni y  Rabbi
 almad  v c d aŐla yakdu n beni y  Rabbi

Lu fiyle olub n zir  sniyle olub z hir
  AŞk zencirine  hir dağdu n beni y  Rabbi

  AŐku la olub  ayr n derd nle olub giry n
T  z ta deg n her  n  ekdu n beni y  Rabbi

 ak itmiş iken  ırka d Ő olmuş iken  ar a
 ulsu n dey ben far a  akdu n beni y  Rabbi

B c re-i n -Őada maz har id b imd da
 ullarun  irŐada dikdu n beni y  Rabbi

Te

11

Mef 'il n Mef 'il n

G n l Şabr eyle  ahrına
Ta amm l it ta amm l it
İresin t  ki lu fina
Ta amm l it ta amm l it

Giceler Őub a dek ağla
Siv  yollarını bağla
Ciger n  h ile dağla
Ta amm l it ta amm l it

İrişe luṭf-ı Rabbānī
Viresin tuḥfe-i cānı
Alalar luṭf idüb anı
Taḥammül it taḥammül it

Şitā vü ḥarre dut sīne
Boyun vir dāim emrine
Yoluñ irgür kemāline
Taḥammül it taḥammül it

Derūnuñda çü var yāre
Olinca derdüñe çāre
Olursun nice biñ pāre
Taḥammül it taḥammül it

Çü düşdüñ ‘aşḫ-ı dildāre
Dün ü gün olduñ āvāre
Ya neylersün a Bīçāre
Taḥammül it taḥammül it

12

Mefā‘ilün Mefā‘ilün

Ḳuşūra baḫma ey Mevlā
‘İnāyet it ‘ināyet it
Elüñdedür ḫamu eşyā
‘İnāyet it ‘ināyet it

Ne isterseñ idersün heb
Rızāñı isterüz yā Rab
Müyesser olmağa maṭlab
‘İnāyet it ‘ināyet it

Bizi çün eyledüñ insān
Zuhūra geldi çok iḥsān
Gönülden çıhmağa sinān
‘İnāyet it ‘ināyet it

Çü geldi bu şerîf aylar
Hidâyet umdular kullar
Şalâha dönmege hâller
‘ İnâyet it ‘ inâyet it

Aduñ dillerde yâd olsun
Vücûd mülkinde dâd olsun
Çuluñ Bîçâre şâd olsun
‘ İnâyet it ‘ inâyet it

13

Mef^ûülü Mefâ‘ilün

Yoluñdağı kullara
Yâ Rabbi ‘ inâyet it
Zikründeke dillere
Yâ Rabbi ‘ inâyet it

Fazluñla idüb ihsân
İşlerümi it âsân
Luţf eyleyüben her ân
Yâ Rabbi ‘ inâyet it

Yâ Kâdir u yâ Nâsır
Her hâlümüzi kayır
Olsun keremüñ zâhir
Yâ Rabbi ‘ inâyet it

Luţfuñla bizi yâd it
‘ Âcizlere imdâd it

Ġamdan bizi âzâd it
Yâ Rabbi ‘ inâyet it

Bîçâreyi ey Mevlâ
Vaşluñla idüb ihyâ
Maţlûbımı kııl i‘tâ
Yâ Rabbi ‘ inâyet it

14

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

Dirilüb kapuña geldi fuqarā

Yā İlähī fuqarāya nazar it

Senüñ ihsānuñ umarlar zu' afā

Yā İlähī fuqarāya nazar it

Sen bilürsün kamu aḥvālümüzi

Maḥz-ı fazluñla kayır hālümüzi

Raḥmetüñ elüne al bālümüzi

Yā İlähī fuqarāya nazar it

Redd olunmaz dergehüñden sâil¹⁹³

Cürm ü ' işyān luṭfa olmaz ḥâil

Cümle maḥşud senden olur ḥâşıl

Yā İlähī fuqarāya nazar it

Luṭfuñ umar bir bölük muḥtâcuz

Ḥân-ı vaşla **bizi** toyur acuz

Ṭâlib-i zevk-i **reh**-i mi' râcuz

Yā İlähī zuafāya nazar it

N'ola Bîçāreye itseñ raḥmet

Senden olur fuqarāya şefkat

Senüñ ile bulur anlar ' izzet

Yā İlähī zuafāya nazar it

15

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

Celāle doymazam yā Rab cemālüñle beni yād it

Çü hergiz gülmezem yā Rab keremler kıl beni şād it

Eyā luṭf issi Kādir Ḥaḥ şeriküñ yokdurur muṭlaḥ

Sana ḥul olayum ancaḥ sivādan luṭf it azād it

Luṭufla şerḥ-i şadr idüb hilāl-i ḥalbi bedr idüb

Gicelerümi ḥadr idüb daḥi günlerüm a' bād it

¹⁹³ Vezne uymuyor ikinci feilatün fâilâtün oluyor

Nidâ idüb baña Hâtif ide her rutbeye vâkıf
Olub esrârına ‘ârif beni yoluñda üstâd it
Saña fazl ile ol Kâdir kerem idüb olur Nâsır
Olub dergâhına nâzir hemân Bîçâre feryâd it

16

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

Göñül âyînesin yâ Rab cemâlûñle mücellâ it
Gider varlık hiçâbını vişâlûñle müsellâ it

Ulûhiyyet maķâmuna müzâhir oldı çün insân
Senüñ zât u şifâtuñla müzeyyen it mücellâ it

Fenâ ender fenâ ile vücûdumdan vücûdı al
Hudâyâ fazl u cûduñla sivâlardan muhallâ it

Gerekmez lezzet-i dünyâ gerekmez lezzet-i uķbâ
Cenâb-ı pâküñe cezm it maķâmumı mu‘allâ it

Hâbübu ‘llâh hadîşinde didi *Hâķ kalbe nâzirdür*
Çalış Bîçâre Mevlâya derûnuñı muşallâ it

17

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Fe‘ülün

Sivâlardan beni pâk eyleyen dost

Vişâliyle feraĥnâk eyleyen dost

Tecellî eyleyüb vaĥdet yüzinden

Hiçâb-ı keşreti çâk eyleyen dost

Hâķîķat sırrına verüb tenezzül

Hevâ nâr bâ **ile** ĥâk eyleyen dost

Gehî ‘âlemlere virüb vücûdı

Gehî ķahr ile ihlâk eyleyen dost

İdüb Bîçâreye luţf u ‘inâyet

Anı yolında çâlâk eyleyen dost

18

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

Cezb eyledi kendine çün sırrımı ol vaḥdet-i zāt

Maḥv eyledi ol dem beni keyfıyyet-i vuşlat-ı zāt

Zāhid bana 'arz eyleme bāğ-ı cinānuñ zevḳını

Baḥa yeter 'aşḳı ile kalsun hemān lezzet-i zāt

Da' vet idüb zāt-ı pāke ümmet itdi Ḥabībine

Biñ biñ şükür ol Kerīme el virdi çün fırşat-ı zāt

Ḳayırmazam olur isem keşf u kerāmetde faḳır

Oldı müyesser çün baḥa fazlı ile devlet-i zāt

Eyle 'ibādet ḥaḳ ile Biçāre şükr it Rabbüñe

Olmaya ki mağrūr ide bu gün seni ruḥşat-ı zāt

19

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

Eyā ey cāmi' -i cümle risālet

Saḥa dāim şalavātla taḥıyyāt

İmām olduñ cemī' -i enbiyāya

Senüñle buldı **her** ümmet hidāyet

Fe kāne ḳābe ḳavseyñi ev ednā

Kemāl-i ḳurbetüñe oldı āyet

Hüdā ile seni irsāl iden Ḥaḳ

'Ulüvv-i şānuña eyler şehādet

Kemāl-i ḥüsn-i ḥalḳuñ ḥüsn-i ḥulḳuñ

Ḥabībā virdi ḳat ḳat ḥüsne zīnet

Yüzüñ göstergil 'uşşāḳa Ḥabībüm

Firāḳa ḳalmadı anlarda ṭāḳat

Teraḥḥüm eyleyüb 'afv it ḳuşūrı

Çü sensün 'ālemīne cümle raḥmet

Saňadur i' timādı cinn u insüñ
Umarlar cümlesi senden şefā' at
Qabül eyle bu Bîçāre haq̄iri
Egerçi yoksa da anda liyākat

20

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ülün

Eyā ey mefhar-ı sırr-ı risālet
Saňa Haq̄dan şalavātla taḥiyyāt

Haq̄ikat kişverinde şāh-ı a' zam
Senüñ şānuñda indi bunca āyet

Nebiler saňa muhtāc vuşlātuñda
Senüñdür zāt-ı pāke çün delālet

Veliler ḥidmetüñde çākerüñdür
Senüñ ile bulur anlar kerāmet

Ḥabibi olduğıñ çün sen Ḥudānuñ
Virildi ceddüñe esrār-ı ḥullet

Ḥalilüm didi İbrāhime gerçi
Saňa didi Ḥabībüm Rabb-i ' İzzet

İki şakḳ oldu nūr-ı vaḥdetüñden
Çü itdüñ māha bir kerre işāret

Senüñ medhüñ nice mümkin dilemek
Nice biñ yıl ' ömür itmez kifāyet

Naẓar ider iseñ luḫ ile bir kez
Olur Bîçāreye Haq̄dan ' ināyet

Cim

21

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

‘Aṭā vü faẓl u raḥmet ḳapusuñ aç

İlāhī itme bizi ğayre muḥtāc

Çerāĝ-ı ḳalbümüzi eyle isrāc

İlāhī itme bizi ğayre muḥtāc

Açılsun rāh-ı ef'āl ü şıfātuñ

İrişsün lem'ası envār-ı zātuñ

Ḳayır aḥvālını luṭf it'uşātuñ

İlāhī itme bizi ğayre muḥtāc

Sivānuñ varlığı ey Ḥayy u Ḳayyūm

Baḳılsa fi'l-ḥaḳıḳa cümle ma'dūm

Kemāl-i 'aczümüz dergāha ma'lūm

İlāhī itme bizi ğayre muḥtāc

İrenlerüñ vişāli ḥürmetiyçün

Ḥabībinüñ kemāli ḥürmetiyçün

Celālinüñ cemāli ḥürmetiyçün

İlāhī itme bizi ğayre muḥtāc

Ḳuluñ Biçāreye sen eyle çāre

Senüñ ile irişe tā ki yāre

Ḥudāyā itme bizi yüzi ḳare

İlāhī itme bizi ğayre muḥtāc

22

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

İdüb meyl-i sivāyı ḳalbden iḥrāc

İlāhī itme bizi ğayre muḥtāc

‘Aṭā vü faẓl u raḥmet ābuñı saç

İlāhī itme bizi ğayre muḥtāc

Bize fazluñla ey Allāh (u) Raḥmān
Ṭarīḳ-ı müstaḳīmi eyle āsān
‘Aṭāña müntazırken cümle insān
İlāhī itme bizi ğayre muḥtāc

‘İbāduñ ḥālüne tedbīr senüñdür
Ḳamu müşkilleri tefsīr senüñdür
Mezahirde olan te’sīr senüñdür
İlāhī itme bizi ğayre muḥtāc

Gurūh-ı evliyānuñ ḥürmetiyçün
Cemī‘ -i enbiyānuñ ḥürmetiyçün
Ḥabīb-i Muṣṭafānuñ ḥürmetiyçün
İlāhī itme bizi ğayre muḥtāc

Ḳuluñ Biçāreye yā Rab ‘Alīmsin
Esirge raḥmet it luṭf it Raḥīmsin
Recāmuz kesmezüz senden Kerīmsin
İlāhī itme bizi ğayre muḥtāc

23

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

Göñül luṭf eyle gel irken bu zevḳ ile şafādan geç
Tecerrüd ‘ālemin gözle fenā ile beḳādan geç

Eleyse ‘İlāhu bi-kāfīn dimişdür ‘abdine Mevlā
Bırak dünyā vü ‘uḳbāyı cemī‘ -i māsivādan geç

Saña senden yaḳīn olan vücūda olagör vāşıl
Bulagör vaḥdet-i zātı yūri aḡ u ḳaradan geç

Ḥalāş olmaḳ dilersen ger cemī‘ -i derd ü miḥnetden
Şifā bil derdini derde derūnuñda devādan geç

Eger duymaḳ diler iseñ Cenāb-ı Kibriyādan sır
Maḳām-ı sırda maḥv olub bu giz ile riyādan geç

Zamīrūñ pāk idüb ḳaldur ḥicāb-ı keşreti dilden
Hüviyyet baḥrine ğarḳ ol hem eyle hem hümādan geç

Hümâ-yı rûhuña şol dem irişe *irci'î* emri
‘İta‘ at eyle Bîçâre rızâniyle yuvadan geç

Ha

24

7'li hece

Ref' eylegil hicâbı

Yâ Allâh (u) yâ Fettâh

Fehm idelüm hitâbı

Yâ Allâh (u)yâ Fettâh

Açılsun Hağ yolları

Seçilsün dost illeri

İt güşâde gülleri

Yâ Allâh (u) yâ Fettâh

Tecellî kıl yâ Vâhid

Ma‘bûdın görsün ‘âbid

Olsun şifâta şahid

Yâ Allâh (u) yâ Fettâh

Bu envâr-ı tevhîdi

Hem esrâr-ı tefrîdi

Her zerrede hürşîdi

Yâ Allâh (u) yâ Fettâh

Yâ Hâlık u yâ Bârî

Hükümün kamuya cârî

Bîçâreye esrârı

Yâ Allâh (u) yâ Fettâh

Dal

25

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

Baħr-i tevħidüñde küffāruñ ‘araķuñ kesmede

‘Asker-i İslāma yardım eyle Allāhum meded

Rūzigār-ı raħmetüñ қаşde muvāfıķ esmede

‘Asker-i İslāma yardım eyle Allāhum meded

Enbiyā vü evliyānuñ himmetini it refıķ

Cān u başı terk **iden** ķullaruña olğıl şefıķ

Luţf ile iħsānuña it anları dāim ğarıķ

‘Asker-i İslāma yardım eyle Allāhum meded

Gösterüb ķullaruña her dem kemāl-i ķudreti

Zāhir olsun ehl-i inkāra bu dinüñ rıf‘ atı

Pādişāh-ı dīn-i İslāma **naşīb** it nuşreti

‘Asker-i İslāma yardım eyle Allāhum meded

Dār-ı küfrüñ nuşretüñle hedm idüben saţını

Oķusun**lar** rüz (u)şeb diller Ĥabībüñ medħini

Ķıl müyesser ehl-i İslāma Giridüñ fetħini

‘Asker-i İslāma yardım eyle Allāhum meded

Sernigün olsun senüñ қаħruñ ile a‘ dā-yı dīn

Ehl-i tevħid ile dolsun ser-te-ser rü-yı zemīn

Dāimā Bīçārenüñ budur recāsı yā Mu‘īn

‘Asker-i İslāma yardım eyle Allāhum meded

26

8li hece

Ey beni yoķdan var iden

Her ĥālüm ışlāħ it meded

Derdlülere tīmār iden

Her ĥālüm ışlāħ it meded

Ol denlü nefis itdi zühür
Heb âşinâlar oldu dūr
‘ Afvũn umaruz yâ Ğafūr
Her hālüm ıslâh it meded

Nefsi hevâsından geçür
Cümle sivâlardan göçür
Vaḥdet şerâbından içür
Her hālüm ıslâh it meded

Şeri‘ at nūrına daldur
Ṭarīkat hālîne kaldur
Ḥaḳīkat sırrını bildür
Her hālüm ıslâh it meded

Geldüm kapuña pür ḥaṭâ
Umub cenâbuñdan ‘ aṭâ
Bîçâreyem yâ Rabbenâ
Her hālüm ıslâh it meded

27

Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün
Zât u şifātuñ nāmudur çün Vâḥid u Ferd u Eḫad
Ya kimden alsun derdlüler dermânı *Allāhu ‘ş-Samed*

Cümle-i ‘ âlem ser-te-ser nūr-ı şifātuñdur senüñ
Ey lâ-yezâl u lem-yezel ey Kâdir u Ḥayy u Ebed

Tevḥidüñü eyle naşīb olam şuhûduñda muşīb
Kaldur sivâyı yâ Mucīb olmasun ortada sed

Ey Ḥālîk-ı ‘ arz u semâ itme bizi senden cüdâ
Fazluñla vaşluñ kıl ‘ aṭâ bî-çâreyem hem derd-mend

Yâ Rab kuluñ Bîçâreyi derdüñ ile âvâreyi
İrgür Ḥabībüñ sırrına zevkinden eyle behre-mend

28

Müstef' ilün Müstef' ilün

Faẓl u cūduñ **eyle** i' ṭā

Bī-çāreye eyle meded

Sensüñ aña çün reh-nümā

Bī-çāreye eyle meded

Olmaya ger senden kerem

Bīçāreye olur ' adem

Budur kelāmum dem-be-dem

Bī-çāreye eyle meded

Derde devā senden olur

Ḳalbe şifā senden olur

Öñ soñ recā senden olur

Bī-çāreye eyle meded

Faẓluñla çün virdüñ vücūd

İtdüñ ḥesābsuz faẓl u cūd

Pes yā kime olur sücūd

Bī-çāreye eyle meded

Bī-çāre ḳul der yā ' Alīm

Aduñdurur Rabb-i Kerīm

Ente 'l- Ḳādir Ente 'r-Raḥīm

Bī-çāreye eyle meded

Sensüñ iden Bīçāreyi

Yā kimden umsun çāreyi

Böyle ḳoma bī-çāreyi

Bī-çāreye eyle meded

Ra

29

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Bildüm ey Mevlā ki cümle cürm u ' işyān bendedür

Bunı da bildüm ki dāim ' afv ü ğufrān sendedür

Nefs u şeytāna zebūn oldum velī dāim yürek
Tıtuşub yanar ki sevgūn tā efendi cānedür
Zāhidā aḥbābı şeytān ile sen qorqutma kim
On sekiz biñ ‘ālem ol ‘ālī- cenābla bendedür
Eyleyemez seyr-i cināne çün gönül hergiz nazār
Dem-be-dem meftūmı olmağ bu cihānuñ qandedür
Oñmaduğ Biçāre ‘Abdu’llāh qapuñda ey Kerīm
Fażl ile iḥsāne qalmış bir faqīrūñ bendedür

30

Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilūn
Kimse bilmez ehl-i ‘aşkuñ ḥālünü
‘Āşkuñ derdün yine Mevlā bilür
Yıqamışdur māsivādan bālünü
‘Āşkuñ derdün yine Mevlā bilür
Ger denülse vaşfa gelmez qāl ile
Añlayanlar anı añlar ḥāl ile
Farq olınmaz hırqa ile şāl ile
‘Āşkuñ derdün yine Mevlā bilür

31

Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilūn
Bilmeyenler kulluğun sulṭanı bilmez qandedür
Düşmeyenler derdüne dermānı bilmez qandedür
Ehl-i ‘aşk içre şu kim keşf u kerāmāt ehlidür
Qırmadı cehli bütün ‘irfānı bilmez qandedür
Rāh-ı Ḥağda virmedi şunlar ki cānı şıdğ ile
Qaldı ḥayret içre ol cānānı bilmez qandedür
Bezm-i vuşlatda dem-ā-dem şol ki vaḥdet mestidür
Gerçi Qur’ānı bilür Furqānı bilmez qandedür

Fe 'steğim kemā umırte emrine rām olmayan
Şekli insāndur velī insānı bilmez ҡandedür
Hıdmetiyle irmeyen kāmillerüñ eṭvārına
Taşradan seyrān ider seyrānı bilmez ҡandedür
Şol ki fehm itmez bu gün Bīçārenüñ aḳvālını
Ehl-i idrāḳ ise de iz'ānı bilmez ҡandedür

32

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün
Cenābuñdan zuhūr itsün 'aṭālar
Eyā Vehhāb olan Sulṭān Ƙādir
Süreler dāimā zevḳ u sefālar
Eyā Vehhāb olan Sulṭān (u) Ƙādir

Çü senden ğayrı yoḳdur mülke mālİK
Murādın kimden umsun iş bu sālİK
Mezāhir cümlesi yanuñda hālİK
Eyā Vehhāb olan Sulṭān (u) Ƙādir

'Aṭānuñ zerresi yeter cihāne
Ġmānuñ vüs'ati gelmez beyāne
Çıkar 'ilme'l-yaḳınümüz 'iyāne
Eyā Vehhāb olan Sulṭān (u) Ƙādir

Ža' if ҡullarınuñ sensin Mu'ini
Virirsin anlara dünyā vü dīni
Müyesser eylegil ḥaḳḳa'l-yaḳīni
Eyā Vehhāb olan Sulṭān Ƙādir

Ƙayır aḳvālını luṭf it 'ibāduñ
Alalar feyzini ism-i Cevāduñ
Huşūli senden olur her murāduñ
Eyā Vehhāb olan Sulṭān (u) Ƙādir

Viren sensin amuya çün kemâli
İderler rûz u şeb senden suâli
uluñ Biareye virgil vişâli
Eyâ Vehhâb olan Sultân (u) âdir

33

*Mef' ulü Mefâ' ilü Mefâ' ilü Fe' ulün*¹⁹⁴

‘ Āşık yakılır ‘ aşk ile dîdâr arar
Zâhid alışur cennet ü enhâr arar

Bir sırr-ı ‘ aceb gösteriyor hikmet-i Bârî
Raħmânı arar kimi kimi ahhâr arar

Dîvâne dile virmedi ağıyar tesellî
Ağlar dün ü gün eğlenemez yârini arar

Tefridle varlık yükini terk ider ‘ ârif
‘ Ābid ne ‘ aceb ‘ acebi ile yâr arar

Biçare fakîrûñ ‘ aczile râh-ı Hudâdan
Yok oldu varlık velî yokluk ile var arar

34

*Mef' ulü Mefâ' ilü Mefâ' ilü Fe' ulün*¹⁹⁵

Dil hâlini ‘ arz itmege bir yâr arar
Virânesini yapmağa mi‘ mâr arar

Firğat yükini çekmege tağâti yokdur
Vuşlat gözedür derdine timâr arar

Manşûr olur ol kimse kim cānib-i Hağdan
İfnâ-yı vücûd itmek için dâr arar

Kāmiller ocağına düşmeğe sa‘ y it
Pervâne olan yanmağa çün nâr arar

¹⁹⁴ Vezin çok problemlî.

¹⁹⁵ Vezin çok problemlî.

‘ Ariflere taqlid lezzetine nâil olam dir
Bîçâre fakîr ‘ âlem-i ma‘ nâda güftâr arar

35

Mef‘ülü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün

Bülbül niyâz için güle fasl-ı bahâr arar
‘ Aşk maḥabbet itmek için gül-‘ izâr arar

Murgâni **gör** çemende iderler figân-ı ‘ aşk
Bir baḥs-i ‘ aşkdur ki anı neş’e-dâr arar

Vâ‘ iz gezer cevâmi‘ i ‘ aşk ile va‘ z ider
Bilmez ne didügin o da Perverd-gâr arar

Şûfi düşerse lücce-i tevḥide raḥş ider
Ġavvâşdur ki anda dür-i şâh-vâr arar

Bîçâre bülbülüñ göre gülşende zârını
Vaşl-ı güle irişmege bir dest-i yâr arar

36

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

Dili güyâ kılan dâim sulûkumda kemâlümdür
Dem uran sırr-ı vaḥdetden benüm zevk-i vişâlümdür

Ḥaḳîkat âfitâbında fenâ buldı kamu ekvân
Görinen gözine her ân celâlümdür cemâlümdür

Tecellî itdi çün Raḥmân fenâ buldı meh-i-tâbum
Görünen iş bu çarḥ **ıcre**¹⁹⁶ hemân ancak hilâlümdür

Bıraḳdum ḳâl ile ḳîli daḫi icmâl u tafşîli
Bulunmaḳ bana dost ili me‘ ârifde meâlümdür

Kemâlâta şu‘ üd itmek daḫi maḫv-ı vücûd itmek
Ḥaḳı Ḥaḳla şuhûd itmek şükür Bîçâre ḥâlümdür

¹⁹⁶ Metinde “iden” şeklinde

37

*Mef' ulü Mefā' ilü Mefā' ilü Fe' ulün*¹⁹⁷

Yārūñ ğamı dil derdine dermān yeter

Bir ğamzesi fevt olmama fermān yeter

Tek Ka' be-i kūyuñda beni vuşlata irgür

Ḳurbān olayum yoluña kurbān yeter

Zāhid bize ' arz eyleme yaruñı cinānı

' Uşşāḳa bu ğün ol gül-i ḥandān yeter

Ṭañ mı yolına cānumı biñ kere virirsem

Cān mürdesin iḥyāya çü cānān yeter

Bičāreyi esirgemege nār-ı hicrde

Ol luṭf-ı Kerem-kānī o Raḥmān yeter

38

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

Vuşlat ilinüñ çün güli ḥandān-ı zıkrü 'llāh olur

Gülzār-ı ' aşkuñ bülbüli nālān-ı zıkrü 'llāh olur

Olsa meded dil nehrine¹⁹⁸atsa sivāyı zāhrine

İRse ḥaḳıḳat baḥrine ' ummān-ı zıkrü 'llāh olur

Terk-i hevā eylese şol āsān olur añā bu yol

Ḥaḳḳa olur şıdkıyle ḳul sulṭān-ı zıkrü 'llāh olur

Derdi ile dil-ḥūş olan ' aşḳı ile medhūş olan

Firḳāt ğamına düş olan giryān-ı zıkrü 'llāh olur

Bičāre ğafletten uyan irdi Ḥaḳḳa ğayrı yuyan

Bu yolda cānına ḳıyan ḳurbān-ı zıkrü 'llāh olur

¹⁹⁷ Vezin çok problemlı.

¹⁹⁸ V'de bu şekilde olan ifâde metinde “keşf oldu dostıñ ili”şeklindedir ancak iç kafiye gereği V'dekinin daha doğru olduğu düşünölmektedir.

39

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

Keyfiyyet-i zikre iren hayrân-ı zikru 'llâh olur

Vaḥdet diyârına iren mihmân-ı zikru 'llâh olur

İtmez sivâya iltifât eyler tecellî nûr-ı zât

Cânı bulur bâkî hayât cânân-ı zikru 'llâh olur

Kim nûş ide 'aşk cür'asın terk ider varlık hırķasın

Deryâya ilter ķatresin 'ummân-ı zikru 'llâh olur

Bâĝ-ı vişâle kim gider seyr-i sivâyı terk ider

Bülbül gibi dâim öter nâlân-ı zikru 'llâh olur

Keşf oluben dostuñ ili söyler ḥaķıķat bülbüli

Bîçârenüñ her müşkili âsân-ı zikru 'llâh olur

40

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

Şol kim bu gün Mevlâsına ķurbân-ı zikru 'llâh olur

Anuñ begüm ihyâsına dermânı zikru 'llâh olur

Şunlar ki zikri emr ider râh-ı rızâ üzre gider

Şunlar ki andan men' ider şeytân-ı zikru 'llâh olur

Zevķ-i vişâle ol ķanar 'aşk odına dün gün yanar

Allâh diyüb dâim döner büryân-ı zikru 'llâh olur

Aña ki zikr ide eşer mezkûrdan alıser ḥaber

Dost iline eyler sefer kâr-bân-ı zikru 'llâh olur

Varub ḥaķıķat iline bülbül olur dost güline

Bîçâreveş Ḥaķ yolına nâlân-ı zikru 'llâh olur

41

Meḥ' ulü Fâ' ilâtü Meḥ' ilü Fâ' ilün¹⁹⁹

Maḥv ehli sırrı ile zevķ u şafâdadur

Şanman anı nefis ile derd ü belâdadur

¹⁹⁹ Vezin problemlî.

Viridi vişāl-i yār içün cemī^ç māmeleki
İrdi murāduña dāim ḥamd ü şenādatur
V ʿallāh ehl-i ḥaḳḳuñ ḥaḳdur cümle sözi
Gerçi ehl-i inkār ḳatında ḥaḳdan cüdādur
Bul ehl-i ḥaḳḳı Ḥaḳḳa vuşūli ṭaleb eyle
İfnā-yı vücūd eyle ki maṭlūb fenādatur
Sa^ç y eyle mazhar olagör du^ç āsına pīrūñ
Dirler kibār-ı ḥikmet bu yolda du^ç ādadur
Yā Rab senūñ ni^ç met-i vaşluña doyulmazmış
Bīçāre ol iḥsana daḥi iştihādatur

42

Mef^ç ūlū Fā^ç ilātü Mefā^ç ilū Fā^ç ilün²⁰⁰

Zāhid ḥuzūr-ı ḳalb ile zevḳ u şafādatur
Āşıḳ ümīd-i vaşl ile derd ü belādatur

Vir cümle sivāyı alagör vuşlat-ı yārı
Rıbh-ı murāda vuşūl bey^ç u şirādatur

Rāh-ı şavāba gidenler sivāyı terk ider
Tevḥīd yolına sulūk eylemeyen ḥaṭādatur

Ef āl u şıfāta baḳmayub verāyı gör
Maḥv it vücūduñı maṭlūb oradatur

Düş derdine Bīçāre bes ḳadīmī yārūñ
Bil ki derde düşenlerūñ şoñı devādatur

²⁰⁰ Vezin problemlı.

43

7'li hece

Her dem derd-i dildāre

Hāzır olagör hāzır

Cān gözi ile yāre

Nāzır olagör nāzır

Ġafletden uyar cānı

An ol yüce Sulṫānı

Hālī koma her ānı

Zākır olagör zākır

Bul şıdķ ile bir pīri

Terk it k̄amu tedbīri

Sen sendeki şerīri

Ķāhir olagör k̄āhir

Çün 'ārif isen cānā

Her k̄atrede gör deryā

Bulmaġa dürr-i yektā

Ķādir olagör k̄ādir

Aḥkām-ı şerī' atde

Eṫvār-ı tarīkatde

Esrār-ı ḥaķīkatde

Mahir olagör māhir

Terk eyle fenā mülkin

Kesb eyle beķā mülkin

Sırruñda likā mülkin

'Āmir olagör 'āmir

Ey 'āciz u Bīçāre

Ey 'āşık olan yāre

Sırruñdaki esrāre

Şākır olagör şākır

44

14'lü hece

Mevlâm senüñ dostlaruñ vîrân olub gezerler

Dâim cemâle karşı hayrân olub gezerler

Deryâ-yı haķîkatden bir çatredür her biri

Lakin ma' nâ yüzinde 'ummân olub gezerler

Şanmañ erbâb-ı fenâ açılmamış güliyâ

Dost bâğında dâimâ ħandân olub gezerler

'Aşķı ile çoşanlar yüce beller aşanlar

Derd-i yâre düşenler dermân olub gezerler

Vâşıl olan maķşûda mazhar olan maţlûba

Vaşfında o maĥbûba dîvân olub gezerler

Mihmân olan ilüñde bülbül olan gülüñde

Bîçâreveş yoluñda ħurbân olub gezerler

45

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

Beni vîrân iken ma' mür iden yâr

Daĥi maĥzûn iken mesrûr iden yâr

Gice gündüz iderken zikri nâgâh

Beni benden alub mezkûr iden yâr

Aradan ħaldurub benlik ĥicâbın

Vişâliyle anı pür-nür iden yâr

Ene 'I Ĥaķ sırrına idüb hidâyet

Nice ' aşıkları Manşûr iden yâr

Ĥaķîkat baĥrinüñ ĥâliblerine

Me' ârif lü'lü'ün menşûr iden yâr

Kimini irgürüb vuşlat iline

Kimin firĥat ilinde dūr iden yâr

İder bir gün anuñ derdine çâre
Kıulı Bîçâreyi meşhûr iden yâr

46

8'li hece

Ne cânândan haber aldum
Ne cânumdan râhatum var
Ne gözüme cân görünür
Ne cihândan hâcetüm var

Gitmez gözümden hayâli
Umar derûnum vişâli
Bilmem ne olur meâli
‘ Aceb özge hâletüm var

‘ Aşkî olandan yoldaşum
Durmaz aşar dâim yaşum
Yanmağ yağılmağdur işüm
Dâim böyle ‘ âdetüm var

Budur benüm dâim sözüm
Yoğdur ana lâyığ özüm
Ne bağmağâ döner gözüm
Ne hoş şabre tâkatüm var

Dimek Bîçâre de gelmiş
Dosta lâyığ iş görülmüş
Fağl u ihsânına kalmış
Benüm de bir gâyetüm var

47

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Fe‘ülün

Rızâña cümle kıullar ola tâlib
Kerîm Allâh ‘ inâyet heb senüñdür
Derûna ‘ aşğ u şevğün ola gâlib
Rağîm Allâh ‘ inâyet heb senüñdür

Nesi var bir alāy ‘āciz faķırūñ
Çapuñda her biri ‘abd-i esīrūñ
Şerīkūñ yoķ Hūdāyā hem nazīrūñ
Kerīm Allāh ‘ināyet heb senūñdür

İrişdür ķullaruñ luţf it murāda
Çamu noķşānların irgür tamāma
İrişsün her biri ‘ālī maķāma
Kerīm Allāh ‘ināyet heb senūñdür

Egerçi ĥaddi yoķ cürm u fesāduñ
Velī sensün esirgeyen ‘ibāduñ
Huşūli senden olur her murāduñ
Kerīm Allāh ‘ināyet heb senūñdür

İrenler devlet-i nūr-ı rızāya
İrişürler imiş zevķ u şafāya
Çuluñ Bīçāreyi irgür beķāya
Kerīm Allāh ‘ināyet heb senūñdür

48

Mef‘ūlü Mefā‘īlü Mefā‘īlü Fe‘ūlün

Cānını virir vuşlat-ı cānān dileyenler
Şey mi şaķınur Ka‘bede ķurbān dileyenler

Hīdmetden alur lezzeti erbāb-ı tecerrüd
Kulluķda bulur ‘izzeti Sulţān dileyenler

Zulmetde arar t̄alib olan āb-ı ĥayātı
Nevmi bıraķır gicede ĥayvān dileyenler

Dil taĥtını tenzīh ider²⁰¹ elvaş-ı sivādan
Ol cānibe sulţānlıġa Subĥān dileyenler

Bir hāzıķa teslīm idegör kendüñi sen de
Heb böyle ider derdine dermān dileyenler

²⁰¹ V’de var

Bîçâre şâkın varlık ile varma Hüdâya
Yokluk ile buldı kamu ihsân dileyenler

49

Müstef' ilün Müstef' ilün

Bülbül bize virgil haber
Dost illerine kim gider
‘ Aşkı ile yakub ciger
Dost illerine kim gider

Görsem meded ol illeri
Koksa hakikat gülleri
Var mı şorar ol yolları
Dost illerine kim gider

‘ Âşıklara vaqt-i seher
Mevlâ kapularuñ açar
Ol illere kimler gider
Dost illerine kim gider

Ey nevm-i gâfletde kalan
Aç gözini irken uyan
Bâkî degüldür bu cihân
Dost illerine kim gider

Ol maṭlab-ı a‘ lâ yolu
Bîçâreye pek sevgili
Terk eyleyüb bu illeri
Dost illerine kim gider

Ze

50

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

Pâdişâhâ çünkü bu dünyâda kalmaz kimse hiç
Şoñ nefesde nür-ı imân ile algıl cānumuz
Nevbetümüz geliserdür bize de çün ir ü geç
Şoñ nefesde nür-ı imân ile algıl cānumuz

ı1   in yet ıl hid yet bize Őeyt n gelmes n
ŐaŐduđımız demde ol d Őmen gel b yol bulmasun
C mle m   m n ullaru n ol demde mağr m olmasun
Őo n nefesde n r-1  m n ile alđıl c numuz

ondığında emr n ile g gs m z n  stine
C n alıc1 c numuz1 sa na almağ aŐdına
Y   l h  evliy  v  enbiy nu n   aŐına
Őo n nefesde n r-1  m n ile alđıl c numuz

Luğf u iŐs n eyley b bize evel demde meded
Rağmetine eyle mağzar oma bizi derd-mend
Z t-1 p k n  rmetiy c n sen esirge y  Eğad
Őo n nefesde n r-1  m n ile alđıl c numuz

Sa na Bi are ulu n luğf issi  dir P diŐah
Dilegi budur dem- -dem eyley ben  h u v h
C mle ullaru na g ster b cem l n y   l h
Őo n nefesde n r-1  m n ile alđıl c numuz

51

M stef il n M stef il n M stef il n M stef il n

Ey p diŐah-1 z   l   ağ    afv eylegil nođŐanumuz
Olduğ   c  derde m btel  sens n biz m derm numuz

Ağz **eylegil**²⁰²   adl n ile rağm eylegil fazlu n ile
Şad olalum vaŐlu n ile vuşlat olur her  numuz

Tevfik n i eyle refik  s n ola iş bu tarik
 Ős nu na eyle ھاik g c itmeden k r-b numuz

Ey yiri g gi Yaradan r zi olub bi- areden
aldur ic b1 aradan k mil ola iz    numuz

Gels n did kde ol ud  Bi areye ağdan ya na
Rağmet ile its n du     bunda alan y r numuz

²⁰² V'de b yle asıl metinde “itmek” Şeklinde.

52

Mef' ulü Mefā' ilü Mefā' ilü Fe' ulün

Dildarı gören gözlere ağıyar gözikmez

İkrāra iren dillere inkār gözikmez

Vaşluñda olan kāmili görmez ise zāhid

Ma' zūr tatalum göz ile esrār gözikmez

‘ Āriflerüñ esrārına ikrār idemez münkir²⁰³

Ma' zūr durur ol inkār ile efkār gözikmez

Vā' iz bize va' z eyleme evşāf-ı cinānı

Şadık kula her cennet ü enhār gözikmez

Ne sırr-ı ‘ acebdür bu ki ol maḥbūbumuzın

Bimārı olan ‘ aşıka tımār gözikmez

Bičāre senüñ ‘ aşkuñ ile yandı yağıldı

Sır bunda anuñ gözlerine nār gözikmez

53

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

İlāhī bu benüm cānum vişālüñsüz karar itmez

Benüm mürvetlü Sulṭanum gönül sensüz karar itmez

Sivā bağında bir sā' at gönül hergiz degül rāḥat

Anı mest eyledi ḥayret cānum sensüz karar itmez

Firākuñla yanar durmaz sivā aña şafā virmez

Güci yitmez eli irmez gönül sensüz karar itmez

Ṭutub tecrīd u terfīdi ider cān ile tevḥīdi

Bırakdı cümle ümīdi gönül sensüz karar itmez

Ḳuluñ eksiklü Biçāre firākuñla yanar nāre

Murādın vir o nā-çāre gönül sensüz karar itmez

²⁰³ Vezin bozuk

54

Meḫā' ilün Meḫā' ilün Fe' ulün

Yine cūş eyledi deryā-yı tevḫīd
Göñül vaḫdet ilin özler yenelmez
Beni cezb eyledi ma' nā-yı tevḫīd
Göñül vaḫdet ilin özler yenelmez

Görindi gözine yārūñ ḫayālī
Anuñçün māsivādan oldı ḫālī
Ḥudā iḫsān ide zevḫ-i vişālī
Göñül vaḫdet ilin özler yenelmez

Ḥiṭāb-ı *irci'ī* geldi çü añā
Firār eyledi ol demde o yaña
Sözüm tutmaz naẓar itmez o baña
Göñül vaḫdet ilin özler yenelmez

Giçüb ' aşḫ ile cümle māsivādan
Tecellīler umar nūr-ı Ḥudādan
Naşībi ḫalmadı ayruḫ cüdādan
Göñül vaḫdet ilin özler yenelmez

Ṭulū' itdi vücūda mihr-i vaḫdet
Fenā buldı anuñla cümle keşret
Şükür Bīçāreye oldı hidāyet
Göñül vaḫdet ilin özler yenelmez

55

ḡ²⁰⁴

' Aşḫuñ ḫāşılı efendi yanmaḫ imiş
Ol deñlü ḫān-ı vaşla ḫanmaḫ imiş
İşümüz bitmek ile devlete irdüḫ
Demüñ bu dār-ı dünyāda şatmaḫ imiş
Sebeb-i ba' ş-i rusūl netīce-i kutūb
Māsivā 'llāhdan ḫişi yunmaḫ imiş

²⁰⁴ Vezin tesbit edilemedi.

Lisân-ı ehl-i Hâkda tenezzül didükleri
Murâduñ hüma-yı bezmde qonmaq imiş

Acı datlu zuhûrâta taħammül it ‘ Abdî
Hużûr bu şîşe-i vücûdı şınmaq imiş

56

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

‘ Arz-ı dîdâr eylemekdür ħalk-ı eşyâdan ğaraż
Anı ta‘ lîm eylemekdür ‘ ilm-i esmâdan ğaraż

Râh-ı Hâkqa sâlik ol qat‘ it sivâdan gönlüñi
Fehm idersen budurur *innâ ce‘alnâ* dan ğaraż

Baħr-ı ‘ aşqa ğavs idüb tevĥîd-i Hâkqı qıl taleb
Dürr-i yektâya irişmekdür çü deryâdan ğaraż

Sırr-ı *bi‘smi‘ llâh* ile ‘ azm itdi râh-ı vaħdete
Şol ki keşf olmışdur aña noqtâ-yı bâdan ğaraż

Gel icâbet eyle ‘ âşık ħükm-i *mûtû* emrine
Sır budur ger añlar iseñ va‘ d-i ferdâdan ğaraż

Qaşd idüb kesb eyle Bîçâre dem-â-dem ma‘ firet
Küntü kenzen sırrıdur çün ħâk ile mâdan ğaraż

Ayın

57

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

Ayrılıqdan eyleyelüm âh (u) vâh
Gıtdi elden şehr-i raħmet el-vedâ‘
Ġâib oldı üstümüzden böyle mâh
Gıtdi elden şehr-i raħmet el-vedâ‘

Ey diriĝâ bilemedüñ qadrini
Hâkqı üzre idemedüñ şükrini
İtdi vîrân gönlümüzün şehrini
Gıtdi elden şehr-i raħmet el-vedâ‘

Olmıŝıyken cümle eşyâ nûra ğarķ
Dolmıŝ iken zıkr-i Hâķla ğarb ŝarķ
Kâinâta düşdi âteŝ oldu ħarķ
Gitdi elden şehr-i raķmet el-vedâ^ç

Cümlemüzden ide ħoŝnûd Hâķ anı
Göstere hem yine geldüĝü ĝüni
^ç İzzet ile döndürüb bizden yöni
Gitdi elden şehr-i raķmet el-vedâ^ç

Aĝla Bîçâre dem-â-dem firķate
İriŝesin tâ ki ^ç id-ı vuŝlate
Batmıŝıyken cümle ^ç âlem raķmete
Gitdi elden şehr-i raķmet el-vedâ^ç

Kaf

58

Mefâ^ç ilün Mefâ^ç ilün Fe^ç ülün

Saňa lâyıķ ķani bizde ^ç ibâdet
Kerîm Allâh hemân iĥsâna ķalduķ
Meger kim idesin luķf u ^ç inâyet
Raķîm Allâh hemân iĥsâna ķalduķ

Ķamu derd ehline dermân senüñdür
Cemî^ç -i ^ç âleme fermân senüñdür
Efendi luķf ile iĥsân senüñdür
Kerîm Allâh hemân iĥsâna **ķalduķ**²⁰⁵

Ža^ç ifüz bizde yoķdur bize çâre
Elümüz boş yüzümüz daĝı ķare
Esirge lâyıķ itme bizi nâre
Raķîm Allâh hemân iĥsâna ķalduķ

²⁰⁵ Metinde ihsan senindir şeklinde

Sivādan albümüzi cümle sildük
‘ Aā vü fazl u cūd adına geldük
Bir iş göremedük her yana yeldük
Kerīm Allāh hemān isāna aldük

arīb Bīāre varduda uzūra
Ki yodur gelicek şeyi zuhūra
Keremler ıl anı irgür surūra
Raīm Allāh hemān isāna aldük

59

Müstef‘ ilün Müstef‘ ilün

Oldı gönül işün senün
h eylemek vāh eylemek
Budur begüm nūun senün
h eylemek vāh eylemek

Gülden çü gördi yo naīb
ayretde aldı andelīb
Budur begüm āl-i arīb
h eylemek vāh eylemek

Alma vücūdundan aber
Meyl-i sivādan ıl azer
Saa yeter senden aber
h eylemek vāh eylemek

İrdi saa çün *len- terān*
Oldı ‘adem kevn ü mekān
Bīāreye aldı hemān
h eylemek vāh eylemek

Kef

60

Müstef‘ ilün Müstef‘ ilün Müstef‘ ilün Müstef‘ ilün

Eyle bize lu u ‘ aā isāne irsün ullaru
Göster cemālünü ehā Sulāna irsün ullaru

Olduđ firāķiyle zebūn ķalduđ zelil u ser-nigūn
İtme bizi derd ile dūn dermāna irsūn ķullaruñ
Eyle ‘ ināyetle nazār gitsūn ara yerden keder
Nūruñdañ irūb cāna fer cānāna irsūn ķullaruñ
‘ Aşķuñ şerābuñdan içür varlık konağından göçür
Bu ķatreden bizi geçür ‘ ummāna irsūn ķullaruñ
Bīçāre ķuldur yā Kerīm aduñdurur Rabbü ’r- Raķīm
İhsānuñı eyle ‘ amīm ğufrāna irsūn ķullaruñ

61

Mefā‘ilūn Mefā‘ilūn Fe‘ulūn

Ĥaķuñ fazlı ile saña irişdüķ
Şafā geldüñ eyā şehr-i mübārek
Müyesser eyledi yine görişdüķ
Şafā geldüñ eyā şehr-i mübārek

Firāķuñla bizi sen yaķmışıyduñ
‘ Aceb devletdüñ elden gitmişıyduñ
Ĥulūbi yapmışıyken yıķmışıyduñ
Şafā geldüñ eyā şehr-i mübārek

Bize Mevlā seni raķmet virübdür
Niceler maţlūba sende irübdür
Ĥamu eşyā senüñ ķadrüñ bilübdür
Şafā geldüñ eyā şehr-i mübārek

‘ İbādetler olur sende muza‘ af
Ma‘ aşiden olur ķullar munazzaf
Ĥademüñle cihān olur müşerref
Şafā geldüñ eyā şehr-i mübārek

Çü oldu sende Ĥur ’ānuñ nüzūli
Seni ta‘ zīm iderdi Ĥaķ Resūli
Umar Bīçāre ķul sende vuşūli
Şafā geldüñ eyā şehr-i mübārek

62

Müstem' ilün Müstem' ilün

Ey pâdişâh-ı zü'l-‘ aṭā

İhsân cenâbuñdan senüñ

Ey Hâlık-ı ‘ arz u semâ

İhsân cenâbuñdan senüñ

Bize sivâdan yok meded

Mülkine daḥl itmez Eḥad

Ey Vâhid u Ferd u Şamed

İhsân cenâbuñdan senüñ

El kaldurub²⁰⁶ cümle ‘ ibâd

Senden recâ eyler murâd

Ey Kâdir u Ḥayy u Cevâd

İhsân cenâbuñdan senüñ

Müzniblere Settâr olan

Mücrimlere Ğaffâr olan

Ey derdüme tîmâr olan

İhsân cenâbuñdan senüñ

Fazluñla ey lâ-yezâl

Bîçâreye göster cemâl

Ey bî-şebîh u bî-mişâl

İhsân cenâbuñdan senüñ

63

Müstem' ilün Müstem' ilün

Ey pâdişâh-ı lâ-yezâl

İhsân cenâbuñdan senüñ

Ey bî-şebîh u bî-mişâl

İhsân cenâbuñdan senüñ

²⁰⁶ Metinde Ey Kâdir-i şeklinde

Hükminededür cümle cihân
Zikründeür cümle insân
Cânum seni görsün ‘ıyân
İhsân cenâbuñdan senüñ

Çapuñda duran kullara
Dün gün öten bülbüllere
Eyle hidâyet anlara
İhsân cenâbuñdan senüñ

Bîçâre senden ey Hudâ
Eyler vişâlüñi recâ
Gitsün ara yirden sivâ
İhsân cenâbuñdan senüñ

64

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

Râh-ı Hâkda terk-i dünyâ terk-i ‘uqbâ eyledük
Hâk budur ki fazl-ı Hâkla hubb-ı ra‘ nâ eyledük

‘Âbid (u) zâhid bizüm bâzârumuz fehm itmedi
Çatreden giçdük velâkin kesb-i deryâ eyledük

Gerçi yumduç çeşmümüz sū-yı sivâya baçmaduç
Lîk vechu ‘llâha nâzır dîde peydâ eyledük

Hâmdüli ‘llâh eyledi tevfiķüñi bize refiķ
Vuşlat-ı cânâna irdük cânı ihyâ eyledük

Küllü şeyin hâlikun dan irdi çün serre nidâ
Gizledük Bîçârenüñ sırrını iħfâ eyledük

65

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

Vaşl-ı Hâkça reh-nümâ ola bu yolda ‘aşķ-ı pâk
Râh-ı Hâkça şıdķ ile ‘uşşâķ iderler insilâk

Şerha şerha eyledi ‘aşıklarunı iftirak
Bu ‘aceb mi itseler her demde anlar yağa çäk
Yâ İlâhî nice baqsun mâsivāya ehl-i ‘aşk
Kim kabûl itmez bilürsin ‘aşk-ı pākûn iştirak
Kıl tecellî fazlıniyle Hû diyen ‘aşıklara
Hâşıl olsun mâni‘ olan perdelere inhitak
Luţf idüb eyle mübeşşir vaşluñı bî-çäreye
Tesliye itmez anı senün yoluñda çün siväk
Der-gehüñden istedügi budurur Bîçärenün
Yâ İlâhî sen müyesser eylegil ana rızäk

66

Müstef ilün Müstef ilün

Bize gelen luţf u ‘atâ
Mevlâm senüñdür heb senün
Zikrünle kesb olan ziyâ
Mevlâm senüñdür heb senün
Biz kande bulduğ varlığı
Sen itdün bize yarlığı
Def eylegil sen ħorlığı
Mevlâm senüñdür heb senün
Gelek kapuña şevk ile
Görek ħâlünü zevk ile
İrek vişäle ħarğ ile
Mevlâm senüñdür heb senün
Dîdâra ‘aşık eylemek
Yoluñda şâdık eylemek
Kullığa lâyıq eylemek
Mevlâm senüñdür heb senün

Ey atreyi deryā ılan
Ey ūreti ma nā ılan
Bīāreyi gūyā ılan
Mevlām senūndūr heb senūn

67

Mef ulū Mefā ilūn Mef ulū Mefā ilūn
Dost illerine aā ūaldu a gōnūl ūaldu
İqlim-i aatde aldu a gōnūl aldu
ullıda olub āim ayrıdan olub ūāim
Aūlu arayub dāim buldu a gōnūl buldu
Yodur saa ayr u ūer irmez saa nef u zārer
Vadet ile ser-tā-ser tōldu a gōnūl tōldu
Dūn idersen āhını at idersen rāhını
Vallāh sen ol ūāhını buldu a gōnūl buldu
Yolına oyub cānı cūmleden olub fānī
ayrıyı virūb Anı aldu a gōnūl aldu
Āh bāgrımı baū itdi gōzlerūmi yaū itdi
Bīāreyi fāū itdi noldu a gōnūl noldu

68

Mef ulū Mefā ilūn Mef ulū Mefā ilūn
Deryā gibi aqlayub coūdu a gōnūl coūdu
Aūı ile aynayub tāūdu a gōnūl tāūdu
Dūn gūn iderek āhı at **eyleyerek** rāhı²⁰⁷
Dost iline nāgāhī dūūdū a gōnūl dūūdū
Gidin²⁰⁸ urıdan yaūdan hem tōprak ile tāūdan
Bīāre gibi baūdan aūdu a gōnūl aūdın

²⁰⁷ Metinde ‘‘Dūn edersen āhı at eyledin rāhı’’ ūeklinde Vde ise yukarıda yazılı olduĐu gibidir. Uygun olan Vdekidir.

²⁰⁸ Vde var.

Lam

69

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

Fırşat ele girmiş iken emre idegör imtişâl

‘Āķıbeti fıķr idegör niye varur gör meâl

Her ne kadar ide ‘urüc seyr-i sitâre rıf‘ ate

Bir gün olur ki irgürür çarḥ-ı feleķ ana zevâl

Ḳani bu deñlü enbiyâ ḳani bu deñlü evliyâ

Ḳani mülük-i mâziyya ḳani begüm Rüstem-i Zâl

İmdi şaķın ğaflet ile itme cihâna i‘timâd

Ḳaḳ yolına eyle sulük Ḳaḳka iren buldı kemâl

Fazluñ ile Bîçâreyi şaķla sivâya baķmadan

Saña nazâr ide müdâm luḫfuñ ile ey lâ-yezâl

70

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Ādem isen ādeme baķ ādem ol

Ehl-i demden dem aluben hem-dem ol

Himmat-i merdāndurur iksîr-i Ḳaḳ

Ḳaḳkı bulduñ çünki dervîş ebsem ol

Cümle eşyâ virdi Ḳaḳdan çün ḫaber

Ḳîl u ḳâli terk idüben ebkem ol

Bâḫıla bîġâne oldu ey gönül

Ehl-i Ḳaḳla gice gündüz maḫrem ol

Râh-ı taḳvâda bulagör ğâyeti

Bîçâre sen Ḳaḳ ḳatuñda ekrem ol

71

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

Sırr-ı tevhîde derūnum şol dem oldı vâşıl

Oldı biñ biñ şükür envā' -ı me' ârif hâşıl

Toğalı şems-i haqîkat bu vücūdum üzre

Qalmadı zerre kadar arada aşlâ hâil

Semme vechu 'llāh fehm itdüm haqîkat üzre

Nazarumdan kamu eşyâ çıkub oldı zâil

Vaḥdet-i zâtı şuhūd eyleyene şek yokdur

Gerçi muhtâcdur envā' -ı delîle câhil

Haqқа baq işüni Allāha sipâriş eyle

Çünki Biçâre didi saña haqîkî Kâil

Mim

72

11'li hece

Rızândan taşra çıkmayım bir kadem

Hâlüm saña ışmarladum yâ Kerîm

Senden **gelür**²⁰⁹cümle ' aṭâ vü kerem

Hâlüm saña ışmarladum yâ Kerîm

Senden durur derd-i derūna ' ilâc

Fazluñ ile ref' ola bu i' vicâc

Senden ğayre itme bizi ihtiyâc

Hâlüm saña ışmarladum yâ Kerîm

Bir gün ola deyu luṭf u keremüñ

Çekdük nice yıllar derd u ğamuñ

Dünyâ senüñ ' uqbâ senüñ kul senüñ

Hâlüm saña ışmarladum yâ Kerîm

²⁰⁹ Metinde “görür”V’de gelür

Zerre kadar senden ki ola kerem
Derdün çeken bî-çârelere ne ğam
Kıl ' inâyet kıl hidâyet dem-be-dem
Hâlüm saña ısmarladum yâ Kerîm

Yaz u kış daği eyyâm-ı rebî'
Senden alur feyzi cümle yâ Bedî'

Ara yire koyub Hâbîbüñ şefî'

Hâlüm saña ısmarladum yâ Kerîm²¹⁰

Bîçâre işigün eyleyüb penâh
Dâim ider kuşûrına âh u vâh
Âhîr diyüb *tevekkeltü 'ale'llâh*
Hâlüm saña ısmarladum yâ Kerîm

Tekrar lam oldu

73

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

Ehl-i İslâma irişdi cânib-i Hağdan ' aṭâ
Ḥamdü li 'llâh kim du' âmuz eyledi Mevlâ ḡabûl
Cümle mü 'mînler işidüb sürdiler zevḡ u şafâ
Ḥamdü li 'llâh kim du' âmuz eyledi Mevlâ ḡabûl

Eyledi küffârı Mevlâ fazlı ile nâ-murâd
Münhezim olub dağıldı her birisi ke'l *cerâd*
Bozcaada cânibüñde zâil oldı çün feşâd
Ḥamdü li 'llâh kim du' âmuz eyledi Mevlâ ḡabûl

Eyleye Mevlâ hemîşe ehl-i İslâma nazar
Ehl-i şirkün dâimâ olsun sözi *eyne'l mefer*
İnhizâmuñdan ' adûnuñ yine alduḡ biz ḡaber
Ḥamdü li 'llâh kim du' âmuz eyledi Mevlâ ḡabûl

²¹⁰ Bu kısım V'de var metinde yok

Bozcaadaya gelen kâfirler oldu münhezim
Oldılar ehl-i ğazâ doyumlığıyla mu‘tesim
İntikâmı aldı a‘dâdan Hudâ-yı müntakım
Hamdü li ‘llâh kim du‘âmuz eyledi Mevlâ kabûl

İt nazar Bîçâre Hâkkuñ luḡf-ı bî-pâyânına
Baḡmadı kullarunuñ cürmi ile noḡşânına
Dîn-i Hâkkuñ yine nuḡret eyledi sulṡânına
Hamdü li ‘llâh kim du‘âmuz eyledi Mevlâ kabûl

74

14’lü hece

Ḳapuñ koyub Efendi pes ben yâ ḡande varam
Bir şey teḡhallüf itmez ḡükmünde cümle ‘alem

Esirgersin faḡîrûñ luḡf u keremûñ çoḡdur
Bunca ḡicâbı ḡiçüb iriḡse saña nâlem

Bir Sulṡânsın ḡuluñı atduñ ḡurbet iline
Yine kerem itmezseñ ben bu firḡatde ḡalam

Birsin didüm ben saña çıḡdı derûndan sivâ
Saña dönderem yüzi derdüme senden çârem

Bîçârenüñ ḡâlûnden suâl iden kiḡiler
Dâim ḡünâhın añub aḡlar durmaz dem-â-dem

75

8’li hece

Ey ‘âḡıḡlar ey ḡâdıḡlar
Gelûñ tevḡîd eyleyelüm
Helâk olsun münâfiḡlar
Gelûñ tevḡîd eyleyelüm

Göñül Hâḡḡı fiḡr eylesün
İn‘âmına ḡükr eylesün
Hâḡ da bizi zıkr eylesün
Gelûñ tevḡîd eyleyelüm

Seni şirkden eyler hâlâş
Hâk katında olursun hâş
Maşûd ise eger ihlâş
Gelün tevḥîd eyleyelüm

Budur begüm aşl-ı uşûl
Daḥi budur bâb-ı vuşûl
Bundan itmek hergiz nüķûl
Gelün tevḥîd eyleyelüm

Ṭutmañ münâfıķuñ sözin
Enbiyânuñ izleñ izin
Açar ḳalbinizüñ gözin
Gelün tevḥîd eyleyelüm

Bunda gelen bir gün gider
Bunda ḳalur sîm ile zer
Bîçâreden aluñ ḥaber
Gelün tevḥîd eyleyelüm

76

Mef'ülü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ülün

Tenden şoyınuḅ sıdḳ ile 'üryân olabilsem
Cândan geçüben vâşıl-ı cânân olabilsem

Maḥv eyleyüben varlıgumu yemm-i ḥaḳîḳat
Bir ḳatre iken baḥr ile yeksân olabilsem

İrişirdi añlayışum bâdi-yi sulûke²¹¹
Yolında anuñ ḥâk ile yeksân olabilsem

Beriyeleri ḳat' idüben Ka' be-i vaşla
İrsem de anuñ yolına ḳurbân olabilsem

Meyḥâne-i ḥüsnünde içüb bade-yi 'aşḳı
Keyfiyle anuñ mest ü ḥayrân olabilsem

²¹¹ Vezin problemlî.

ullıgına ben bendesini eylese lāyık
Luf eylese  alemlere sultān olabilsem
B lb lleri feryād id ben dem-be-dem  tse
Bāguında anuğ bir g l-i ĥandān olabilsem
Esirgese B ĉāresini ol ulu Mevlā
İş biter idi mazhar-ı Rahmān olabilsem

77

Mefā' il n Mefā' il n Mefā' il n Mefā' il n
Bulanda vaĥdet-i zātı sivāyı ağlamaz oldum
Bıraĥdum c mle eřvātı ki hergiz diğlemez oldum
D rildi defteri ĥayruđ d kendi menzili seyr ğ
Cezāsın şer ile ĥayruđ der nı s ylemez oldum
V c dum c mle maĥv oldu fenā ender fenā kıldı
Ne ben ĥaldum ne dil ĥaldı anuđĉ n eglemez oldum
Unutdum ĥ r (u) ĥilmānı daĥi Mālikle Rızvānı
  Acebd r şol ile řaĥı nedend r ĥaylamaz oldum
Virelden varuğnı yāre olaldan mest u āvāre
Sen ğ s z ğnı B ĉāre y ri var tağlamaz oldum

78

Fe' ilāt n Fe' ilāt n Fe' ilāt n Fe' il n
Ĥamd  li  llāh ĥam-ı sevdā-yı sivādan    ryānum
Ne v c dum var el mde ne ağa fermānum
İrdi **rāhum**²¹² meded-i Ĥaĥ ile cā-yı   ademe
Ne teraĥķı ne tenezz l ne z -yı elvānum
İşbu g n iĉre ben m kānumı aĥyār g remez
Lā-mekān m lkine ırmış ĥademı bir kānum

²¹² V'de var

Yıkarak mülk-i vücūdum o ḥaḳīḳī üstād
Çomadı bende eşerden ebedī vīrānum
Benüm ol yār ile bir gizlü ‘alāḳam vardur
Ki anuñ ḳāl ile vaşfuñ dimede ḥayrānum
Çekerek derdünü ol yār-i ḳadīmüñ irdüm
Şuna kim ben ḳamu derde düşene dermānum
Gerçi Bīçāre **didiler** baña bu ‘ālemde
Velī bir ‘āleme vardum ki aña sulṭānum

79

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün
Fenādan giçürüb bezm-i beḳāya
İrişdüre bizi ol Ḥayy u Ḳayyūm
Kemāl-i fazlıla zevḳ-i liḳāya
İrişdüre bizi ol Ḥayy u Ḳayyūm
Ḥayāt eyle liḳādan mürde cāna
İçem vaşlı şerābın ḳana ḳana
Velilerle bile emn ü emāna
İrişdüre bizi ol Ḥayy u Ḳayyūm
Derūnumdan çıḳa āşār-ı kevneyn
Maḳāmum ola sırr-ı *ḳābe ḳavseyn*
Ev ednāya nazar ḳılmaḡa ‘ayneyn
İrişdüre bizi ol Ḥayy u Ḳayyūm
Tekmīl ola cem‘ ile farḳda ‘irfān
Kemālüne irişe nūr-ı imān
Bir ola bugün cān ile cānān
İrişdüre bizi ol Ḥayy u Ḳayyūm
İrüb Bīçāreye iḥsān-ı Mevlā
Fenā ender fenādan ide iḥyā
Beḳā içre beḳāda bulmaḡa cā
İrişdüre bizi ol Ḥayy u Ḳayyūm

80

8'li hece

Açıldı çün ma' nā güli
Yā Rab nice şükridelüm
Zevk eyledi cān bülbüli
Yā Rab nice şükridelüm

Geldi me' arifden eşer
Tuydum sulūkı ser-te-ser
Virdüñ haqıkatden haber
Yā Rab nice şükridelüm

Keşf eyledün baña uşul
Oldı saña rāh-ı vuşul
Luţfuñ iḥaṭ itmez ' uķul
Yā Rab nice şükridelüm

Senden gelür cümle kemāl
Budur haqıkat ḥasb-i ḥāl
Şükr itmeğe yoķdur mecāl
Yā Rab nice şükridelüm

Ey Kādir u Ḥayy u Vedūd
Bıçāreye virdüñ vücūd
İtdi **zuhūr**²¹³ envār-ı cūd
Yā Rab nice şükridelüm

81

Müstef' ilün Müstef' ilün

Ḥalk itdi ol Ḥudā **bizi**
Elḥamdü li 'llāhi 'l Kerīm
İtdi Ḥabībin reh-nümā
Elḥamdü li 'llāhi 'l Kerīm

²¹³ V'de "zuhur" metinde "yine"

Buldum rızāsı yolların
Gördüm haqıqat illerin
Qoqdum vişālî güllerin
Elḥamdü li ʾİllāhi ʾl Kerīm

Olub baña dāim şefiḳ
Tevfiḳüni itdi refiḳ
İrdi kemālüne tarıḳ
Elḥamdü li ʾİllāhi ʾl Kerīm

Cümle anuñ iḥsānidur
Hem luṭf-ı bî-pāyānidur
‘Afvı ile ğufrānidur
Elḥamdü li ʾİllāhi ʾl Kerīm

Ol luṭf-ı çok Qādir Hudā
Biçāreye itdi ‘aṭā
Biñ biñ şükür biñ biñ şenā
Elḥamdü li ʾİllāhi ʾl Kerīm

82

14’lü hece

Gehî firāḳuñiyle giryānuñum Sulṭānum
Gehî cemāle qarşu ḥayrānuñum Sulṭānum

Gehî derde düşerüm Eyyüb gibi dem-â-dem
Gehî erbāb-ı derde dermānuñum Sulṭānum

Nazar **eyle** ḳuluña bülbül olam gülüñe
Biñ cān ile yolına ḳurbānuñum Sulṭānum

Deryā-yı haqıqatden bir ḳaṭreyüm alana
‘Aşḳın ile cüş itmiş ‘ummānuñum Sulṭānum

Biçāreyem dayanmış derdün ile göyünmüş
Mā-sivādan şoyınmış ‘üryānuñum Sulṭānum

83

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

Cemâlün nûrını cânımda tâbân eyle Sulţānum

Vişālün sırrını sırrımda pinhān eyle Sulţānum

Vücūdum kaçresin deryā-yı vaḥdet içre maḥv eyle

Ledünni 'ilmını baña da iḥsān eyle Sulţānum

Tecellî kıl şu mir'ata ki sensin görinen anda

Seni bulmaqlıḡuñ yolını āsān eyle Sulţānum

Ḥalāş eyle beni **telvīn-i**²¹⁴ nefşümden kerem eyle

Temekkün 'ālemünde sırr-ı sulţān eyle Sulţānum

Senüñ ḥüsnüñ kitābuñda oқunan ey 'aşq olsun

Ḳuluñ Biçāreyi ol 'aşqa bürhān eyle Sulţānum

Nun

84

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Ehl-i 'aşkuñ ḥālını añlañ gelüñ mestāneden

Māsivāyı terk iden ḥālün görüñ pervāneden

Lī- ma'allāh sırrını izhār iderdi dil velī

Ġayret-i Ḥaḳ setr ider gizler anı biḡāneden

Ādeme Ḥaḳdan dem irüb irdi demden demdeme

Dem bu demdür na' rası itdi zuhūr her dāneden

Zāhid ḡam-ı sivā koydı seni ḥalvetlere

'Ālem-i itlāqa çık ḳurtulagör ḡamḥāneden

İrdi nūr-ı Ḥaḳ ile Biçāre sırr-ı vaḥdete

Şol 'ināyet sebḳ idenler doḡmadan tā aneden

²¹⁴ V'de var

85

Meḫā' ilün Meḫā' ilün Fe' ulün

Ḥaḫīkat üzere ' aşkıını efendi
Müyesser kııl kerem senden Kerīmsin
Kemāl-i faẓluñ ile bu ʃarīḫi
Müyesser kııl kerem senden Kerīmsin

Derūnumdan ʃıḫub gide dü ' alem
Senüñ aşkıñıla mest olam dem-ā-dem
Vişālüñ zevḫini ben daḫi dadem
Müyesser kııl kerem senden Kerīmsin

Günāhum gerḫi ʃoḫ estaḫfiru ' llāh
Didük *lā taḫneḫū mir raḫmeti ' llāh*
Senüñ ' afvuñ umarum senden Allāh
Müyesser kııl kerem senden Kerīmsin

Ḥabībüñ ' aşkıına oldur penāhum
Baḫıḫla her ne var ise günāhum
Cemālüñi baña göster İlāhum
Müyesser kııl kerem senden Kerīmsin

İdüb Bīḫāre ḫuluña ' ināyet
Firāḫuñdan anı sen şaḫla yā Rab
Resülüñden ana ire şefa' at
Müyesser kııl kerem senden Kerīmsin

Ġarīb Bīḫāre faẓluñ ile yā Rab
Vişālüñle yıḫık göñlini **sen**²¹⁵ yab
Ki yoḫdur ana bundan ḫayı maḫlab
Müyesser kııl kerem senden Kerīmsin

²¹⁵ V'de var

Tekrar mim oldu

86

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Nice bir maḫṣūd idersin sen hevāyı ey begüm

Nice bir ma' būd idersin sen sivāyı ey begüm

Fıkr u zıkr-i dīni dünyāya degüşmek yol mıdur

Zıkre başla kim unıtduñ sen Hüdāyı ey begüm

Gel ḫayruñ tüm merci' in yoḫla neye rāci' dūr ol

Gice gündiz Hū de terk it sen hevāyı ey begüm

Dār-ı fenā yolına eyle sulūk ḫālib iseñ

Buldılar yoḫlıḫ içinde çün beḫāyı ey begüm

Gel suāl eyle devā-yı derdi sen Bīçāreden

Yine derdi buldılar derde devāyı ey begüm

87

8'li hece

Senüñ cemālün görmege

İḫsānuñ umarum senden

‘İd-i viṣāle irmege

İḫsānuñ umarum senden

Keremine ḫullaruñ ey Hāḫ

Muḫtāc oldığı muḫaḫḫaḫ

Sensün çü Ḳādir-i Muḫlāḫ

İḫsānuñ umarum senden

Ey Ḳādir u Kerīm Ğanī

Red itmegil ben faḫīri

Geldüm ḫapuña yalvarı

İḫsānuñ umarum senden

Senüñ Resülün duyırdı
İhsân vaqtidür buyırdı
Çünki Mevlâmuz kayırdı
İhsânuñ umarum senden

Bîçâre kuluñ ağlatma
Derdin ellere añlatma
Vir murâdın söyletme
İhsânuñ umarum senden

88

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

Gerçi ister kullaruñ envâr-ı zâta irmege
Senden imdâd olmayınca 'abd-i 'âciz neylesün
Cümle müştâkuz yâ Rab senüñ cemâlün görmege
Senden imdâd olmayınca 'abd-i 'âciz neylesün

Cümle eşyâyı ihâta eylemişdür kudretün
Taht-ı teşhîründe kılmışdur cihânı 'izzetün
Yâ İlâhî sen müyesser eyle bize vuşlatuñ
Senden imdâd olmayınca 'abd-i 'âciz neylesün

Ey kemâl-i kudret issi Pâdişâh-ı zü'l 'atâ
Nefse kalursa anuñ dâim işi cürm ü haţâ
Saña ma' lümdür bizüm ahvâlümüz yâ Rabbenâ
Senden imdâd olmayınca 'abd-i 'âciz neylesün

Gelmeseydi bize senden dâimâ fażl u kerem
Çande bulırduğ vücûdı cümle olurduğ 'adem
Nice mümkindür yoluñda gide sâlik bir çadem
Senden imdâd olmayınca 'abd-i 'âciz neylesün

'Abd-i Bîçâre senüñ yoluñda çekdi çok emek
Bezm-i firkatde ğidâsı dâim oldı ğam yimek
Aña lâyıkdur hemân dâim meded Allâh dimek
Senden imdâd olmayınca 'abd-i 'âciz neylesün

89

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

‘ İbāduña murādı itdün ihsān

Saña biñ biñ şükür ey Rabb-i Raḥmān

Bağılsa luṭfuña yok ḥadd u pāyān

Saña çok çok şükür ey Rabb-i Raḥmān mi‘ m

Bizi ḥalq eyledün ketm-i ‘ ademden

Daḥi ḥıfz eyledün şirk u şanemden

‘ İbāretdür vücūdumuz keremden

Saña çok çok şükür ey Rabb-i Raḥmān

Şaçıldı yirlere bārān-ı raḥmet

Žuhūr itdi yine envā‘ -ı ni‘ met

Müyesser eyledün imān u şıḥḥat

Saña çok çok şükür ey Rabb-i Raḥmān

Ḳuşūra baḳmayub ḡufrān idersin

Bizüm derdümüze dermān idersin

Dem-ā-dem luṭf ile ihsān idersin

Saña çok çok şükür ey Rabb-i Raḥmān

Egerçi ni‘ metün yā Rab şayılmaz

Senün ihsānuña ammā doyılmaz

Ḳuluñ Bīçāre **mestüñdür**²¹⁶ ayılmaz

Saña çok çok şükür ey Rabb-i Raḥmān

90

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

‘ İbāduña murādı itdün ‘ aṭā

Saña biñ biñ şükür ey Rabb-i Raḥmān

Senünle mürde diller oldı iḥyā

Saña biñ biñ şükür ey Rabb-i Raḥmān

²¹⁶ Metinde “miskindir” V’de “mestindir”

Şaçıldı üstümüze āb-ı rahmet
Görüñdi bize envā' iyle ni' met
Umaruz fazluñiyle zevk-i vuşlat
Saña biñ biñ şükür ey Rabb-i Raḥmān

Ẓa' īf Bīçāreye itseñ tecellī
Bulur anuñ ile kat kat tesellī
Efendüm eyledüñ iḥsān küllī
Saña biñ biñ şükür ey Rabb-i Raḥmān

91

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Ey gönül kesme ümīdi ol ulu dergāhdan
Şāyed irişe 'ināyet nāgehān Allāhdan

Rāh-ı Hāḳda tur nefesde olduḡuña ğam yime
Bu 'aceb mi irse iḥsān bendesine şāhdan

Dosta lāyık bir işüñ yok ise ger ihlāş **ile**
Ḥālī itme vaqtüñi dāim derūñi āhdan

'Azl idegör rūḡuñı mülk-i vücūddan muṭlaḳa
İrmedi maḳşūda ol kim giçemedi cāhdan

İkilükden giçemez Bīçāre 'Abdu 'llāh meger
İrişe aña tecellī nūr-ı zātu 'llāhdan

92

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Şaḳın ey müznib recāñı kesme fazlu 'llāhdan
Çoḳ degüldür nice yüz biñ maḡfired Allāhdan

Ḳoma tevḡīdūñi elden sa' y idegör dāimā
Çünkü vāşıl olmadın **sen** çıkma bārī rāhdan

Ġayre bakma dāima ḳalbüñi eyle taḡliye
Ḳıl ḡazer Cebbār u Ḳahhārum diyen ol şāhdan

Vecd u faḳdden emn u ye'se düşme ey 'arif şaḳın
Pendüñi al 'âḳıl iseñ iş bu mihr u mâhdan

Bez̄m- i firḳâtd e ḳalır Bîçâre 'Abdu'llâh meger
İrişe añâ 'inâyet nisbet-i Allâhdan

93

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

Eyâ firḳât ile derde düşenler
Olur tevḥîd ile her derde dermân
Dem-â-dem âh ile baḡrı pişenler
Olur tevḥîd ile her derde dermân

Urursuñ cümle derdüñe devâyı
Yüri tevḥîde şarf eyle ḳuvâyı
Bulursın şıḥḥat u zevḳ u şafâyı
Olur tevḥîd ile her derde dermân

Ḥalâş eyler seni nâr-ı saḳardan
Sivâ-yı ḳaldurur daḡı nazardan
Şefâ'atler gelür ḡayru'l-beşerden
Olur tevḥîd ile her derde dermân

Budur 'âşıḳlaruñ dârü's-şifası
Başîret gözinüñ hem tütüyâsı
Begüm yitmez mi kişiye Ḥudâsı
Olur tevḥîd ile her derde dermân

Gice gündiz bu tevḥîdi süregör
Çalış maḥlûba Bîçâre iregör
Cemâl-i Ḥaḳḳı sa'y eyle göregör
Olur tevḥîd ile her derde dermân

94

*11'li hece*²¹⁷

Ey gönül sen sivâda neylersün
Ötesi yok hevâda neylersün

Gel gidelüm senüñle dost iline
Bu 'âlem-i cüdâda neylersün

Şâhına bakma cihânuñ yürü sen
Olur olmaz gedâda neylersün

'Âlim iseñ de şavâba çalış
Câhilâne haţâda neylersün

Düşdin Bîçâre hevâsına yârüñ
Pencgâh u nevâda neylersün

95

11'li hece

Sen bu zevk u şafâda neylersün
İRmez iseñ murâda neylersün

Lâzum olan ötesidür ötesi
Ey birâder burada neylersün

Saña senden yaqîn durur Mevlâ
Sen senüñle sivâda neylersün

Derdini derdüñe 'ilâc idegör
Yürü derd u belâda neylersün

Bîçâre var hüviyyeti bulagör
Terk-i hüm it hümâda neylersün

²¹⁷ Bazı mısralar 10 heceli.

96

Müsteḫ ilün Müsteḫ ilün

Bulmazsa yârdan iltifât

Bîçâre ‘âşık neylesün

Olmazsa câna keşf-i zât

Bîçâre ‘âşık neylesün

Ey bî-zemân u bî-mekân

Hergiz saña yoḫdur nişân

Ḥayretde ḫaldı ‘aḫl-ı cân

Bîçâre ‘âşık neylesün

Ey Ḳâdir u ‘Âlî-cenâb

Varlıḡumuz cümle ḫicâb

Olmazsa senden fetḫ-i bâb

Bî-çâre ‘âşık neylesün

Ey Pâdişâh-ı zü’l celâl

Sensüz seni bulmaḫ muḫâl

‘Âşıkda şabra yoḫ mecâl

Bî-çâre ‘âşık neylesün

Bîçâreye eyle ‘aḫâ

Ol derd-mend bulsun şifâ

Ḥâlini ‘arz eyler saña

Bî-çâre ‘âşık neylesün

97

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

Derde sa‘y itdi çâre bulamadı

Neylesün bî-çâre ‘âşık neylesün

Gülmedi hergiz cihânda gülmedi

Neylesün bî-çâre ‘âşık neylesün

Şerh olunmaz dil ile derdi anuñ
Kağı birin söylesün dil yâresin
Sen kayırmazsañ işin bî-çârenüñ
Neylesün bî-çâre ‘ aşık neylesün

Bir avuç hâk nice bulsun Hâlîkî
Bu derddür derde düşiren ‘ aşıkî
Eyle sen yâ Rabbi saña lâyıķı
Neylesün bî-çâre ‘ aşık neylesün

Gerçi ‘ aşkuñ ile yandı bu vücûd
Lîk vaşla lâyıķ itmezsen çî-sûd
Yâ Kerîm u yâ Raḥîm yâ Vedûd
Neylesün bî-çâre ‘ aşık neylesün

Dermend Bîçârede yoḡdur qarâr
Anuñ içün âh ider leyl u nehâr
Ger ‘ aṭâ kılmazsa vaşlın aña yâr
Neylesün bî-çâre ‘ aşık neylesün

98

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Ġurbete düşmez mi bir yâr isteyen
Yâri terk itmez mi²¹⁸ dildâr isteyen

Zâhidâ ‘ aşka ḡul ol²¹⁹ âḡıl isen
Ḳul olur şıdḡıyle ḡünkâr isteyen

Gizlü ṭut sırruñda sırr-ı vuşlatı
Setr ider sırrını Settâr isteyen

Eylemez aḡyâre hergiz iltifât
Yâr ile gizlü bâzâr isteyen

Bülbül olsun cânıyle ‘ aşḡ bâḡına
Lâ-mekân seyrinde ḡülzâr isteyen

²¹⁸ V’de var

²¹⁹ V’de var.

Bâl u perden geçdi maḥv itdi özin
Yandı pervâne **oldı** envâr isteyen²²⁰

Ġayre baḳan gözini terk eyledi
Dîdeden geçmez mi dîdâr isteyen

Zârını gûş eylesün Biçârenüñ
Anı fehm eylesün esrâr isteyen

99

Mefâ' ilün Mefâ' ilün

Meded it yâ Resûlu 'llâh
Ḥaber vir bize Allâhdan
Çü sensün cümleye dergâh
Ḥaber vir bize Allâhdan

Hüviyyet ilinüñ şâhı
Ḥaḳîkat mihrinüñ mâhı
Bize bildür gel Allâhı
Ḥaber vir bize Allâhdan

Sivâyı aradan ḳaldur
Efendümüz bize bildür
Ḥaḳîkat baḥrine daldur
Ḥaber vir bize Allâhdan

Ġarib Biçâreyi şâhâ
Kerem ḳıl eylegil ihyâ
Bilünsün maḥlab-ı 'alâ
Ḥaber vir bize Allâhdan

Vav

100

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Fe' ülün

Öter bir bülbülem gülzâre ḳarşu
Yanar pervaneyem dildâre ḳarşu

²²⁰ Vezne uymuyor

‘ Aceb mestāneyem kendümi bilmem

Senüñ hayrānuñum dīdāre karşı

Sivānuñ zerreveş yokdur vücūdı

Anı vāz‘ eyleseñ envāre karşı

Egerçi çokdurur hadden günāhum

Velī ben düşmüşem Settāre karşı

Götür Bīçāreyi vaḥdet iline

Anı ağlatmağıl ağıyāre karşı

101

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün

Eser bād-ı şabā ezhāre karşı

Öter bülbülleri gülzāre karşı

Çamu eşyā senüñ vaşfuñ kitābın

Oğur dāim *ulu ‘l-cbşār* e karşı

Ene ‘l Haḫ sırrına ṭālib olanlar

Varur Manşūr gibi ol dāre karşı

Firākuñla benüm vīrāne göñlüm

Revā mı yıķıla mi‘ māre karşı

Ġarīb Bīçārenüñ virgil murādın

Anı söyletmegil ağıyāre karşı

102

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün

Süregör virdüñi dīdāre karşı

Açagör derdüñi tīmāre karşı

Velāyet sırrına irmek dilersen

Şaķın bāb açmadan inkāra karşı

Ma‘ ānī bāğçesinden ṭātlu sözler

Gelür ‘āriflere güftāre karşı

Hidâyet it Hüdâyînin yolına
Hüdâyâ nuşret it serdâre karşı
Düşer kâlbe gehî nâr-ı firâkı
Anınçün âh ider Bîçâre karşı

103

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün

Yüri sa'y idegör ezkâre karşı
Açılsın yollaruñ dildâre karşı

Virür câna şafâ yâ Rab hevâsı
Eser bād-ı şabâ eşhâre karşı

Sivānuñ maḥv olur cümle vücûdı
Kaçan kim durursa Kaḥhâre karşı

Vişâlün derdine 'ayn-ı devâdur
Senün bîmāruñum tîmâre karşı

Yumarsañ gözünü Bîçâre senden
Açarlar sırruñı esrâre karşı

He

104

11'li hece

Raḥmetünle çünkü insân eyledün
Vişâlünden bizi maḥrûm eyleme
Ehl-i İslâm ehl-i imân eyledün
Cemâlünden bizi maḥrûm eyleme

Quluñ cürmi yanuñda gerçi çoqdur
Saña dönmeğe hergiz yüzi yoqdur
Velî iḥsānuña nihâyet yoqdur
Vişâlünden bizi maḥrûm eyleme

Giçmesün boynuma sivā kemendi
Ġarībūndür esürge derd-mendi
Dermān senden olur āhir Efendi
Cemālūnden bizi maḥrūm eyleme

Nice zemān senden ġayrıya aḳdum
Nice zemān adum dervīşe daḳdum
Yeter **boynum**²²¹ egüb ıraḳdan baḳdum
Vişālūnden bizi maḥrūm eyleme

‘ İbāda dāim işūñ fazl u ikrām
Sañadur ilticāmuz yā Zü’l-ikrām
N’ola ger eyleyüb iḥsānuñ itmām
Cemālūnden bizi maḥrūm eyleme

Nefsüm beni yābān yirlere atdı
Göñül nice zemān firḳatūñ çekdi
Geldi ḥasret nihāyetine yetdi
Vişālūnden bizi maḥrūm eyleme

Nice bir māni‘ ola fānī vüçüd
İdelüm ‘ālem-i lāhūta şu‘ūd
Müyesser eyleyüb ḥaḳḳānī şuhūd
Cemālūnden bizi maḥrūm eyleme

‘ Aşḳuñdan yanmış ġarībūñ ḥaḳḳıçün
Şevḳ eyledigün ṭabībūñ ḥaḳḳıçün
Ümmet etdigün Ḥabībūñ ḥaḳḳıçün
Vişālūnden bizi maḥrūm eyleme

‘ Abdullāh ḳapuñda Bīçāre ḳaldur
Düşdigi yirlerde elin al ḳaldur
Efendi raḥmetin ġufrānuñ boldur
Cemālūnden bizi maḥrūm eyleme

²²¹ Metinde “boyunub” V’de boynum

105

Meʿûlû Meʿâʿilûn

Dil vuşlatuñı ister

Luţf it beni ağlatma

İhsānuña kıl mazhar

Luţf it beni ağlatma

‘Aşkın yinemez ‘âşık

Yoluñda durur şadıķ

Budur tapuña lâyıķ

Luţf it beni ağlatma

Zevķ ideli bÿy-ı gül

Oldum yoluña bÿlbÿl

İhsān u kerem kılgıl

Luţf it beni ağlatma

Göñle düşeli buhrān

Oldum kıamudan ‘ÿryān

Cānum yolına kıurbān

Luţf it beni ağlatma

Nāz ile beni alduñ

Bağrumı dönüb deldüñ

Bîçāreligüm bildüñ

Luţf it beni ağlatma

106

Meʿûlû Meʿâʿilû Meʿâʿilû Feʿûlûn

Ey kıullarını yok iken icād iden Allāh

Hem anları ihsānına mu‘tād iden Allāh

‘Āşileri kıamudan āzād iden Allāh

Şadıķlarını yolına irşād iden Allāh

Bî-çāresini ru’yetiyle şād iden Allāh

‘Add olmağa q̄abil mi anuñ ihs̄anı hergiz
Maẓhardur anuñ q̄ulları in‘âmına düpdüz
El virdi ayaq virdi **kulaq virdi** daħi göz
Şadıqlarını yolına irşad iden Allāh
Bîçâresini ru‘yetiyle şad iden Allāh²²²

107

Meḫā‘ilün Meḫā‘ilün Fe‘ülün

Kerem it bu mübârek aylaruñda
‘Înâyet it meded ey Kâdir Allāh
Esirge bizi rahmet günlerinde
‘Înâyet it meded ey Kâdir Allāh

Çıkargıl q̄albümüzden mâ-sivâyı
Senüñ ‘aşkuñ saña çeksün q̄uvâyı
Sürelüm dâimâ zevq u safâyı
‘Înâyet it meded ey Kâdir Allāh

Recâmuz mâ-sivâdan cümle sildük
Dirilüb yüz süri q̄apuña geldük
Murâdlar sende biter çünki bildük
‘Înâyet it meded ey Kâdir Allāh

Senüñ vişâlüñdür senden recâmuz
İrişdür maḫlaba giçsün du‘âmuz
Beqâ içre beqâ bulsun fenâmuz
‘Înâyet it meded ey Kâdir Allāh

Umaruz luḫfuñı senden Ḥudâyâ
Dükenmez rahmetüñ virmekle ḫâşâ
Kerem idüb eyâ luḫf issi Mevlâ
‘Înâyet it meded ey Kâdir Allāh

²²² Bu şiirde mahlas zikredilmemiştir. Bu şiirin mahlasının bulunduğu son bend Velibeyoğlu'nun çalışmasında mevcuttur:

İhsân ve kerem bâbını kullarına açtı
Rahmet suyunu lutfila yüzlerine saçtı
Bîçâre anın nuru ile zulmeti geçti
Sadıklarını yoluna irşad eden Allah
Bîçâresini ru‘yetiyle sad eden Allah

Gurūh-ı evliyānuñ hürmetiyçün
Cemī' -i enbiyānuñ hürmetiyçün
Ḥabībūñ Muştafānuñ hürmetiyçün
‘ İñāyet it meded ey Kādir Allāh

Yiter Bîçāre oldı zār (u) giryān
Murāduñ vir ola derdine dermān
Vişālūñle anı kııl şād (u) ḥandān
‘ İñāyet it meded ey Kādir Allāh

108

Müsteḥ ilātün Müsteḥ ilātün

Senden recāmuz Sulṭānum Allāh
‘ Afv it ḥaṭāmuz Ğufrānum Allāh
Derdlüyüz geldük dermānum Allāh
Raḥm eyle bize Raḥmānum Allāh

Gerçi yanuñda cürmümüz çoқdur
Lîk ğufrānuñ daḥi artuқdur
Bāb-ı iḥsānuñ dāim açıқdur
Raḥm eyle bize Raḥmānum Allāh

Ğaflete ṭalduқ eksiklü olduқ
Ḳapuña geldük raḥmetüñ umduқ
Ey Kerem-Kānī luṭfuña ḳalduқ
‘ Afv it ḥaṭāmuz Ğufrānum Allāh

Budur Kerimā dergāha lāyıқ
Ola ‘ uşātuñ ‘ uşşāқа lāḥıқ
Raḥmetüñ oldı ‘ isyāna sāiқ
Raḥm eyle bize Raḥmānum Allāh

İrmedi yāre oldı āvāre
Düşdi Bîçāre āh ile zāre
Fażluñla eyle derdine çāre
‘ Afv it ḥaṭāmuz Ğufrānum Allāh

109

Meʿ ūlū Mefāʿ ilūn

Ey rahmeti çok Raḥmān

İḥsān u kerem eyle

İt zembümüzi ğufrān

İḥsān u kerem eyle

Ġafletlerümüz kaldur

Eksiklerümüz bildür

ʿ Afv idübeni güldür

İḥsān u kerem eyle

Bir luṭf idici Ḥaḳsın

Ḳullaruña eşfāḳsın

Hem Kādir-i Muṭlāḳsın

İḥsān u kerem eyle

Luṭf eyle açub yollar

Zikrüne düşüb diller

Ḳahre doyamaz ḳullar

İḥsān u kerem eyle

Bîçāre ḳuldur ey yār

Luṭf eyleyüben her bār

Göstergil aña dīdār

İḥsān u kerem eyle

110

Mefāʿ ilūn Mefāʿ ilūn Feʿ ūlūn

Eyā Raḥmān (u) yā Settāre ʾl-ʿ uyüb

Cemīʿ -i zembüme estagfiru ʾllāh

Kerīm-i zü ʾl-ʿ aṭā Ġaffāru ʾz-zünüb

Cemīʿ -i zembüme estagfiru ʾllāh

Ḥuzûruñda kuşûrum ḥadden artuḡ
Velî luṭf u kerem ki ḥadden artuḡ
Ḳoyub ḡande dura Bîçâre artuḡ
Cemî' -i zenbüme estaḡfiru 'llâh

Ḥudâyâ kân-i raḡmetsin Raḡîmsin
Günâhlar 'afv idici bir Kerîmsin
Suçum inkâr olunmaz sen 'Alîmsin
Cemî' -i zenbüme estaḡfiru 'llâh

Elüme cürmi 'işyânumı aldum
Kerîmâ aḡlayub ḡapuña geldüm
Ġarîb bî-çâreyem luṭfuña ḡaldum
Cemî' -i zenbüme estaḡfiru 'llâh

Ġarîb Bîçâredür redd itme Ḥaḡḡâ
Firâḡuñ âteşine atma Ḥaḡḡâ
Anuñ itdigüni sen itme Ḥaḡḡâ
Cemî' -i zenbüme estaḡfiru 'llâh

111

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Fe' ulün

Yine irdi mübârek aya ḡullar
Şükür yâ Rabbi saña yine yine
Senüñ zikrüñle ma' mür oldı diller
Şükür yâ Rabbi saña yine yine

Eger senden 'inâyet olmayaydı
'İbâdet idicek ḡâl ḡalmayaydı
'İbâduñ şükürüne yol bulmayaydı
Şükür yâ Rabbi saña yine yine

Şa' âdet ḡapusını bize açduñ
Çoḡ 'aşîler suçından yine geçdüñ
Tükenmez raḡmetüñ ḡullara saçduñ
Şükür yâ Rabbi saña yine yine

Bu ayda geliser bize selāmuñ
Beyān itdi anı senüñ kelāmuñ
Ne devletdür şıyām ile kıyāmuñ
Şükür yā Rabbi saña yine yine

Kitābet eylese cinn ile insān
Bulınmaz luḫfuñı iḫşāya imkān
Ġarib Bîçāreye itdün çok iḫsān
Şükür yā Rabbi saña yine yine

112

Mefā'ılün Mefā'ılün Fe'ülün

Kerimā bir faḫirem derdmendem
Esirge raḫmet u ğufrān ayında
Yiter nār-ı firāḫuñiyle yandım
Esirge luḫf ile iḫsān ayında

Hidāyet rehberin gönder kerem kı1
Yönüm dāim saña döndür kerem kı1
Şerāb-ı vaşluña kandur kerem kı1
Esirge luḫf ile iḫsān ayında

Ḫicābı ref' idüb keşf-i cemāl it
Neḫāişden giçür ehl-i kemāl it
Dem-ā-dem vaḫtümi bezm-i vişāl it
Esirge luḫf ile iḫsān ayında

Kemāl-i ḫudret (u) ḫuvvet senüñdür
'İbāda fazl ile raḫmet senüñdür
Ġarib Bîçāreye raḫmet senüñdür
Esirge luḫf ile iḫsān ayında

113

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Bulmağ isterseñ hayāt-ı cāvidān

Yan yağıl pervāne ol Hağ yolına²²³

Virmesün derseñ keder kevn u mekān

Yan yağıl pervāne ol Hağ yolına

Sañ darlıkdur olan ħaml-i şākīl

Terk it anı itme kendüñi zelīl

Zāhir olsun dir iseñ sırr-ı Ħalīl

Yan yağıl pervāne ol Hağ yolına

Bu vücūda eyler iseñ ger ğurūr

Ķurb-i Hağdan olırsarın bil ki dūr

Ħullet-i Hağ ide bir gün nārı nūr

Yan yağıl pervāne ol Hağ yolına

Nūr-ı Hağla tolınıben²²⁴ taşagör

Hemçü deryā kaynayuben coşagör

Sa' y iduben nār-ı ' aşğa düşegör

Yan yağıl pervāne ol Hağ yolına

Göz açub bağma cihānuñ bāğına

Şalma şeh-bāz-ı dili merz āğına

Giregör bir kāmīlūñ ocağına

Yan yağıl pervāne ol Hağ yolına

Evliyālar imtiħān ider eri

Sādık iseñ Hağ yolına vir seri

Pendüñi pervānededen alğıl yüri

Yan yağıl pervāne ol Hağ yolına

Pūte-i ' aşğda idegör nefsi ħal

Ķālūñe bağma olagör ehl-i ħāl

Derdüñi Bīçāreden eyle suāl

Yan yağıl pervāne ol Hağ yolına

²²³ V'de matla beyit bu, metinde bu beyit dördüncü beyit lakin matla beyit olması daha doğru.

²²⁴ V'de var.

114

Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

Nefs elünden bizi ḥalāş eyle
Kerem eyle meded Kerīm Allah
Dāḥil-i zümre-i ḥavaş eyle
Kerem eyle meded Kerīm Allah

Rehzen oldı bize yoluñda sivā
Ḥidmetüñde mu' aṭṭal oldı kuvā
Keremüñden bu derde eyle devā
Kerem eyle meded Kerīm Allah

‘ Asker olsun şerī‘ atüñ nūrı
Rehber olsun ṭarīkatüñ nūrı
Server ola ḥaḳīkatüñ nūrı
Kerem eyle meded Kerīm Allah

Olmayalum rāh-ı Ḥaḳda ebter²²⁵
Olalum nūr-ı hüdāña maḡhar
Çıl müyesser bize *ḥacc-ı ekber*
Kerem eyle meded Kerīm Allah

Eyle Bīçāreye luṭf u iḥsān
Ola dāim anuñ işi āsān
Nār-ı ġamla ciger oldı büryān
Kerem eyle meded Kerīm Allah

115

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ülün

Ḥabībüñ ḥürmetiyçün yā İlähī
İrişdür ḳullaruñı nūr-ı zāte
Bilüb añlayanlar anı kemālī
İrişdür ḳullaruñı nūr-ı zāte

²²⁵ Kalıp feilatün feilatün feilün oluyor

Çü virdüñ anlara işbu hayâti
Müyesser eyle luţf ile necâti
Giçür fazluñla ef'âl (u) şıfâtı
İrişdür kıllaruñı nür-ı zâte

Gele serre şafâ sırr-ı Eħadden
Ola derde devâ nür-ı Şamedden
Bizi maħrûm kıoma zevkı-i Ebedden
İrişdür kıllaruñı nür-ı zâte

Ĥabîbüñ Muştafâ da'vet anuñdur
Umar ümmet bunı mevsim bunuñdur
Efendi luţf ile işsân senüñdür
İrişdür kıllaruñı nür-ı zâte

İrüb Bîçâreye senden hidâyet
Bula cem' ile farka istikâmet
Ĥaķıķatde budur çünki sa'âdet
İrişdür kıllaruñı nür-ı zâte

116

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Giçenler kıl ile kıalden irenler aşı-ı deryâye
Giçer elfâz (u) ekvândan irer mefhûm u ma'nâya

Sivâlardan olub şâhir Ĥaķıķatle olur şâhir
Ĥaķa Ĥaķkıyle olur nâzır varur maşlûb-ı a'lâya

Giçüb tecrid u tefridi bulur esrâr-ı tevĥîdi
İrer taĥķıķa taşdıķı kıomaz işini **ferdâya**²²⁶

Görinib *küllü şey hâlik* yetürür cümleye sâlik
Olur bir devlete mâlik ki yokdur hîç ana ĝâye

Gel ey Bîçâre bu ĥâlden umarsan ĥaşsa-i bâlden
Bıraķ âyineyi elden tenezzül itme eşyâye

²²⁶ Metinde “feryâda”

117

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

Baĥanlar dide-i cāniyle dāim nūr-ı Mevlāya
Bıraĥurlar gönülden baĥmaĥı ednā vü a' lāya

Kemālī cānibi vardur ki her bir zerrenüñ Őeksiz
Görür ehl-i fenā ol zerrede envār-ı bī-gāye

Ĥaĥıĥat sırrına mālīk olan ehl-i sa' ādetler
Mecāz-ı mevce baĥmayub irişdi aşl-ı deryāye

Teraĥķı vü tenezzül sözlerin terk eyle ey ťālib
Fenā ehline hiĥ yoĥdur arada menzil u pāye

Őaĥın bī-ĥāreliĥi ĥoma elden sen de Bīĥāre
Ki yoĥdur saña bundan özge hergiz rıbĥ u sermāye

118

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Fe' ulün

Vücüdum mülkinüñ sultānı Allāh
Benüm her derdümüñ dermānı Allāh

Esirgersüñ ĥuluñ ĥurbet ilinde
Ĥamu ' ālemlerüñ Raĥmānı Allāh

Seni tesbīĥ iderler cümle ĥullar
Cemī' -i dillerüñ Subĥānı Allāh

Ĥarār itmez viŐālünüñsüz bu cānum
Ne var ey cānumuñ cānānı Allāh

Senüñ ' aŐĥuñ beni kesdi sivādan
Ĥarīb Bīĥārenüñ imānı Allāh

119

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Fe' ulün

Cemī' -i ' ālemüñ sultānı Allāh
' Aĥā vü fazl u cüduñ kāmı Allāh

Esirge cürmini ‘afv it ‘ibāduñ
Za‘if kullarunuñ Raḥmānı Allāh

Şaḥā lāyık olanı bize işle
Kıyāmet gününüñ Deyyānı Allāh

Müyesser eyle cennet içre cennet
‘İnāyet ehlinüñ Mennānı Allāh

Hüviyyet nūruña vāşıl olunca
Kıulı Bıçārenüñ seyrānı Allāh

120

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün

Vücüdum şehrine Sulṭānum Allāh
Kıamu derdlerüme dermānum Allāh

Kıoma fırkat ilinde ben faķirüñ
Esirge raḥmet it Raḥmānum Allāh

Kıarār itmez vişālüñsüz bu cānum
Seni ister gönül Cānānum Allāh

Münezzehsin zemān ile mekāndan
Nice bulam seni Subḥānum Allāh

Vücūdudur olan Bıçāreye sed
Añı ‘afv eylegil Ğufrānum Allāh

121

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün

Eyā iḥsān idici Ḥaķ Te‘ālā
Ḥaķıķat yolını sen āsān eyle
Kıuluñum bir Kerımsin Pādişāhā
Ḥaķıķat yolını sen āsān eyle

Açılsun sırru 's-sırta vahdet-i zāt
Anuñ nūruñda maḥv olsun maḳāmāt
Gerekmez manşıb u keşf u kerāmāt
Ḥaḳīḳat yolını sen āsān eyle

Şerī' atla idüb taşhīḥ-i zāhir
Tarīḳatla olayum pāk u ṭāhir
Me' ārifde olub üstād u māhir
Ḥaḳīḳat yolını sen āsān eyle

Yiter şaldum sivā zāgına yāri
Müyesser eyle baña keşf-i rāzı
Giçür luṭf idüben cisr-i mecāzı
Ḥaḳīḳat yolını sen āsān eyle

İrüb Bīçāreye senden ' ināyet
Bula maṭlūbı yolında hidāyet
Sivā ile aña gelmez ḳanā' at
Ḥaḳīḳat yolını sen āsān eyle

122

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

Ḥudādan sırr-ı tevḥīdi ṭıyan gelsün bu meydāne
Ḥaḳīḳat ehl-i ' uşşāḳa uyan gelsün bu meydāne

Gör imdi nūr-ı Ğaffārı daḫi ol sırr-ı Settārı
Cihānda şīşe-i ' ārı şıyan gelsün bu meydāne

Ḥarābāt ehli çün ḥalḳuñ sözine iltifāt itmez
Bu varlık zenbūñi dāim yuyan gelsün bu meydāne

Göre Bīçāreye n'oldı vücūdı nūr ile ṭoldı
Ḥaḳḳa Ḥaḳla irüb buldı diyen gelsün bu meydāne

123

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

İlāhī fazl u luṭfuñla bana sen fetḥ-i bāb eyle
İrişdür vahdet-i zāta şoñum ni' me'l-meāb eyle

Vücūdum nüṣḥasın yazduñ yed-i kudretle **çü yâ Rab**²²⁷

Senüñ zât u şifātuñdan ‘ibâret bir kitâb eyle

‘Ubūdiyyet maḳâmında kemâl-i zülîlî kııl ‘iṭâ

Ḥaḳîḳat taḥt-gâhında beni ‘âlî-cenâb eyle

Senüñ ‘âşîḳlaruñ alsun ziyâmı âf-i-tâbumdan

Hilâl-i ḳalbüñi yâ Rab olaruñ mâh-i-tâb eyle

Ḳabûl eyle ḳuluñ Bîçârenüñ hacâtuñı luṭf it

Kerîmâ maḥz-ı faẓluñla ḳapuñda kâm-yâb eyle

124

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

Lisânuñ zîkr-i Ḥaḳ ile döner bir âs-i-yâb eyle

Aḳıt seylâb-ı çeşmüñ sen dem-â-dem aña âb eyle

Teraḳḳî it maḳâm-ı sırra aldanma kerâmâta

Fenâ bul zerreni irken efendi âf-i-tâb eyle

Hevâyı terk idüb âteşpereslikden **dahi**²²⁸ el çek

Şu gibi her yaña aḳan özini bî-turâb eyle

Tecerrüd ‘âlemin elden ḳoma var şâh-ı ‘âlem ol

Rızâ vü şükri dünyâda muḥaşşal câne ḥâb eyle

Devâmı yoḳdur dehrüñ giçer fırşat ele girmez

Murâduñ bulmada cehd it gice gündiz şitâb eyle

Süvâr olub semend-i himmete ‘azm-i vaṭan eyle

Şerî‘ atle ṭarîḳat pâyesin aña riḳâb eyle

Ḳoyub başuñı meydâne irenler irdi Mevlâye

Eger sen daḫi er iseñ ölümü iḥtiyâr eyle

Ḥuzûr u râḥat isterseñ tevekkül eyle Mevlâyâ

Vera‘ la zühd u taḳvâyı derünuñdan seḫâb eyle

²²⁷ V’de var.

²²⁸ V’de var.

Ẓuhûrıdur hıcâb olan yine anuñ zuhûrına
Zuhûra irmek istersen zuhûrun i' tiyâd eyle
Vücûduñdur saña mâni' olan Bîçâre maqşûda
Murâda irmek istersen çalış anı ħarâb eyle

125

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

Neye mâlik olur o 'abd-i 'âciz
Senüñdür heb benüm Sulţānum Allāh
Olur ise eger maţlûba fâiz
Senüñdür heb benüm Sulţānum Allāh

Nesi vardur arada Zeyd u 'Ömerüñ
Ẓuhûr iden ħavâdiř cümle emrüñ
Çü sensün Ĥâlîkı ħayr ile şerrüñ
Senüñdür heb benüm Sulţānum Allāh

Қuluñ Bîçâreye olan keremler
Yazılmağa vefâ itmez қalemler
Saña biñ biñ şükür gitti elemler
Senüñdür heb benüm Sulţānum Allāh

126

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Ġayruñ hevâsın süregör iķşâr-ı zıkrü 'llāh ile
Vuşlat қapusın uragör her bār-ı zıkrü 'llāh ile

Қalbe anı eyle idām rûĥın bula 'irfān-ı tām
Serrüñ şafâ bulsun müdām esrār-ı zıkrü 'llāh ile

Serüñ eger bula şafâ қulluқdan olmağıl cüdâ
Eţvār-ı devr eyle dilâ pergār-ı zıkrü 'llāh ile

Şunlar ki buldı zıkre yol irdi murâda âĥir ol
Gel eyle imdi zıkrü yol tekrār-ı zıkrü 'llāh ile

Bîçâre idüb himmeti keşretden eyle rıhleti
Seyr it serây-ı vaḥdeti envâr-ı zıkrü 'llâh ile

127

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

Gel Ḥaḳḳa feryâd idelüm her bâr zıkrü 'llâh ile
Dil şehrin âbâd idelüm mi' mâr-ı zıkrü 'llâh ile

Ḳalbün ḳapusın uralum rûḥuñ şafâsın sürelüm
Ḥaḳḳuñ cemâlin görelüm envâr-ı zıkrü 'llâh ile

Derd ile güyâ olalum ' aşḳ ile deryâ olalum
Mezkûr-ı Mevlâ olalum ikşâr-ı zıkrü 'llâh ile

Bulmaḳ diler iseñ şafâ yüz tütalum Ḥaḳdan yana
Dostı añalum dâimâ tekrâr-ı zıkrü 'llâh ile

Zıkre idenler himmeti def' itdi cümle ' illeti
Bîçâre buldı şıḥḥati tîmâr-ı zıkrü 'llâh ile

128

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

Feth olısar bâb-ı vişâl ikşâr-ı zıkrü 'llâh ile
Ma' lüm olur sırr-ı meâl esrâr-ı zıkrü 'llâh ile

Ġamdan dili âzâd ider dost yolına irşâd ider
Cân bülbüli feryâd ider gülzâr-ı zıkrü 'llâh ile

Ḥaḳdan hüdâ gelse dile zıkrü alur dâim ele
Şıdḳıyle ' azm ider yola âsâr-ı zıkrü 'llâh ile

Varlıḳ konağından göçür vaḥdet şerâbından içür
Cümle sivâlardan giçür işâr-ı zıkrü 'llâh ile

Derdlülere dermân olur hem ḳaṭreler ' ummân olur
Bîçâre ḳul nihân olur izhâr-ı zıkrü 'llâh ile

129

8'li hece

Sen sivāda ne gezersin

Gel Allāha gel Allāha

Bu maḥlūkda ne sezersin

Gel Allāha gel Allāha

İsterseñ vuşlat-ı Raḥmān

Cānı terk it alsun cānān

Tevḥīdledür derde dermān

Gel Allāha gel Allāha

Vaḥdet zevı olur anda

Cānın fenā bula tende

Benlik neşter begüm sende

Gel Allāha gel Allāha

Bīçāre gel sen Ḥaa a

Tevḥīd ile benligi ya

 Arif iseñ Allāha ba

Gel Allāha gel Allāha

130

Fā ilātün Fā ilātün Fā ilün

Bilemedük ni metinüñ adrini

Yā İlāhī afv u ufrān it bize

Ḥaı üzre idemedük şükrini

Yā İlāhī afv u ufrān it bize

Bize sensün bunca iḥsānı iden

Yine sensün itdigün lufı bilen

Saḥa lāyık şükri eyle saḥa sen

Yā İlāhī afv u ufrān it bize

Sen Ğanîsin cümleden ey luṭfi çok
Heb Senüñdür fi'l-ḥaḳîḳa ğayrı yok
Ni' met-i vaşlına eyle bizi tok
Yâ İlâhî 'afv u ğufrân it bize

Bir âlây derdlilerüz geldük saña
Bir Kerîmsin her ne eylersen revâ
'Afv u ğufrânuñla kııl derde devâ
Yâ İlâhî 'afv u ğufrân it bize

Eyle Bîçāreye iḥsân-ı 'azîm
Hem Kerîmsin hem Raḥîmsin hem Ḥalîm
Ey 'Afîv ü ey Ğafûr u ey 'Alîm
Yâ İlâhî 'afv u ğufrân it bize

131

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

Ülfet edelden derûnum ol gül-i ḥandân ile
Hem-dem oldı gice gündiz bülbül-i nâlân ile

Bülbül-i cân mest u ḥayrân seyr ider bâğ-ı güli
Dâimâ olur müşerref şoḥbet-i cânân ile

Bu vücûdum kaçresin bîğâne şandın sen velî
Âşinâdur fi'l-ḥaḳîḳa baḥr-i bî-pâyân ile

Şöyle düşdüm derdüne²²⁹ yârüñ kemâlî şıdḳ ile
Farḳı yoḳdur hiç katumda derdünün dermân ile

Eyledün Bîçāreye derdi ile biñ biñ 'ilâc
Bile mi öğrendük ey dil ḥikmeti Loḳmân ile

132

Mef' ulü Mefâ' ilü Mefâ' ilü Fe' ulün

Ey derdlere dermân idici Ḥazret-i Allâh
Müşkilleri âsân idici Ḥazret-i Allâh

²²⁹ V'de var

Ey ben kılına zerre kadar itse ‘ ināyet
‘ Ālemlere sultān idici Hāzret-i Allāh

Furkān ile ğurbetde gezen ehl-i fenāya
Yoldaşı Qur’ān idici Hāzret-i Allāh

Vaşlı ile Bīçāreyi server ider ön şoñ
Maḥzūnları ḥandān idici Hāzret-i Allāh

133

Mef’ ūlū Mefā’ ilūn

Şihḥatle selāmet vir

Luṭfeyle Kerīm Allāh

Ḳullıġuna tākāt vir

Luṭfeyle Kerīm Allāh

Bir ḳabza za‘ if ḥāküz

Dāim saña muḥtācuz

Pek lāyık-ı imdādüz

Luṭfeyle Kerīm Allāh

Sen olmaz iseñ Nāşır

Şey’ e degülüz ḳādir

Feryād sañadur āḥir

Luṭfeyle Kerīm Allāh

Ḳalmanı mecāl tende

Ḳande gidelüm ḳande

Derdlere devā sende

Luṭfeyle Kerīm Allāh

Bīçāre-i nāçāre

Luṭfuñla idüb çāre

Güldür añı bir pāre

Luṭfeyle Kerīm Allāh

Ye

134

8'li hece

Neyleyeyüm cān u teni

Baňa seni gerek seni

Sen bir Kādir Kerīm Ğanī

Baňa seni gerek seni

Saňa fedā bu cān u ten

Zirā oldı yolda fiten

Ğayre baqmaz dosta giden

Baňa seni gerek seni

Ölmek durur saňa ıarık

Yine ıurur ' aşka ğarık

Mümtāz olsun bugün ferık

Baňa seni gerek seni

Senden gelen derd u nağam

' Uşşākuňa zevk u ne' ām

Dilde tevĥid elde ' alem

Baňa seni gerek seni

' Abdu 'llāhuñ aç yolını

Kerem eyle ıtut elini

Sen ĥod bilürsün ĥālını

Baňa seni gerek seni

135

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ülün

Qarār itmiş iken yār ile şohbet

Nesim-i ayrılık nāgāh irişdi

Ne müşkilmiş ne müşkilmiş bu firqat

Nesim-i ayrılık nāgāh irişdi

Bir olmuş iken bugün yâr ile ağıyâr
Çavuşmuşken kamu bülbülle gülzâr
Dem-i vuşlat iken bezmüm be hey yâr
Nesîm-i ayrılık nâgâh irişdi²³⁰

136

14'lü hece

Rabbenâ yâ Rabbenâ ağlatmağil kulumı
İt luţfuñı reh-nümâ göster toğrı yolını
‘ Aql irişmez kaçdına tâ ki irem dostuma
Luţf it yapış destüme bir kez uzat elüñi
Ayılmadı dün (u) gün şöyle gezer âvâre
Bezm-i elestde yâ Rab bir kez içen doluñı
Men‘ (u) ‘ afa senüñdür arz u semâ senüñdür
Duyub işiden sensün kimse bilmez dilini
Biçâreye it nazar sivâ virmesün keder
Gönli gözi açılsun it güşâde gülüni

137

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

Egerçi ğam-ı uhrânuñ irişdi câna te’sîri
Gönül şabr eyle luţf ile gözet âdâb-ı taqđiri
Saña emvâc-ı ekdârdan halâşa çünki yok çâre
Belâ baħrinde seyr idüb birağ bu sũ-i tedbiri
Naşbüñ bu imiş hergiz saña gülmek degül mümkün
Dem-â-dem ağlayub inle Hudâ ‘ afv ide taqşîri
İlâhî bî-mecâl oldum kapuña ağlayu geldüm
Yıgılmış kalbüm it ihyâ müyesser eyle ta‘ mîri

²³⁰ Metinde “Ne müşkilmiş ne müşkilmiş bu firât” şeklindedir ancak V’de bu şekildedir.

Fenâ bâğuñda uc dâim vücüd eşcâruña qonma
Saña Bîçâre dendi çün budur ma' nâ vü taqrîri

138

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

Zâil eyle ara yirden perdeyi
Nûruñ ile kııl münevver dîdeyi

Ey qamu ölmîşleri ihyâ iden
Sen hayâta irgür iş bu mürdeyi

Qularuñdurur semâvât ehli heb
Saña muhtâcdur efendi yirdeki

Ente hasbî fi umûri küllihâ
Men nedânem ğayrı ez tû zindei

Şol kibâruñ hürmetiyçün ey Kerîm
Sen qabûl it bencileyin hürdeyi

Pâdişâhâ bu görinen ten senüñ
Hem senüñdür fi'l- haqîqa serdeki

Ğam yime Bîçâre istikbâl için
Qayırur Mevlâ be-her-hâl bendeyi

139

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

Her qaçan ' arz eylese rûyuñ bize ma' nâ güli
Neşr-i ' irfân itmede ğuya gelür cân bülbüli
Her qulı bir yol ile bulmuş Hudâyı ben velî
Celvetiyem celvetiyem celvetiyem celvetî

Nûr-ı Haqdan irişecek zerre deñlü bülbüle
Cân u başa baqmayub eyler dem-â-dem ğulgüle
Ehl-i hâle qâl u qılden hiç gelür mi zelzele
Celvetiyem celvetiyem celvetiyem celvetî

Ey suâl iden kişi hâli bu gün Bîçâreden
Cân u başı terk idüb alsun haber pervânenen
Çün fenâ buldı vücûdum vahdete vardı vaţen
Celvetiyem celvetiyem celvetiyem celveti

140

Fâ' ilâtûn Fâ' ilâtûn Fâ' ilûn

Hâlûme kılgıl terahhüm yâ Başîr
Nûruñ ile kı1 münevver dîdemi
Ey kamu ' âlemleri iden münîr
Nûruñ ile kı1 münevver dîdemi

Fazlıniyle ref' ola²³¹ za' f-1 başar
Çudrete ide te' alluğ tâ nazâr
Saña muhtâcdur vücûdum ser-te-ser
Nûruñ ile kı1 münevver dîdemi

Çıl ' inâyet gözlerümi açayum²³²
Saña giden yollarımı seçeyüm
Yine zulmetden kerem kı1 giçeyüm
Nûruñ ile kı1 münevver dîdemi

Âsitânuñdur baña dâru 'ş-şifâ
Ru 'yetüñdür gözlerümde tütüyâ
' Ayn-ı rahmetle nazâr kı1 ey Hudâ
Nûruñ ile kı1 münevver dîdemi

Çıl naşîb Bîçâreye sen fetî-i bâb
Ref' ola tâ aradan cümle hicâb
Nice bir vire keder aña niğâb
Nûruñ ile kı1 münevver dîdemi

²³¹ V'de var

²³² Metinde "açarım" şeklinde

141

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

Firākuñla dāim ağlatma bizi

Ġarībūñ sen esirge yā İlähī

Luṭf idüb celāle çignetme bizi

Ġarībūñ sen esirge yā İlähī

Bu nefs-i şüm ola mādām ki bizde

Muḳarrer ḳaralık dāimā yüzde

Saña yalvaruram dāim ²³³ bu sözde

Ġarībūñ sen esirge yā İlähī

Egerçi çoḳdurur ḥadden günāhum

Velī sensün benüm her dem penāhum

Yine saña sığınmışum Allāhum

Ġarībūñ sen esirge yā İlähī

Efendiden olıcaḳ ḥüsn-i tedbīr

Muşallat mı olur şeyṭān-ı şerīr

Vīrāne göñlüm it fazluñla ta' mīr

Ġarībūñ sen esirge yā İlähī

‘ Aceb Bīçārenin ḥāli mükedder

Cemālūñle anı eyle münevver

Ḥabībūñ aşḳına sen ḳıl müyesser

Ġarībūñ sen esirge yā İlähī

142

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Dut elin bir kāmīlūñ Raḥmāna irgürsün seni

Ḥıdmet ile şıdḳ ile Sulṭāna irgürsün seni

Varluḡı terk idüben Mevlāya iḳbāl it müdām

Ḳaṭreden giç lücce-i ‘ummāna irgürsün seni

Gel beru Bīçāreden alḡıl ḥaber itme inād

Ḥaḳ Kerīmdür luṭf ile Raḥmāna irgürsün seni

²³³ V'de var

143

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Yâ İlâhî düşdiğüm yirde kıoma kıaldur beni

Nice demdür ağlaram bir demde de güldür beni

Vuşülün sevdāsına virdüm cemî' -i varumı

Müflisem bî-çāreyem nūruñ ile tıldur beni

Bir kerem kânî Ĥudāsın yâ Kerîm u yâ Raĥîm

Raĥmetün deryāsına bir kerre de tıldur beni

Pâdişāhum şol zemān kim da' vet idersin beni

Zātuñ ile tecellî it ba' dehü öldür beni

Baĥr-ı ĥayretde gezer Bîçāreyem yâ Rabbenā

Rûz-igārem kııl muvâfık vaşlına şaldur beni

144

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

Bizi nūr-ı Ĥudāya lâyıķ eyle

Hidāyet it meded Allāh Hādî

Hüdāyiveş yoluñda şadıķ eyle

Hidāyet it meded Allāh Hādî

Kemāl-i kıudrete yok ĥadd u pâyān

Tükenmez virmek ile luţf u iĥsān

Ĥudāya kıullaruñdur cümle insān

Hidāyet it meded Allāh Hādî

İder isen bir kıula fażl u raĥmet

Zuĥūr itmiş olur āşār-ı kıudret

Senüñdür cümleye luţf u 'ināyet

Hidāyet it meded Allāh Hādî

Gurūh-ı evliyāya luţf iden dost

Cemî' -i enbiyāya luţf iden dost

Ĥabîbi Muştafāya luţf iden dost

Hidāyet it meded Allāh Hādî

Kemāl-i kudretüni iden ikrār
İder mi feyzin bir vaqıt de inkār
Umar Bîçâre senden fazlı her bār
Hidâyet it meded Allâh Hâdî

145

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün
Seveli şıdķ ile dîvâne gönül Mevlâyı
Çoyub ednâyı murâd eylemedi a' lâyı

Ne 'aceb hâlet olur vâdî-yi 'aşķı yârüñ
Bir ider leyl ü nehârı vü zîr u bâlâyı

Nice bir söyleyesün lâyı sivâyâ nâzır
Bulagör sa' y idüben meretebe-i illâyı

Haķķa âyinedür her tarafı bu kevnüñ
Yüri Mecnün oluben aramağıl Leylâyı

Gel a Bîçâre Haķuñ ni' metine şükr eyle
Viren oldur saña fazl ile bu âlâyı

146

*Mef' ulü Mefâ' ilü Mefâ' ilü Fe' ulün*²³⁴
Maķşüd idüb ey tãlib-i Haķ Hazret-i Mevlâyı
Tercih idegör cümleye ol mağlab-ı a' lâyı

Lâlâyı yiter söyledüñ ey mu' tekîf-i mescid
Çık âlem-i ıtlâķa bulagör illâyı

Çün Hâlık-ı külden geliser cümleye tedbîr
Teslîmi gözet terk idüben lev ü levlâyı

Yâ Rab baña eyle a' tã cem' ile farkı
Tekmîl ideyüm meretebe-i mîm ile lâyı

²³⁴ Vezin problemlî.

Bîçâre Hâkıñ ni‘etine şükr idegör kim
Ol virdi saña fazlı ile ru’yet-i alâyı

147

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

Zevk ile dem-be-dem şâd eyleyen Hûdur bizi
Her nefes imdâd ile yâd eyleyen Hûdur bizi

Mâsivâyı setr idüb Hâkķı bize izhâr iden
Hâşılı her demde irşâd eyleyen Hûdur bizi

Keşf ider ‘âşıklara keşretde vahdet vechini
Hoş tecellî ile is‘âd eyleyen Hûdur bizi

Küllü şeyin hâlikun ile bizi i‘dâm eyleyüb
Yine nûr-ı Hâkla icâd eyleyen Hûdur bizi

Ey suâl iden kişi Bîçâreden Hû sırrını
Râh-ı Hâkķda mürşid u üstâd iden Hûdur bizi

148

*Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün*²³⁵

Zikr-i tevħiddeden ayırma himmet ile kâli
Tâ olunca ka‘be-i kalbün şanemden hâlî

Nice zâyî‘ ider isen naķd-i ‘ömri dâim
Nice bir ğâfil giçürdüñ bunca mâh u sâli

Hîç añar mısuñ şu günü olasin²³⁶ muħtażır
Ya añar mısuñ kabirde görecegin hâlî

Saña kalacak‘ amellerde tekâsüller nedür
Ya nedendür kazanursuñ iller içinde malı

Gör a Bîçâre cemâl-i Hâkķı şek ü şübhesiz
Şol ki taħhîr eyledi inkâr u şekden bâli

²³⁵ Vezin problemlî

²³⁶ Metinde “anasın” V’de “olasın”

149

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

Tecellî kıl ' ibāda luṭfuñ ile
Deger mı qahruña qullar efendi
Tesellî vir ' aṭā vü faẓluñ ile
Deger mi qahruña qullar efendi

Saña lâyıq olan bu yâ zü 'l-ikrām
İdesin qullara envā' u ikrām
Celālün itme luṭf it bize ibrām
Deger mi qahruña qullar efendi

Ẓā' ifüz bizde yoqdur qahre tāqat
' İnāyet eyle Raḥmānum ' ināyet
Gele cemālünden leṭāfet
Deger mi qahruña qullar efendi

Eyā iḥsān iden Sulṭān Vehhāb
Açılsun üstümüze ḥayr-ı ebvāb
Yıqılmış gönlümüz luṭfuñ ile yab
Deger mi qahruña qullar efendi

Ġarīb Bîçāreye eyle teraḥḥüm
Vişālünle ide dāim tena' ' um
Firāquñla yiter itdi teellüm
Deger mi qahruña qullar efendi

150

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

Ḥaḳıqat sırrına iren sivādan yumdı gözini
Cihāmı gezdi ser-te-ser ve lakin örtüdi izini

Kelāmum añlamaz ise qayırmaz ' ābid u zāhid
Ki zīrā ehli añlarmış ḥaḳıqat ehli sözünü

Didi Mevlā kelāmında *tüvellü şemme vech 'ullāh*
Ne cāye baqsa ' ārifler görirmiş dostuñ yüzünü

Saňa ‘ aşık olan yâ Rab sivâya nice meyl itsün
Senüñ ‘ aşkın saňa çeker dem-â-dem anuñ özini
Çuluñ Bîçârenin gerçi saňa lâyıķ işi yoķdur
Velî fażluñla ey Mevlâ çoĝa dut anuñ azını

151

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

Şol ki yolda terk-i dünyâ terk-i ‘ uķbâ eyledi
Ka‘ be-i maķşûda irdi ħübb-ı ra‘ nâ eyledi

Ĥâlet-i ‘ aşkı Ĥudânuñ bir ‘ aceb ĥâl eylemiş
Ĥayrıdan ‘ uşşakı kesdi mest u şeydâ eyledi

Çomadı eşdâf-ı sırda nâm-ı keşretten eşer
Vaĥdet-i zâta çıkardı dürr-i yektâ eyledi

On sekiz biñ ‘ âlemi icâd iden Ĥâdir Ĥudâ
*Küllü şeyin hâlikün*la yine ifnâ eyledi

Bir ‘ aceb söz söyledi Bîçâre ‘ Abdu‘llâh yine
Nefs u ĥalbi rûĥı giçdi sırda tâ câ eyledi

152

Müstef‘ ilün Müstef‘ ilün Müstef‘ ilün Müstef‘ ilün

Şol ki kemâl-i şıdķ ile Mevlâya iķbâl eyledi
Mevlâ aña oldu Mu‘ ĩn yolını ikmâl eyledi

İrdi aña vaĥdet oķı duydu vücûd-ı muţlakı
İşbât idüb nûr-ı Ĥaķķı ĝayrısı ibtâl eyledi

Luţf eyleyüb aña Ĥudâ itdi ‘ aţâ üzre ‘ aţâ
Fażlıyle olub Muştafâ irşâda irsâl eyledi

Kim vara anuñ yanına münķâd ola fermânına
Müştaķ olub dermânına ıslâĥ-ı aĥvâl eyledi

Açub derûnı gözlerin keşf eyleyüb dost yüzlerin
Size ĥaķıķat sözlerin Bîçâre işâl eyledi

153

Müsteḥ ilün Müsteḥ ilün Müsteḥ ilün Müsteḥ ilün

Şol ki kamu aḥvālını Mevlāya teslīm eyledi

Mevlā aña oldı mu‘ in kārūnı tetmīm eyledi

Ol ki nedānem dersini mürşid önünde oqıya

Mürşid ḥaḳıḳat ‘ ilmini ol zāte ta‘ līm eyledi

Aldı ḥaḳıḳatden ḥaber ğarḳ oldı nūra ser-te-ser

Çalmadı varlıḳdan eşer heb Ḥaḳḳa teslīm eyledi

Ol ḥalde olub Muştaḫā oldı‘ ibāda reh-nümā

Mevlā idüb çok çok ‘ aḫā envā‘ -ı tekrīm eyledi

Bezı eyleyüben ḳālını pāk eyleyüben bālını

Sāliklere aḥvālını Biçāre teklīm eyledi

154

Müsteḥ ilün Müsteḥ ilün

Ḥaḳdan yana gel gidelüm

Ḥaḳıḳat bāğı bülbüli

Bāğ-ı mecāzı n’idelüm

Ḥaḳıḳat bāğı bülbüli

Añmaz mısın Ḥudāñı sen

Terk itdün mi yuvañı sen

Fikr eylegil cüdāñı sen

Ḥaḳıḳat bāğı bülbüli

Terk it bu fānı gülşeni

Cezb eylesün Mevlā seni

Dost bāğında eyle onı

Ḥaḳıḳat bāğı bülbüli

Yerün degüldür bu cihān

Lā-mevt ilinde dut mekān

Bu bāğçede itme figān

Ḥaḳıḳat bāğı bülbüli

Bîgânelere ebkem ol
Ehl-i vişâle maḥrem ol
Bîçâreye gel hem-dem ol
Ḥaḳîkat bâğı bülbüli

155

11'li hece

Yârüñ yüzün görmez isem vay beni
Zevḳ-i vaşla irmez isem vay beni
Bülbül gibi feryâd idüb dem-be-dem
Dost güllerüñ dermez isem vay beni

Mâsivâdan yummaz isem gözümü²³⁷
Bâb-ı Ḥaḳḳa dutmaz isem yüzümü
Nâr-ı ‘aşḳa şâdıḳâne özümü
Pervâne-veş virmez isem vay beni

Seyl eyleyüb gözlerümüñ yaşımı
Pâk eyleyüb her ğarâzdan işümi
Deryâ gibi cüş eyleyüb başımı
Daşdan daşa vurmaz isem vay beni

Terk eyleyüb râh-ı Ḥaḳda hevâyı
Şâbit kılub ‘ibâdete kuvâyı
Fażl-ı Ḥaḳla derûnumdan sivâyı
Tevḥîd ile sürmez isem vay beni

Mazḥar olub ol Kerîmüñ birrine
Vâşıl olub ḥaḳîḳatüñ dürrine
Enbiyâ vü evliyânuñ sırrına
Bîçâre ben irmez isem vay beni

²³⁷ Metinde “yüzümü” V’de gözümü

156

Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün

Şol demde ki cān gözine cānān görindi
Mağşūduma irmek yolu āşān görindi

Yandum nice yıl derd ile dāru 'ş-şifāda
Ölmek ile her derdüme dermān görindi

İrdüm Hākuñ ihsānına ol meretebe ben ki
Başdan başa nem var ise ihsān görindi

Benlük yükini benden alub hıffete irdüm
Şol meretebe çıkdum kürsi-yi raḥmān görindi²³⁸

Bičāreye esrāruñi keşf eyledi Mevlā
Her kande nazar eylese seyrān görindi

157

Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün

Dostdan bize bir vech ile ihsān görindi
Varlığımı setr itmege Ğufrān görindi

Cezb beni yine 'ulve yine dest-i 'ināyet
Ref' eyleyüben zilleti 'unvān görindi

Evvelde beni raḥmet ile var iden Allāh
İrgürdi beni aşluma Raḥmān görindi

Biñ biñ şükür ol Rabb-i Kerimūñ keremine
Derd ehli iken derdüme dermān görindi

Bī-çāreyi ğarḳ eyledi çün yemm-i ḥaḳīḳat
Bir kaçre iken baḥr ile 'ummān görindi

Bičāre anuñ yolına cān virse 'aceb mi
Vuşlat-ı 'idına irdi ḳurbān görindi

²³⁸ Vezin bozuk.

158

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Sırr-ı vaḥdetden alaldan sırr-ı pāküm neş'eyi

Ḥamdüli 'llāh baḥre irgürdüm vücūd-ı қаṭreyi

Maṭla' -ı bezm-i ezelden toğdı vaḥdet mihri çün

Maḥv idüb zerrāt günü zāil itdi perdeyi

Maḥv-ı tāma irgürüb dost almış iken cānumı

Vaşl-ı cānān ile iḥyā²³⁹ eyledi ben mürdeyi

Çün ' ināyet eyledi ol pādişāh-ı lā-yezāl

Eyledi mesrūr (u) şādān fazlı ile bendeyi

Eyle Bīçāre dem-ā-dem şükür ol Ḥallāқа kim

Қаṭreyi ' ummān ider insān idibdür nuṭfeyi

159

7'li hece

Mürşid açdı gözümü

Ḥaққа döndüm yüzümü

Cezb eyledi özümü

Oldı gönül dost ili

Aldı tevḥīdi ele

Şıdқ ile girdi yola

Luṭf ile iḥsān ile

Oldı gönül dost ili

Nazar itdi Yaradan

Sürdi ğayrı aradan

Giçdi ağ u қaradan

Oldı gönül dost ili

Mevlā idüb raḥmeti

Nūr eyledi zulmeti

Naşīb oldı ru'yeti

Oldı gönül dost ili

²³⁹ Metinde “ihsan” V’de ihyā”

Şol dem ki oldı şuhūd
Maḥv oldı cümle vücūd
İrdi kemāle sucūd
Oldı gönül dost ili

Deryāya irüb қаtre
Ḥurşide irüb zerre
Vaḥdetden alub behre
Oldı gönül dost ili

Biçāre virüb cānı
Buldı dürr-i cānānı
İrdi dem-i Raḥmānī
Oldı gönül dost ili

160

7'li hece

Mevlā gösterdi yolu
Cezb eyledi bu dili
Açıldı ma' nā güli
Oldı gönül dost ili

Terk eyleyüb sivāyı
Buldı nūr-ı Ḥudāyı
Dostdan gördi ' aṭāyı
Oldı gönül dost ili

Yağdı dil-i suzānum
Bu cismüm ile cānum
Oldur dinüm imānum
Oldı gönül dost ili

' Aşk ile olub maḥrem
Maṭlūbı añar her dem
Yoқdur sivālardan ğam
Oldı gönül dost ili

Luṭf eyleyüben ol yār
Gösterdi baña dīdār
Keşf oldı kamu esrār
Oldı gönül dost ili

Bîçāreye dost n'itdi
Varlığını maḥv itdi
Vaḥdet iline yitdi
Oldı gönül dost ili

161

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Ḥaḳ vücūdum kaṭresin deryā-yı 'ummān eyledi
Zerre iken nūrumı ḥurşid-i tābān eyledi

Hicr ile giryān iken ol luṭfi çok Kādir Ḥudā
Vaşlını idüb müyesser beni ḥandān eyledi

Ḳulluğa lāyık degül bir bende-i 'āciz iken
Maḥz-ı faẓl u luṭfi ile gör ki sulṭān eyledi

Pāre pāre eylemişken ğam-ı keşret sīnemi
Merhem-i vaḥdet ile derdüme dermān eyledi

Kimine dostlarının nūrını seyrān eyleyüb
Kimine düşmenlerün nārın gülistān eyledi

Olmış iken Bîçāreye benlügi muḥkem ḥicāb
Ḳaldurub ol luṭfi çok kendün nümāyān eyledi

162

Meḥā' ilün Meḥā' ilün Fe' ülün

İdüb 'uşşākuña iḥsān külli²⁴⁰

Tecellī eyle Sulṭānum tecellī

Bula her biri anuñla tesellī

Tecellī eyle Sulṭānum tecellī

²⁴⁰ V'de var

Giçür fazluñla ef'âl u şıfâtı
Unıtsınlar cemî' -i kâinâtı
Müyesser eylegil envâr-ı zâtı
Tecellî eyle Sulţānum tecellî

Şerâb-ı vahdeti anlar idüb nüş
Ola keyfi ile her biri serhoş
Kerem deryâsı itsün luţf ile cüş
Tecellî eyle Sulţānum tecellî

Açub vahdet ile keşret hicâbın
Cemâlüñden götür luţf it niķābın
Göre cān gözi zātuñ âfitâbın
Tecellî eyle Sulţānum tecellî

Neķâyisden münezzeh zātuñ için
Daħi zerrâta 'ayn mir'atuñ için
Kelāmuñ olan âyātuñ için
Tecellî eyle Sulţānum tecellî

Çuluñ Biçāreye göster cemâli
Budur öñ soñ kamu işüñ meâli
Kerimsin çün kabûl eyle du'âyı
Tecellî eyle Sulţānum tecellî

163

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Biħamdi 'llāh vücūdumdan dem-i firķat rucû' itdi
Temām olub şeb-i ħasret beķā şubħı tülû' itdi

Giçirüb ķābe ķavseyni ev ednāyı idüb iħsān
Yine zâtı ile zâta tecellîye şurû' itdi

Şu dem Biçāreye Mevlā beķāyı eyledi i'ţā
Ĥaķıķat sırrına ĥaķķā kamu 'ālem rukû' it

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Celvetî muhit içerisinde doğup büyüyen, babası sebebiyle Hüdâyî'yle kurbîyet derecesi hayli yüksek olan Bîçâre'nin kişiliğinin oluşumunda Hüdâyî'nin tesiri kaçınılmazdır. Hüdâyî şeyhi Üftâde'nin açtığı yolda duygularını ifâde etmiştir. Bu noktada Üftâde'nin edebî ve fikrî kişiliği önem arz etmektedir. Köprülü'ye göre Üftâde, Zühdî Halk Edebiyatı içerisinde zikredilmesi gereken isimlerdendir. Buna mukabil Üftâde'yi Yûnus'un muâkipleri arasında görenler de vardır ancak bu kimseler Üftâde'nin söyleyişlerinde şeriate bağlı olduğunu da belirtmekten geri durmamışlardır.²⁴¹

Hüdâyî'nin edebî yönüyle ilgili görüşler de Üftâde'ninkiyle paralellik arz etmektedir. Türkmen'e göre, şâirliği güçlü olmayan Üftâde'yle yayılamayan bu ekol Hüdâyî vesilesiyle yayılmıştır.²⁴² Türkmen, Yûnus takipçileriyle Hüdâyî'nin yolunu ayırmış ve O'nu Zühdî Halk Edebiyatı'nın ilk önemli temsilcisi olarak görmüştür. Hüdâyî'yi aşktan çok zühdde aramak gerektiğini söylemiştir. Ziver Tezeren de Hüdâyî'nin şiirlerinin Yûnus'la başlayan ekolün zühdî bir bölümünü oluşturduğunu söylemektedir.

Yesevî ekolünün Yûnus'a uğramadan Üftâde ve Hüdâyî'ye geldiği görüşü çok taraftar bulmamış, Hüdâyî ekolünün bir şekilde birinci ya da ikinci dereceden Yûnus muâkipleri arasında sayılacağı kanaati revaç bulmuştur. Hüdâyî çizgisinden gelen Bîçâre'nin şiirlerini topyekün değerlendirmek çok mümkün değildir. Zira bazı şiirlerinde Yesevî neşvesi görülmektedir:

²⁴¹ *Üftâde Divânı*, s. 20-22.

²⁴² Türkmen, Fikret, "Azîz Mahmud Hüdâyî ve Zühdî Halk Edebiyatı" *Azîz Mahmud Hüdâyî Uluslar Arası Sempozyum Bildirileri*, c. I, s. 359-364.

İşüm gücüm dâ'im kesel
Yoğdur saña lâyıķ 'amel
Ġufrānuña eyle maħal
Bî-çāreyem yâ Rabbenâ (2/2)
...

Ol denlü nefis itdi zuhûr
Heb āşinâlar oldı dūr
'Afvuñ umaruz yâ Ġafûr
Her ħâlüm işlâħ it meded (26/2)

Acıklı haykırışlarla hâlınden şikâyet eden, imdât bekleyen, Allâh'tan sürekli bîçâreliğini öne sürerek yardım dileyen Şâir'in bu yönüyle zühdî bir edebiyat içerisinde zikredilmesi mümkündür.

Ayrıca Bîçâre'nin sürekli kendine ya da başkalarına telkinde bulunması sûretiyle Yesevî ekolünde görülen didaktik tavrı benimsediği görülmektedir:

Göz açub bakma cihānuñ bāğına
Şalma şeh-bâz-ı dili merz āğına
Giregör bir kâmilüñ ocağına
Yan yaķıl pervâne ol Ĥaķ yolına (113/5)

...

Devāmı yoğdur dehrüñ giçer fırşat ele girmez
Murāduñ bulmada ceħd it gice gündiz şitâb eyle (124/5)

Daha ziyâde zühdî bir söyleyişin hakim olduğu Dîvân'da yer yer Yûnus vari söyleyişlere rastlamak hatta Yûnus'un sözlerini görmek mümkündür. Ancak belirtmek gerekir ki bu tür şiirlerde Yûnus'un sözleri var ise de Ona mahsûs coşku yoktur.

Tüm bunlarla birlikte Bîçâre'nin şiirinin lirizmden uzak olduğu söylenemez. Daha önce de ifade edildiği gibi O, adeta tam söyleyeceği noktada susmuştur. Bir takım şiirlerde vahdet coşkusu duyulmaktadır, nadiren de olsa okuyucuyu gülümseten esrik ifâdelere tesâdüf edilmektedir, kendisini öven yahut hafffe alan ifâdelere de Bîçâre'nin şiirini ayrıcalıklı kılmaktadır:

İrdi nūr-ı Hâk ile Bîçâre sırr-ı vahdete
Şol ‘inâyet sebķ idenler doğmadan tâ aneden (84/5)

...

Virelden varuñı yâre olaldan mest u âvâre
Senüñ sözüñi Bîçâre yüri var tañlamaz oldum (77/5)

Dervîş’in vahdetle ilgili görüşleri “Tecliye” başlığı altında incelenen bölümde genişçe verilmiştir. Bîçâre’nin, talebesi Osman Fazlî’ye “Sen de Şeyh-i Ekber meşrebi var” diyerek taltifte bulunduğu da daha önce belirtilmiştir. Vahdetle ilgili görüşleri ve Arâbî’ye yaklaşımı nazarından bakıldığında Bîçâre’nin İbn-i Arâbî çizgisine mensub değilse de o çizginin muhîbbi olduğu fikrine ulaşılabilir. Osman Fazlî’nin, Bîçâre’nin yüreklendirmeleriyle Arâbî çizgisine yakın sözler söylediği sonucuna varılabilir. Fazlî’nin şiirlerinde Celvetî çizginin hududlarını bir parça aştığı müşâhede edilmektedir:

*Eğerçi cilve-i yâre nikâbdır nâzı
Velî niyâz yüzünden görür anı erkenden*

...

*Vere mi derd-i sanem derdime dermân vere mi
Vaktidir dem-be-dem artar yüreğimin elemi*

*Haylı demdir ben O’nun gözlerinin hastasıyım
Süregelse yüzümün üstüne bassa kademi*

*Görebilsem yüzünü müddeîlerden sânemâ
Ey kızıl gül sana kim çekdi dikenden haremi*

*Yazayım derse kalem kirpiğinin şerhini ben
Yarayım bıçak ile baştan ayağa kalemi*

*Yüzümü yerlere sürüp geceler yalvarırım
Kâfire vere murâdın ya bana vermeye mi*

*Fazlî sen mâh dilersen yüzünü göklere tut
Hâşâ mahrûm koya, çoktur O İlâh’ın keremi²⁴³*

²⁴³ Fazlî, *Lâihât*, s. 63.

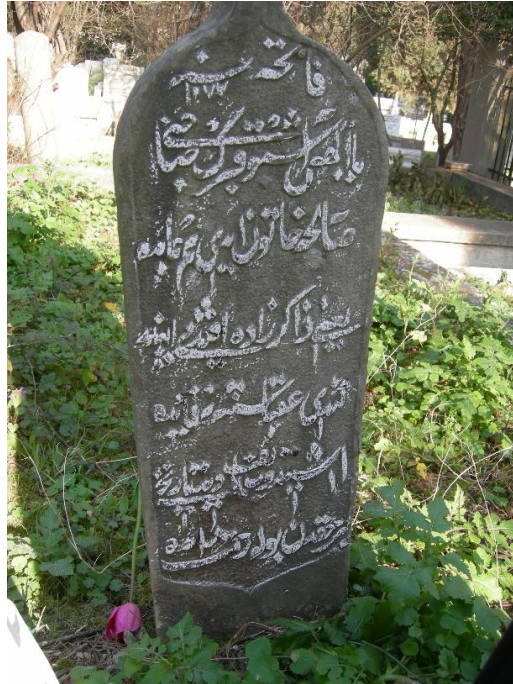
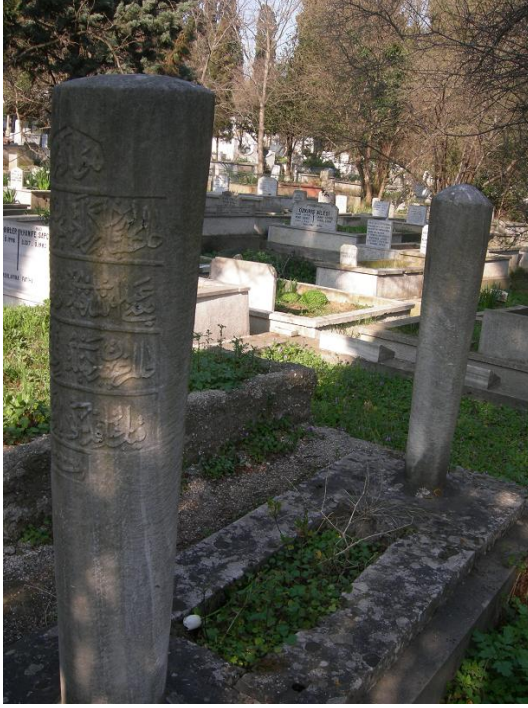
Bîçâre'nin bir diğerk halîfesi Selâmî Efendi'nin vahdet-i vücûdca nazariyeyi savunup Celvetîlerin eleştirilerine maruz kalması,²⁴⁴ Osman Fazlî üzerindeki vahdet neşvesinin Bîçâre'nin desteğiyle neşv u nemâ bulduğunu hatıra getirmektedir. Selâmî Ali ve Osmân Fazlî'nin bir şekilde “vahdet-i vücud”la anılmaları tasavvûfî neşveyi öğrendikleri Bîçâre'nin onları bu yönde etkilediği ihtimalini düşündürmektedir.

Sonuç olarak Bîçâre, Üftâde ve Hüdâyî çizgisine kendine has bir neşve katarak Osman Fazlî ve Ondan Türk Tasavvuf Edebiyatı'nın önde gelen isimlerinden İsmail Hakkî Bursevî'ye ulaşan bir yolda tasavvuf tarihinin önemle üzerinde durması gereken bir şahsiyettir. Bîçâre Dîvânı şekil ve muhtevâ bakımından Tasavvuf Edebiyatı'nın önemli bir kaynağı olma vasfını taşımaktadır. Bîçâre'nin Osmanlı toplumundaki tasavvûfî neşvenin yayılmasında o kültürün muhafazasında tesirinin olduğunu düşünmek kaçınılmazdır. İstanbul'da, devletle halkla içiçe olan bir tasavvûfî anlayışa sahip Sûfî'nin bu tasannusuz ve fakat samimi ilâhîlerinin sohbetlerine uzaktan yakından gelen kimselerce dillerden dillere dolaştırıldığı kanaati hasıl olmaktadır.

Hâsılı Bîçâre bugün itibariyle Türk Tasavvuf Edebiyatı'nın az tanınan ve fakat çok önemli temsilcilerindendir.

²⁴⁴ Tatçı, *Üsküdarlı Selâmî Ali*, s. 18.

FOTOĞRAFLAR

KAYNAKLAR

- Aclunî, *Keşfü'l-Hâfâ ve Muzîe'l-İlbâs Amma's- Tehere Mine'l Ehâdis-i ala Elsineti'n-Nâs*, c. II, Matbaatü'l- Fünûn, Haleb, 1351.
- Ahmed Munîb, *Mir'âtu't-Turûk*, Cemal Efendi Matbaası, Der-Saadet, 1309/1891.
- Ahmed-i Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet*, haz. Kemal Eraslan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- Ak, Ahmet Şahin, *Türk Musikîsi Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, ts.
- Ayvansarâyî Hüseyin Efendi, Alî Sâtî' Efendi, Süleymân Besîm Efendi, *Hadîkatü'l Cevâmî*, haz. Ahmed Nezih Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul, 2001.
- Ayverdi, Samiha, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, c. II, Damla Yayınevi, İstanbul, 1973.
- Banarlı, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, c. II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1987.
- Bilgegil, M. Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989
- Ceylan, Ömür, "Dinî-Tasavvufî Edebiyatımızla Divan Edebiyatımızdaki Harf Telakkilerinin Mukayesesi Üzerine Bir Deneme", *İlmî Araştırmalar*, V, İstanbul, 1997. s. 143-147.
- Emecen, Feridun, "İbrâhim", *DİA.*, c. XXI, s. 274-281.
....., "Mehmed III", *DİA.*, c. XXVIII, s. 407-413.
....., "Mustafa I", *DİA.*, c. XXXI, s. 272-275.
- Ergun, Sadeddin Nuzhet, *Türk Musikîsi Antolojisi*, c. I, İstanbul, 1942,
....., *Türk Şâirleri*, c. I, İstanbul, ts.
- Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, sdl. Tevfik Temelkuran- Necati Aktaş- Mümin Çevik, c. I-II, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1986.
- Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmiletü's-Şakâik fî Hakk-ı Ehli'i- Hakâik*, haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989.
- Gibb, Wilkinson, *Osmanlı Şiir Tarihi III-IV-V*, çev. Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1977.
- Hüseyin Vassaf, , *Kemal-nâme-i İsmail Hakkî*, Haz: Murat Yurtsever, Arasta Yayınları, Bursa, 2000.
- , *Sefîne-i Evliyâ*, c. III, haz. Mehmet Akkuş- Ali Yılmaz, Kitabevi, İstanbul, 2006.
- İlgürel, Mücteba, “Ahmed I”, *DİA.*, c. II, s. 30- 33.
- , “Canbolatoğulları”, *DİA.*, c. VII, s. 144-145.
- , “Celâlî İsyanları”, *D. İ. A.*, c. VII, s. 252-257.
- İsmail Hakkı Bursevî, *Celvetiyye Yolunda Altın Zincir Silsilemâme*, sad. Bedia Dikel, Özdiç Matbaası, İstanbul, 1981.
- , *Allah Dostları Silsilenâme-i Celvetiyye*, çev. Rahmi Serin, Pamuk Yayınları, İstanbul, ts.
- , *Silsilenâme-i Celvetiyye*, Haydarpaşa Hastahanesi Matbaası, Der- Saadet, 1291/1874.
- İ. Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Üsküdar Tarihi*, c. I, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1976.
- İsen, Mustafa ve diğerleri, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005.
- İsen ,Mustafa ve diğerleri, *Şâir Tezkireleri*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2002.
- Kaplan, Sadettin, *Sultanların Şiirleri Şiirin Sultanları*, Saka Yayınları, İstanbul, 2005.
- Kara, Mustafa, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990.
- , *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, Sır Yayıncılık, Bursa, 2004.
- Katip Çelebi, *Mizanü'l- hak fî-ihtiyari'l-ehak İslam'da Tenkîd ve Tartışma Usûlü*, ter: Süleyman Uludağ - Mustafa Kara, Marifet Yayınları, İstanbul, 1990.
- Kemikli, Bilal, *Süfi Aşk ve Ölüm*. Sütun Yayınları, İstanbul, 2007.
- , *Sun'ullah-ı Gaybî Dîvânı İnceleme Metin*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2000.
- , *Dost İlinden Gelen Ses*, Kitabevi, İstanbul, 2004.
- Kocatürk, Vasfi Mahir, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1968.
- Kösoğlu, Nevzat, *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri Tarih Antoloji Ansiklopedi*, c. V, Ötüken, 1987, İstanbul.
- Küçük, Hasan, *Kaptân-ı Deryâ Kılıç Ali Paşa*, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1975.
- Levend, Ağâh Sırrı, *Dîvan Edebiyatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984.

- Mehmed Muhyiddin Üftâde, *Üftâde Divânı*, haz. Mustafa Bahadıroğlu, Üftâde Yayınları, Bursa, 2000.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, c. I, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.
- Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, c. I, Matba-yı Âmire, İstanbul, 1333/1915.
- Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.
- Muslu, Ramazan, *İsmail Hakkı Bursevî ve Temâmü'l- Feyz Adlı Eseri (Birinci Kısım)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1994.
- Nadirhan Hasan, "Azîz Mahmûd Hüdâyî'nin Tarikatnâmeve Hazîni'nin Cevâhîru'l- Ebrâr İsimli Eserlerinde Tarikat Âdâbı", *Azîz Mahmûd Hüdâyî Uluslar arası Sempozyum Bildirileri*, c. I, ed. Hasan Kâmil Yılmaz, İstanbul, 2005.
- Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Naîmâ Ravzate'l-Hüseyn fi Hulâsati Ahbar el- Hafıkayn*, c. II, haz. Zuhuri Danişman, Zuhuri Danişman Yayınevi, İstanbul, 1969.
- Oğlanlar Şeyhi İbrahim, *Müfid ü Muhtasar*, haz. Bilâl Kemikli, Kitabevi, İstanbul, 2003.
- Osman Fazlî, *Kitâbu'l- Lâihâtü'l- Berkiyyât fi Keşfi'l- Hucûb ve'l Estâ'an Vucûhi Esrâri Ba'dı'l-Ehâdis ve'l Âyât*, haz. Bedreddin Çetiner, İstanbul, 1987.
- Öcalan, Hasan Basri, *Bursa'da Tasavvuf Kültürü (XVII. Yüzyıl)*, Gaye Kitabevi, Bursa, 2000.
- Öz, Mehmet, "Onyedinci Yüzyılda Osmanlı Devleti: Buhran, Yeni Şartlar ve Islahat Çabaları Hakkında Genel Bir Değerlendirme"
<http://www.history.hacettepe.edu.tr/archive/T.Gunlugu.htm> (14. 04. 2007)
-, *Osmanlı'da Çözülme Ve Gelenekçi Yorumcuları (XVI. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıl Başlarına)*, Dergâh Yayınları, 1997, İstanbul.
- Özcan, Abdülkadir, "Mehmed IV", *DİA.*, c. XXVIII, s. 414- 418.
- Özkırımlı, Atilla, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, I, Cem Yayınları, İstanbul, 1984.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999.
- Şemseddin Sâmi, *Kâmus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1987.
-, *Kamusu'l- Âlâm*, c. II, IV, V, Kaşgar Neşriyat, Ankara, 1996.
- Şeyhî Mehmed, *Şakâik-i Numaniye ve Zeyilleri Vekâiyü'l-Fudalâ*, haz. Abdülkadir Özcan, c. I, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989.
- Şeyh Mustafa Devâtî, *Tuhfetu's-Süfîyyûn*, sdl. Necdet Tosun, Çınar Ofset, İstanbul, 2006.
- Tatçı, Mustafa, *Yünus Emre Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.
- Tatçı Mustafa-M. Cemâl Öztürk-Taxhidin Bytyçi, *Üsküdarlı Selâmî Ali Efendi Hayatı Eserleri*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2006.

- Tezeren, Ziver, *Azîz Mahmûd Hüdâyî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1987.
- Tökel, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.
- Tuman, Mehmed Nâilî, *Tuhfe-i Nâilî Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, c. I, haz. Cemâl Kurnaz- Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001.
- Türkmen, Fikret, “Azîz Mahmud Hüdâyî ve Zühdî Halk Edebiyatı” *Azîz Mahmûd Hüdâyî Uluslar arası Sempozyum Bildirileri*, c. I, ed. Hasan Kâmil Yılmaz, Üsküdar Belediyesi, İstanbul, 2005.
- Uludağ, Süleyman *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yayınları, İstanbul, 2001,
- Uşşakizâde, *Zey-i Şakâik*, haz. Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1965.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c.III/I Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973.
- Velibeyoğlu, Veli Recai, *Zâkirzâde Abdullah Bîçâre Dîvânı*, Defîne Matbaası, Mucur, 1963.
- Yalçın, Ayhan, *Gönül Sultanları İstanbul Evliyâları ve Ziyâret Yerleri*, Çelik Yayınevi, İstanbul, 1996.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Kur'an-ı Kerîm ve Meali*, haz. Düccane Cündioğlu, İslamoğlu Yayınları.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, *Azîz Mahmûd Hüdâyî Hayatı Eserleri Tarîkati*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2006.
- Yılmaz, Mehmet, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992.
- Yılmazer, Ziya, “Murad IV.”, *DİA.*, c. XXXI, s. 177-183.
- Yüksel, Müfîd, “Akşemseddin Dergahı”.(Şahsi Kütüphenemizdeki Makale)

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı : 07.02.1982 TRABZON

Öğr.Gördüğü Kurumlar	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	1993	2000	Trabzon Anadolu İmam Hatip Lisesi
Lisans	2000	2004	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2005	2007	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora :

Medeni Durum : Bekâr

Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi : İngilizce, Arapça

Çalıştığı Kurum (lar) : **Başlama ve Ayrılma Tarihleri** **Çalışılan Kurumun Adı**

Yurtdışı Görevleri :

Kullandığı Burslar :

Aldığı Ödüller :

Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar :

Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri :

Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler :

Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar :

Yayımlanan Çalışmalar :

Diğer :

Tarih-İmza
Mehtap AYDIN